

**דו"ח מיוחד של
המכון למדיניות העם היהודי:
ישראל כמדינה
יהודית ודמוקרטית:
עמדות יהודי העולם**

המכון למדיניות העם היהודי (מיסודה של הסוכנות היהודית לא"י) בע"מ (חל"צ)

**מועצת המנהלים והמועצה
המקצועית המנחה:**

יו"ר

סטוארט אייזנשטאט
דניס רוס

יו"ר עמית

ליאוניד נבזלין

חברי מועצת המנהלים:

אליוט אברמס
אלן הופמן
סטיב הופמן
דן הלפרין
אהרון ידלין
גלן לווי
ברנרד-הנרי לוי
מורלי לוי
יהודית בוקסר ליברנט
יצחק מולכו
סטיב נסטיר
אלן סולו
טד סוקולסקי
גרי סילברמן
אבי פזנר
סמי פרידריך
אירוויין קוטלר
דוד קוליץ
ורנון קורץ
יהודה ריינהרץ
ג'ון רסקיי
דורון שורר
מייקל שטיינהרט

נשיא ומנכ"ל מייסד

אבינועם בר-יוסף

ניהול פרויקטים

איטה אלקלעי

שותפים וחברי האסיפה הכללית:

עליזה רובינס דוקטורוף ולינדה מירל

מטעם פדרציית ניו יורק

פול זינגר

מטעם קרן פול זינגר

גיימס טיש

יו"ר חבר הנאמנים של הסוכנות היהודית לא"י

אירינה נבזלין קוגן

מטעם קרן נדב

לסטר קראון וצ'רלס גודמן

מטעם קרן משפחת קראון

משפחת רטנר

צ'רלס רטנר

יו"ר ועדת התקציב והכספים של הסוכנות היהודית לא"י

נתן שרנסקי

יו"ר הנהלת הסוכנות היהודית לא"י

קרן ג'ודי ומייקל שטיינהרט

תודות לפדרציית ניו-יורק, לפדרציית סנט לואיס,
לפדרציית שיקגו, לפדרציית קליבלנד, לאלכס גראס ז"ל
וג'יקי ז"ל, על תמיכתם בפרוייקט

ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: עמדות יהודי העולם

דו"ח המכון למדיניות העם היהודי

המכון למדיניות העם היהודי (מיסודה של הסוכנות היהודית לא"י) בע"מ (חל"צ)

The Jewish People Policy Institute (Established by the Jewish Agency for Israel) Ltd. (CC)

זכויות יוצרים © המכון למדיניות העם היהודי (מיסודה של הסוכנות היהודית לא"י) בע"מ (חל"צ) ירושלים תשע"ד/2014

קמפוס גבעת רם, ת.ד. 39156, ירושלים 9139101
טלפון: 02-5633356 | פקס: 02-5635040 | www.jppe.org.il

כל הזכויות שמורות. אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאכסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר - כל חלק שהוא מן החומר שבחוברת זו. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בחוברת זו אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מ"המכון למדיניות העם היהודי".

עיצוב הכריכה: שלומית וולף, לוטה עיצובים

תוכן העניינים

9.....	מבוא
11.....	הקדמה
15.....	מטרת הפרויקט והשאלות העיקריות שהועלו ונדונו בו
21.....	האם יהודי העולם רוצים שישראל תהיה יהודית ודמוקרטית?
33.....	האם יהודי העולם חושבים שישראל כיום היא יהודית ודמוקרטית?
37.....	ישראל והעולם היהודי: דיונים במתח בין יהודים ליהודים
45.....	ספירת הרוב-מיעוט: דיונים הנוגעים למתח היהודי-ערבי
53.....	היהודיות של ישראל וההקשר האזורי הרחב
57.....	העניין שיש לישראלים בדעות ובנקודות ההשקפה של יהדות העולם
67.....	השפעת החלטות ישראל על יהדות העולם
73.....	המרחב ישראל-תפוצות: למה מצפה יהדות העולם
78.....	נספח א': רקע על הסמינרים, יתרונותיהם ומגבלותיהם
82.....	נספח ב': נתונים טכניים על הפרויקט, כולל רשימת קהילות משתתפות ומשתתפים יחידים
115.....	נספח ג': "יהודית ודמוקרטית" בחוק הישראלי כיום; הצעות חוק לשינויים במסגרת "יהודית ודמוקרטית"
135.....	פרסומים מרכזיים של המכון למדיניות העם היהודי

ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: עמדות יהודי העולם

דו"ח המכון למדיניות העם היהודי¹

כללי

- פרויקט המכון למדיניות העם היהודי (JPPI), שהתחקה אחר עמדותיהם של יהודי התפוצות בסוגיית זהותה של ישראל כ"מדינה יהודית ודמוקרטית", חושף מפת-עמדות המחזיקה דמיון רב לזו המאפיינת את הציבור בישראל. עם זה, עצם העובדה שיהודי התפוצות חיים מחוץ לישראל מוסיפה נדבך ייחודי משמעותי לאופן שבו הם בוחנים את הסוגיה.
- התפיסה כי ישראל אמורה להיות "מדינה יהודית ודמוקרטית" יוצרת מסגרת מושגית המכילה את עמדותיהם של מרבית יהודי התפוצות (למרות שהשאלה אודות המשמעות הקונקרטית של מדינה "יהודית ודמוקרטית" מניבה מגוון תגובות רחב). הטענה כי ישראל צריכה להיות "רק יהודית" או "רק דמוקרטית", מוציאה את מי שאוחז בהן מן הקונצנטוס היהודי בתפוצות.
- הדיון על אופייה של ישראל כ"מדינה יהודית ודמוקרטית", התגלה כמשמעותי ביותר עבור רבים ממשתתפי הדיונים.

עמדות יסוד ביחס לדילמה: "מדינה יהודית ודמוקרטית"

- ניתן היה לאתר עמדות הניצבות בשני הקטבים: כאלה המבטאות העדפה חד משמעית של המאפיין הדמוקרטי על זה היהודי, וכאלה המבטאות את הקיצוניות ההפוכה. אלא שאין לטעות בעמדה שהתגלתה כדומיננטית: רצון לראות ישראל

1 הדו"ח נכתב על ידי שמואל רזנר, עמית בכיר במכון למדיניות העם היהודי. רזנר והשגריר אבי גיל עמדו בראש הפרוייקט "ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: עמדות העם היהודי".
ד"ר שלמה פישר, עמית בכיר במכון, סייע בהנחיה של ובדיווח ממספר סמינרים בקהילות יהודיות. ענבל הקמן ניהלה את הפרוייקט והשתתפה בכתיבת הדו"ח. אסף ניסנבוים סייע באיסוף חומר רקע. הדו"ח נערך על ידי רמי טל ובארי גלטמן.

שהיא גם יהודית וגם דמוקרטית, והנחה כי שילוב זה, על אף המתחים הגלומים בו, אפשרי בהחלט.

- העמימות המקופלת בהגדרה הנוכחית "יהודית ודמוקרטית" נתפסת אצל רבים כיתרון, משום שהיא מאפשרת לשמור על שותפות ולמנוע פלגנות ופיצול.
- עבור רבים מיהודי התפוצות, ערכי הדמוקרטיה נתפסים כ"ערכים יהודיים". לכן, התנהלות השוחקת במאפיינים הדמוקרטים של ישראל נתפסת גם כפגיעה ביהדות ובהגדרתה של ישראל כמדינה יהודית. אם ישראל לא תהיה דמוקרטיה ליברלית תישחק האטרקטיביות שלה בעיני יהודים רבים בתפוצות.
- חידוד של מתחים קונקרטיים בין "דמוקרטיה" לבין "יהדות" מגלה כי בקרב הרוב - שרואה בדרך כלל מתאם בין ערכים אלה - מתקיימים שני מחנות: אלה שרואים את הזהות הדמוקרטית מצטרפת אל הבסיס היהודי של המדינה ואלה המדגישים את הסדר ההפוך. אבחנה זו מוצאת ביטוי באופן שבו שני המחנות בוחנים ומגבשים דעה מול דילמות מעשיות המאפיינות את החיים ב"מדינה יהודית ודמוקרטית".
- יהודי התפוצות מעוניינים במרכיב זהות דתי משמעותי יותר במאפייני הזהות של ישראל מכפי שהם מעוניינים בו במדינת מושבם, כחלק משימור זהות ישראל כ"יהודית". עם זאת, מושמעת ביקורת נוקבת ביחס למימוש המעשי של יחסי דת-מדינה בישראל, ובעיקר ביחס למונופול של הזרם האורתודוקסי המדיר זרמי יהדות אחרים מהביטוי הציבורי של חיים יהודיים בישראל.

ציפיות מישראל

- ניכר, שרבים מיהודי התפוצות מכירים בקשיים ובאילוצים שמולם ניצבת ישראל לנוכח העוינות האזורית והאיומים הביטחוניים. עם זאת, הרוב אינו רואה במציאות זו, ובעובדה ששכנותיה של ישראל אינן מקפידות על דמוקרטיה וזכויות אדם, הצדקה להורדת הרף הערכי הגבוה שישראל מצופה להציב. המציאות האזורית גם אינה מעניקה לישראל חסינות מפני ביקורת.
- ביקורת המושמעת בתפוצות כנגד מאפיינים מקוממים בהתנהלותה של ישראל בתחום היהודי, יכולה להתבסס על טיעונים הנסמכים על ערכי הדמוקרטיה, כשם שביקורת המושמעת כנגד מאפיינים מקוממים בהתנהלותה של ישראל בתחום הדמוקרטי, יכולה להתבסס על טיעונים הנסמכים על ערכי היהדות. ללמדכם על המתאם הגבוה בין שני המושגים בתפיסתם של מרבית יהודי התפוצות (כך למשל הביקורת כנגד המונופול הניתן לאורתודוקסיה בישראל וקיפוח הזרמים האחרים, נשענת במידה רבה על טיעונים השייכים לעולם הערכים הדמוקרטי).

- הדיון בזהותה של ישראל כ"מדינה יהודית ודמוקרטית" חשף מגוון של ציפיות הרווחות בקרב יהודי התפוצות - מישראל:
 - על ישראל להיות פלורליסטית.
 - על ישראל להקפיד על שוויון לאזרחים הלא-יהודיים של המדינה.
 - על ישראל לשאוף למצב שבו לא תשלוט על הפלסטינים.
 - על ישראל לשים קץ למונופול האורתודוקסי על החיים היהודיים, ולתת מעמד שווה לכל זרמי היהדות.
 - על ישראל להימנע מלכפות נורמות דתיות על חברה אזרחית שרובה חילונית.
 - על ישראל לחזק את מהותה היהודית על ידי העצמת הכרת אזרחיה את המסורת, הערכים וההיסטוריה של העם היהודי.

רקע ייחודי לעמדות יהודי התפוצות בסוגיה

יהודי התפוצות בוחנים את זהותה של ישראל גם בדרכים הייחודיות להם:

- אופייה של ישראל משפיע משמעותית על האופן שבו ה"יהדות" נתפסת בעולם על ידי יהודים ושאנים יהודים. כך למשל, הוא עשוי להשפיע על מידת דבקותו של הדור הצעיר בזהותו היהודית, ובמקביל עשוי להשפיע על יחסה של סביבה לא יהודית כלפי יהודי התפוצות החיים במחיצתם.
- במקום מושבם, היהודים הנם מיעוט. בישראל היהודים הם רוב. אבחנה זו רלוונטית לחשיבות הרבה שיהודי התפוצות מייחסים לשמירת זכויותיהם של מיעוטים בישראל ולזכויות אדם בכלל.

זכותם של יהודי התפוצות לזכות באוזן ישראלית קשובה

סוגיית זכותם של יהודי התפוצות להשמיע דעתם בסוגיות המוכרעות בישראל היתה נושא מרכזי בדיונים.

- בלט בהם בטחון עצמי גובר להשמיע עמדות ביקורתיות כלפי ישראל, ובייחוד בנושאים הקשורים למאפייני הזהות היהודיים של ישראל.
- הודגש על ידי משתתפים רבים כי למדיניותה של ישראל ולדימוייה בעולם, יש השפעה על ביטחונם ורווחתם של יהודי התפוצות, ולכן הנם זכאים להשמיע את דברם.
- בלט רצונם של מרבית הדוברים לראות את ישראל מתייעצת באופן סדיר עם יהודי התפוצות בנושאים היקרים ללבם. הודגש כי התייעצות שכזו תעצים את הסולידריות בין ישראל והתפוצות.

מתודולוגיה

הפרויקט מתבסס על לימוד בלתי-אמצעי של עמדות ציבורים יהודיים בעלי זיקה משמעותית לישראל באמצעות ייזום של כ-40 קבוצות דיון וסמינרים בהשתתפות מנהיגים יהודים ברחבי העולם, מענה לשאלונים, וכן - ניתוחם של מחקרים שנעשו אודות ציבורים יהודיים מרוחקים מישראל ומהחיים היהודיים המאורגנים בתפוצות; ממצאי תהליך זה היוו בסיס לדיון אינטגרטיבי מסכם במסגרת סמינר שהתקיים בגלן-קוב, ניו יורק (11-12 מרס, 2014), ובו לקחו חלק נציגים בכירים של המנהיגות היהודית בארה"ב, רבנים, אנשי רוח ואקדמיה.

דו"ח מיוחד זה של המכון למדיניות העם היהודי, מיועד להציג את העמדות הרווחות בקרב יהדות התפוצות לגבי אופייה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. הנייר הופק כמהלך מקביל ליוזמה רחבה שננקטה על ידי משרד המשפטים, ואשר נועדה לשקול באופן יסודי ומעמיק את סוגיית העיגון החוקתי של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. יוזמה זו באה על רקע הצעות חקיקה שהעלו בנושא אישים וזרמים אידיאולוגיים שונים בישראל, ובהתחשב בכך שישנן "מחלוקות חברתיות ומשפטיות מהותיות" בנושא זה, כפי שנכתב בהודעת שרת המשפטים.

המשימה המורכבת הזו הוטלה על ידי שרת המשפטים על פרופסור רות גביזון, שסברה כי ההשלכות הלאומיות וההיסטוריות שיש לעיצוב דמותה של ישראל על העם היהודי כולו מצדיקות בדיקה מקבילה בתפוצות בנושא שהיא מופקדת לחקור. בשל המוניטין המקצועי שלו ובשל מעמדו כגוף תכנון של העם היהודי בתפוצות ובישראל, הציעה פרופסור גביזון למכון למדיניות העם היהודי לאסוף, לרכז ולנתח את גישותיהם ותפיסותיהם של יהודי העולם בנוגע לאופייה של ישראל.

הדו"ח מבוסס על תהליך אנליטי שכלל את מיפוי ולימוד המחקר הקיים בתחום, תוך סקירת והתייחסות למגוון הדעות בעולם היהודי, וכן סמינרים שנערכו בחסות המכון במרבית הקהילות הגדולות. הממצאים נדונו בכנס סיעור מוחות שנערך ב-11 וב-12 במרס 2014 בגלן קוב, ניו יורק, שבו השתתפו אנשי אקדמיה ודת, אנשי מקצוע בכירים ומנהיגי ארגונים יהודיים, במטרה לסכם ולאחד את הממצאים לתמונה רחבה ומשולבת.

חשיבותו העיקרית והמהותית של תהליך זה, שהוא ללא תקדים, היא בהיוועצות אמיתית, עמוקה וכנה עם יהודי התפוצות, סביב נושא שקודם לכן נתפס כעניין פנים-ישראלי מובהק. לדיאלוג הזה עם יהודי העולם נודעת חשיבות מיוחדת בתקופה שבה ההנהגה הישראלית תובעת לקבל משכניה הכרה מפורשת בכך שישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי, וכאשר ברקע מתפתח בישראל דיון ער סביב ההצעות השונות לחקיקה של "חוק לאום".

שלא במפתיע, אחד הממצאים החשובים בדו"ח שלנו הוא שרוב יהודי התפוצות מצפים שישראל תפעל על פי ערכים הומניטריים יהודיים ואוניברסליים ביחסה לזכויות אזרחיה בני המיעוטים, תוך שמירה על סמלי לאום יהודיים. התחום המרכזי השני שבו יש ליהדות העולם ציפיות הוא שישראל תיטיב לשקף ולקבל את הפלורליזם הדתי המאפיין את יהדות התפוצות כבר שנים ארוכות.

עבודה זו נערכה במרחב שבו יהודים מכל העולם הרגישו חיבור עמוק, בסביבה של ערבות הדדית שהיא כה חיונית לעתיד יהודי משגשג ולהמשכיות הציביליזציה היהודית. קידום דו-שיח מעמיק מסוג זה בין הקהילות הוא מאבני היסוד ומיישם מרכיב מהותי בחזונו של המכון למדיניות העם היהודי.

בשם המכון אני מבקש להביע תודה עמוקה למשתתפים הרבים בתהליך זה, ולמארגני הסמינרים שנערכו בקהילות היהודיות מסביב העולם (תמצאו את שמותיהם בנספח לדו"ח זה). ברצוני גם להביע רגשי תודה מקרב לב למשתתפי כנס גלן קוב של המכון למדיניות העם היהודי, ובמיוחד ליושבי הראש שהנחו את דיוני הכנס, השגרירים סטוארט אייזנשטאט ודניס רוס, וליו"ר-עמית ליאוניד נבזלין על תמיכתו ומחויבותו. תודה מיוחדת והערכה רבה מגיעה לראשי הפרויקט, שמואל רוזנר ואבי גיל; לרות גביזון על האמון והסיוע וליו"ר הנהלת הסוכנות היהודית נתן שרנסקי, שליווה את התהליך כולו.

אבינועם בר-יוסף

נשיא ומנהל מייסד

המכון למדיניות העם היהודי יזם את פרויקט המחקר על "ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: עמדות יהודי העולם" כהשלמה לעבודת המחקר של פרופ' רות גביזון על ישראל יהודית ודמוקרטית. פרופ' גביזון מונתה על-ידי שרת המשפטים לבחון את הצורך במציאת "הסדר חוקתי חדש העוסק בזהותה של ישראל כמדינה 'יהודית ודמוקרטית'".

אנו מאמינים כי פרויקט המכון למדיניות העם היהודי קובע תקדים חשוב, בנסיון לשלב את השקפותיהן של הקהילות היהודיות ברחבי העולם בדיון שהוא "ישראלי" בעיקרו.

תהליך המחקר כלל עשרות סמינרים בקהילות יהודיות ברחבי העולם, קריאה וניתוח של כרכים רבים של חומר רקע, וכנס סיכום של הוגים ומנהיגים יהודיים בניו יורק. חקירת המכון למדיניות העם היהודי מסתיימת בהבנה שליהודים ברחבי העולם יש חזון על ישראל, שיש עליו יותר הסכמה מאשר מחלוקת - חזון הדומה במובנים רבים לחזון שיש ליהודים ישראלים על מדינתם.

בתקופה של התנצחויות תכופות על שאלות מדיניות ספציפיות, על ניסוחים ועל התנהלות, ובעידן שבו מאבקים ומחלוקות זוכים להבלטה בתקשורת ויוצרים מראית-עין של שברים שלא ניתן לגשר עליהם, פרויקט המחקר של "המכון למדיניות העם היהודי" (JPPJ) על "ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: עמדות יהודי העולם" מסתיים בטון חיובי: יהודים ברחבי העולם תומכים בישראל, רואים את הקשר עימה כעניין חשוב שראוי להמשיך בו. ישראל עדיין מהווה מכנה משותף קונסטרוקטיבי ליהדות העולם. ליהודים שאינם ישראלים יש "חזון ישראלי", שרובו משותף ומוסכם הרבה יותר משהוא שנוי במחלוקת. זאת ועוד, חזונם הישראלי של יהודי העולם דומה במקרים רבים לחזונם של הישראלים עצמם.

אין ספק שבפרשנות ובהדגשים של הצרכים והיעדים של ישראל ישנם פערים בין קהלים שונים שאסור להתעלם מהם. יש פערים בין קהילות לא-ישראליות שונות וישנם פערים בין יחידים לא-ישראלים שונים, ויש פערים בין אלה לבין הציבור היהודי בישראל. בנוסף, ייתכן מאוד שהמתודולוגיה של פרויקט זה תרמה לנימת ההרמוניה היחסית שבה הוא מסתיים (הקדשנו פרק לניתוח היתרונות והחסרונות של התהליך שערך המכון). ובכל זאת, דו"ח זה יותיר בקוראיו את הרושם שהמטרה הכוללת של רוב היהודים היא לפעול במשותף לבניית מדינה "יהודית ודמוקרטית". מדינה בטוחה, משגשגת גם כלכלית וגם תרבותית, מוסרית - ויהודית במובהק.

היהודים ברחבי העולם לא יזמו את הדיון הזה. הוא הוצע להם כחלק מדיון פנימי שישראל החליטה לנהל. אבל היהודים שכן הגיעו לשולחן הדיונים - נציגי עשרות קהילות מרחבי העולם שיש ביניהן הבדלי צורה, גודל ואופי - עשו זאת בלהט רב. הם הבינו את חשיבות

הוויכוח לישראל, ובמהרה המחישו כי מה שחשוב לישראל חשוב גם להם. בסמינרים שהתקיימו ביוזמת המכון, מברזיל ועד הולנד, מצרפת ובריטניה ועד קנדה, מארצות הברית ועד אוסטרליה, היהודים התעמקו בשאלות המורכבות שהוצגו להם מתוך תחושת בעלות. "זו שאלה אישית מאוד, היא נוגעת ישירות אלי", אמר אחד המתדיינים בניו יורק בדברו על יהודייתה של המדינה היהודית.

ואכן, בשאלת אופייה היהודי של מדינת ישראל שולחת קהילת יהודי העולם מסר ברור וחזק בדו"ח זה: אם ישראל רוצה להיות "יהודית ודמוקרטית" באופן שידבר ליהודים שאינם ישראלים, היא חייבת תחילה לשנות את תפיסתה בנוגע למשמעות של המושג "יהודי" עבור מיליוני יהודים - ולמצוא דרך להיות מכילה ומשתפת כלפי אותם יהודים. בכל הדיונים שניהל המכון, בכל הקהילות ובכל המדינות, היהודים קראו תיגר על פרשנותה הנוכחית של ישראל למושג "יהודי". ברגע דרמטי במהלך הכנס בגלן קוב, ניו יורק, שבו הגיע תהליך הדיונים לסיומו, אשה קונסרבטיבית דיברה על הקושי שלה מול המציאות הדתית בישראל. "תמיכתנו בישראל היא חד-משמעית, מקיר לקיר", אמרה, "אבל אני רוצה לדעת אם יש שם מקום בשבילי, שבו אוכל ללבוש את הטלית שלי בכל בוקר. האם אוכל לעשות זאת במדינת ישראל מבלי שיזרקו עלי חפצים? האם הממשלה תאסור אותי? האם יש בישראל מקום בשבילי?"²

היהודים ברחבי העולם קראו תיגר על אופן מימושה של ה"יהודיות" בישראל, משום שלפי תפיסתם, על מנת שישראל תהיה ראויה באמת לתואר "יהודית", עליה להיות מקום שבו יותר יהודים יחוו שנוח לבטא את יהדותם לסוגיה השונים. עלתה גם הטענה כי ישראל שאיננה מכילה ואיננה סובלנית כלפי סוגים שונים של יהודיות - שוב, לתפיסתם של יהודי העולם - היא בהכרח גם פחות "דמוקרטית".

יהודי העולם אינם עיוורים לקשיים שעמם נאלצת ישראל להתמודד ולסכנות שבפניהן היא ניצבת בחתירתה לשמר את אופייה כמדינה "יהודית ודמוקרטית". הם מקפידים לדחות האשמות כוזבות נגד הדמוקרטיה הישראלית - אחת הדוגמאות הראויות לציון מתוך דיוני המכון היא ההדיפה, כמעט פה אחד, של הנסיונות להציג את "חוק השבות" כמכשול להגדרת ישראל כדמוקרטיה. אבל יהודי העולם גם מציבים לישראל רף גבוה של ערכים דמוקרטיים: בעיניהם, הן התואר "יהודית" והן התואר "דמוקרטית" הם תארים מחייבים המכתיבים רגישות למיעוטים וכיבוד זכויות האדם. כשהמתדיינים התבקשו לעיין במילות ההמנון הלאומי "התקווה", ובקושי שהן מציבות לישראלים שאינם יהודים, הם התקשו לעיתים לתמרן בין הזדהותם האינסטינקטיבית עם ההמנון לבין הבנתם שההמנון

2 כל דיוני המכון למדיניות העם היהודי, גם בקהילות וגם בגלן קוב, התנהלו על פי 'חוקי צ'טהאם האוז' (Chatham House Rule), כלומר, מותר לצטט בדו"ח את הדוברים, אך אין לזהותם בשמם. כך הוחלט על מנת להבטיח שהדיון יהיה חופשי ופתוח. הדו"ח מכיל ציטוטים רבים מדיוני המכון למדיניות העם היהודי, מבלי לציין שמות. שמות המשתתפים מופיעים בנספח ב'.

אכן מדיר במידה מסוימת מיעוטים שאינם יהודים. ברוב הדיונים על "התקווה" התגבשה מסקנה עמומה למדי - צריך להמשיך ולשיר את ההמנון, אבל לגלות "רגישות" למי שקשה לו עם המנון כזה. יהודים רבים סבורים שישראל לא תמיד מקפידה בדבקות מספקת על ערכים של הגנה על זכויות האדם, ועל הפגנת הרגישות הראויה כאשר הנסיבות מצדיקות סטיה פרשנות מחמירה של ערכים אלה.

נימה ברורה של מתינות מאפיינת את הממצאים המוצגים בדו"ח זה. בדומה למה שמתגלה בסקרים הנערכים בישראל, - שמהם עולה כי להשקפות הפוליטיות ולהשתייכות הדתית יש זיקה חזקה למיקומו של המשיב על הספקטרום יהודית-דמוקרטית - כך המצב גם ביחס לשאר היהודים בעולם. יהודים בקצה הימני ובקצה השמאלי של הקשת הפוליטית נוטים לפעמים "להתעלם מן השאלה [מה חשוב יותר, יהודית או דמוקרטית] בטענה שהתשובה ברורה מאליה ואין שום טעם לדון בה."³ קבוצות הנוטות לימין הקיצוני מדגישות את "חשיבות אופיה היהודי של ישראל, הקודם לאופיה הדמוקרטית", וקבוצות הנוטות לשמאל הקיצוני רואות את "אופיה היהודי של ישראל כאנכרוניסטי". אבל אלה היהודים בקצוות, כאשר רוב היהודים, הנמצאים במרכז, רוצים שילוב של ה"יהודית" וה"דמוקרטית", ואף מאמינים שהשילוב הזה אפשרי. לכן, בעיניהם, השאלות העוסקות ב"מתחים" וב"סתירות" בין "יהודית" ל"דמוקרטית" הן "שאלות שקשה מאוד להשיב עליהן". התשובה המקובלת שהם נותנים להן היא, שצריך למצוא דרך לעקוף את המתחים ולשמור על שלמות הנוסחה המציבה את שני המונחים הללו באותה דרגת חשיבות.

עבור יהודים רבים, כוח המשיכה של המונח "ישראל יהודית ודמוקרטית" טמון בעצם עמימותו. ככל שהם מעמיקים בניסיון להגדיר את משמעותו המדויקת, כך הם מתקשים יותר להגיע להסכמה. "העמימות טובה לישראל. צריך להשאיר את זה עמום. אל תגדירו מהי יהדות. היהדות מעולם לא היתה ישות מקובעת. היא תמיד היתה 'אפורה', אמר אחד המתדיינים בסמינר המכון בעיר וושינגטון. עם זאת, מסר אחד נשלח מהקהילות כולן שהעמימות ממנו והלאה: היהודים ברחבי העולם רוצים שישראל תתייעץ איתם בעניינים החשובים להם, ורבים מהם מאמינים שלהתייעצויות כאלו צריכה להיות השפעה גדולה יותר על מדיניות ישראל.

ברצוננו להודות למשתתפים הרבים בתהליך זה, ולמארגני הסמינרים בקהילות הרבות שנענו לאתגר. אין זה ברור מאליו שיהודים ברחבי העולם ירצו להקדיש זמן לדיונים על ענייניה של מדינה רחוקה מאוד ממקום מגוריהם. אין זה מובן מאליו שייענו לקריאה להשתתף בדיון כזה במסגרת זמן מוגבלת הנכפית עליהם, ויטרחו לקרוא לקראתו כמות

3 Sasson, Theodore, (2013), *The New American Zionism*, NYU Press, p. 133.

עצומה של חומר רקע. שמות כל הקהילות ורוב המשתתפים בדיונים מופיעים בנספח לדו"ח זה. ברצוננו להודות גם למשתתפי כנס "המכון למדיניות העם היהודי" על עתיד העם היהודי שנערך בגלן קוב, ניו יורק, שסייעו לנו רבות בהמשך הפיתוח של מחשבותינו על הנושא הנדון בדו"ח זה. מידע נוסף הנוגע לתהליך, יתרונותיו וחסרונותיו, מפורט בהמשך. אנו מודים במיוחד לפרופ' רות גבזון, שדחפה את המכון ליזום את התהליך, ומבקשים לשבח אותה על הבנתה את הצורך להקשיב גם להשקפות של הקהילות היהודיות ברחבי העולם במסגרת מחקרה על אופיה של ישראל כ"מדינה יהודית ודמוקרטית".

מטרת הפרויקט והשאלות העיקריות שהועלו ונדונו בו

בקיץ 2014 עתידה שרת המשפטים של מדינת ישראל, ציפי לבני, לקבל לידיה את המלצותיה של פרופ' רות גביזון, המסכמות את חקירתה ביחס לצורך לגבש "הסדר חוקתי חדש העוסק בזהותה של ישראל כ'מדינה יהודית ודמוקרטית'".⁴ השרה לבני יזמה חקירה זאת, ומינתה לשם כך את הפרופ' גביזון, בעקבות פעילות נמרצת בכנסת בנושא, ועקב כוונתם המוצהרת של כמה חברי כנסת להציע חקיקה חדשה, אשר תשנה את ההגדרה המשפטית-פורמלית של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, ותגדיר באופן מפורט יותר מן הניסוח הנוכחי את המשמעות של "יהודית ודמוקרטית".⁵ חלק מהתומכים בצורך בנוסחה משפטית חדשה סבורים כי חוקי היסוד הקיימים מסדירים את "המבנה המוסדי של המדינה ... ואת זכויות האדם" אך אינם מכסים כראוי את "הזהות הלאומית של המדינה" - העוגן השלישי, שלא הוסדר בחקיקה בישראל.⁵

הצעות החקיקה המדוברות עוררו ביקורת, הן באשר לעצם הצורך הנטען בשינוי המסגרת החוקתית הנוכחית, שכוחה בעמימותה,⁶ וגם באופן ממוקד יותר ביחס לתוכן של ההצעות השונות, דהיינו, ביקורת על הנוסח החדש של חקיקה המופיע בהצעות. רוב המבקרים טענו ביחס לנוסחים המוצעים לשינוי כי עולה מהם התחושה ש"מנסחיה [של ההצעה] סבורים שכדי להבטיח את אופיה היהודי של המדינה יש לפגוע באופיה הדמוקרטי".⁷ למרות זאת, נראה כי כמה מתומכי החקיקה החדשה, ביניהם חברי כנסת ממפלגות שונות, רק התחזקו בעמדתם לנוכח הביקורת.

פעילותם של חברי הכנסת הללו נבעה, על פי עדותם, משלוש מגמות עיקריות שאותן הם שואפים לבלום:

מניע משפטי: יש הרואים בפסיקות של בית המשפט העליון בישראל, המתבססות על

4 הנוסחים של כמה מהצעות החקיקה מופיעים בנספח ג'.

5 לורד, אמנון, (2014), "מזכיר הממשלה לשעבר מקדם חוק: ישראל-מדינה יהודית", מעריב NRG: <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/556/041.html>

6 ראו, לדוגמה: אבינרי, שלמה, (21 בנובמבר 2011), "הפופוליזם של דיכטר", הארץ: <http://www.haaretz.co.il/opinions/1.1571139>

7 ראו, לדוגמה: שטרן, ידידיה, (9 בנובמבר 2011), "יהודית, האם גם דמוקרטית?", המכון הישראלי לדמוקרטיה: <http://en.idi.org.il/analysis/articles/a-jewish-and-undemocratic-state>

הנוסח הנוכחי של חוקי היסוד, מהלך "פוסט-ציוני"⁸, ורוצים להקים מסגרת משפטית חדשה "המקבע[ת] מחדש את העיקרון הלאומי הפרטיקולרי לצד עקרון זכויות האדם האוניברסלי."⁹

מניע חברתי: יש המאמינים שהיעדרה של הגדרה ברורה יותר של זהותה הלאומית של ישראל מחזק את ידיהם של מי המעוניינים שישראל תהפוך ל"מדינה דו-לאומית"¹⁰.

מניע לאומי: אחרים מציינים את הביקורת מבחוץ על אופיה של ישראל כמניע המרכזי לחקיקה. מטרתם היא להיאבק באלה "המבקשים לבטל את זכותו של העם היהודי לבית לאומי בארצו."¹¹

שרת המשפטים לבני לא היתה מרוצה ממה שלדעתה הוא מהלך חקיקה שמניעו פוליטיים,¹² העלולה להפר את "האיזון הראוי והנכון" בצורך של ישראל לדבוק בעקרון ה"יהודית והדמוקרטית" גם יחד.¹³ לכן מינתה את הפרופ' רות גביזון לבחון את הצרכים, ולנסח הצעה משלה להסדר חוקתי שיעסוק באופיה של מדינת ישראל כ"יהודית ודמוקרטית". בחינה זו - ומכתבה של פרופ' גביזון למכון למדיניות העם היהודי, שבו הסבירה את העניין שלה בחקירה מקבילה של השקפות יהדות העולם בנושא זה - הם שעוררו את המכון לפעולה. חקירת המכון כללה קריאה וניתוח של חומר רקע, קיום סמינרים בעשרות קהילות ברחבי העולם, משלוח שאלונים בקהילות נוספות, וכינוס ועידה של מנהיגים יהודיים בניו יורק ליומיים של דיונים על נושא זה (פרטים נוספים על מהלך הפרויקט בהמשך הדו"ח ובנספח ב').

אופיה של ישראל כמדינה דמוקרטית לא הוטל מעולם בספק.¹⁴ ישראל נוסדה וממשיכה להתקיים כפרויקט פוליטי מודרני - כדרך חיים קיומית ליהודים בעולם המודרני. החלטת החלוקה של האו"ם משנת 1947 וגם מגילת העצמאות של ישראל מתייחסות לישראל כאל "מדינה יהודית" - כך שגם שאלת היהודיות מעולם לא עמדה בספק. המושגים

8 דורון, שי, (26/06/2013), "לוין על 'חוק הלאום': ישראל לא תהיה דמוקרטית ככל המדינות", נענע 10 :<http://pelephoneportal.invokemobile.com/nana/iarticle.aspx?ServiceID=126&ArticleID=987073>

9 גולובנסקי, יואל, (06.04.2013), "חוק שזמנו הגיע, הארץ":
<http://www.haaretz.co.il/opinions/.premium-1.1985174>

10 לורד, אמנון, שם.

11 אזולאי, מורן, (03.08.11), "דיכטר מציע: חוק יסוד מדינת הלאום של העם היהודי", YNET :
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4103660,00.html>

12 לבני אמרה שבהצעות הנוכחיות "כל צד במפה הפוליטית מנסה לכפות את השקפת עולמו".
<http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000873524>

13 בנדר, אריק, (26.06.2013), "השרה לבני: אתנגד להצעת חוק הלאום ואפעל למנוע קידומה", מעריב (NRG) :
<http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/484/412.html>

14 ראו, Amnon Rubinstein, The Curious Case of Jewish Democracy, Azure, Summer 2010.

"יהודית" ו"דמוקרטית" היו מאז ומתמיד מושגי יסוד חיוניים למדינה, כפי שנתפסה בעיני הזרם המרכזי בישראל. יחד עם זאת, ישראל זכתה לראשונה באופן פורמלי בתואר "יהודית ודמוקרטית" בשלב מאוחר יחסית בתולדותיה, רק עם העברתה - בתחילת שנות ה-90 - של שני חוקי יסוד המכילים ביטוי זה.¹⁵ אלא שלמרות מה שנאמר לעיל, במהלך הדיון וההצבעה על חוקי היסוד, האופי של ישראל כפי שהוא מתגלם במינוח "יהודית ודמוקרטית" הושג במסגרת "פוליטיקה רגילה" ולא במסגרת של הסכמות כלליות, חוקתיות, מוצהרות ומסגרתיות.¹⁶ למעשה, המילה "יהודית" הונסחה לנוסח החוק רק משום שכמה חברי כנסת מהמפלגות הדתיות הציבו זאת כתנאי לתמיכתם בחקיקה.¹⁷ המצדדים בחוקי היסוד האמינו באותה עת כי חוקים כאלה מחייבים "הסכמה רחבה של כל סיעות הבית"¹⁸ וזו היתה הסיבה לכך שהסכימו לנוסחת הפשרה.

הצורך בפשרה חוקתית נבע ממה שחלק מחברי הכנסת ראו כמתח עקרוני (ויש שיאמרו - סתירה) בין הערכים והאינטרסים הכרוכים במושגים "יהודית" ו"דמוקרטית". ככל שהמושג "דמוקרטית" מייצג ערכים של "נייטרליות"¹⁹ ושל שוויון, כך הוא מחליש את "היסודות הפרטיקולריסטיים ברמת המדינה".²⁰ וככל שהעוגן "יהודית" הוא הממסגר את קווי המתאר של עיצוב המדיניות, כך תתיישב זו פחות עם ערכים דמוקרטיים נייטרליים. כך - וזו רק דוגמה אחת של מתחים אפשריים בין הערכים המיוצגים על ידי שני המושגים הללו - במהלך הדיונים שהובילו לפשרת ה"יהודית ודמוקרטית", חזרו והעלו נציגי כמה מפלגות את החשש כי בהיעדר המרכיב ה"יהודי" מהחוק, חוקי יסוד חדשים עלולים לסכן את "חוק השבות" ולגרום למערכת המשפטית להכריז עליו כחוק בלתי-חוקתי.²¹

הסיפורים על חקיקת העבר והוויכוחים המלווים כל הצעה לחקיקה חדשה מוכיחים שאם בית המחוקקים חותר לשמר, או לחזק, את אופיה היהודי של המדינה ואת ערכי הליבה הדמוקרטיים שלה, הוא יידרש להליכה על חבל דק. עם זאת, הצורך לנטרל מתחים מסוג אלה שמציבה נוסחת ה"יהודית ודמוקרטית" אינו נדיר בעבודת הרשות המחוקקת, וחוקרים ישראלים כבר

15 נוסח חוקי היסוד מופיע בנספח ג'.

16 גביזון, רות, (1998), "מדינה יהודית ודמוקרטית", מתוך: מנחם מאוטנר, אבי שגיא ורון שגיא (עורכים) - רב-תרבותיות במדינה יהודית ודמוקרטית, הוצאת רמות - אוניברסיטת תל אביב, עמ' 217.

17 ראו אמנון רובינשטיין, "סיפורם של חוקי היסוד", משפט ואדם, ספטמבר 2012.
<http://portal.idc.ac.il/he/lawreview/volumes/volume14/documents/rubinstein.pdf>

18 הצהרת ח"כ פרופ' אוריאל לין, יו"ר ועדת חוקה, חוק ומשפט. בתוך יהודית קרפ, "חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו - ביוגרפיה של מאבקי כוח", משפט וממשל, 2013.

19 השאלה אם ערכים "דמוקרטיים" הם באמת "נייטרליים" יותר מאשר, נניח, ערכים קומוניסטיים, או ערכים יהודיים, היא סוגיה מעניינת החורגת מתחום העיסוק של מסמך זה.

20 גביזון, רות, (2002), "המדינה היהודית: הצדקה עקרונית ודמותה הרצויה", תכלת: כתב עת למחשבה ישראלית, מס' 13, עמ' 88-50.

21 פרופ' רובינשטיין ואחרים סבורים כי לא היתה הצדקה לחשש זה.

כתבו רבות על נושא זה, והוכיחו כי מלאכת השזירה של ערכים יהודיים ודמוקרטיים מבלי שהאחד יבטל את האחר או יפגע בו אנושות אפשרית, ולדעת רבים, אך רצויה. הם גם הוכיחו כי ארצות אחרות נוקטות אמצעים דומים כדי להגן על זהותן ולהנחות את מדיניותן.²²

בנייר רקע קודם לפרויקט זה זיהינו שני שדות עיקריים שבהם מוצא את ביטויו המתח העולה מדי פעם בין "יהודית" לבין "דמוקרטית".²³ אלה הם הוויכוח היהודי הפנימי בסוגיות דת ומדינה (כגון נישואין, גיור, תפקיד הרבנות, השליטה ברחבת הכותל המערבי, וכדומה), והמתח היהודי-ערבי, דהיינו, המתח הטבוע ביחסי רוב-מיעוט במדינה שאיננה "נייטרלית" מבחינה דתית-אתנית. ישראל איננה "ישראלית ודמוקרטית" אלא "יהודית ודמוקרטית", למרות שיותר מחמישית מאזרחיה אינם יהודים (בפסיקה מאוקטובר 2013 הבהיר זאת בית המשפט העליון מעל לכל ספק, כאשר דחה עתירה שתבעה ממנו להכיר בלאום "ישראלי").²⁴ שתי סוגיות יסוד נוספות מחריפות עוד יותר את מורכבותם של שני מוקדי המתח הללו. האחת היא המסגרת הכוללת של הסכסוך הישראלי-ערבי על ארץ-ישראל (כפי שהוכח לאחרונה בעימות בין ישראל לפלסטינים בשאלת ההכרה הפלסטינית בישראל כ"מדינה יהודית" כתנאי מקדים להשגת הסכם שלום קבע בין הצדדים). הסוגיה השניה נוגעת להגדרת ה"יהודיות" ומשמעותה כיום, ולמשמעות (וההצדקה) של האידיאולוגיה ה"ציונית" לאחר הקמתה של המדינה היהודית.

סוגיות ו"מתחים" אלה הוצגו בסמינרים שיזם המכון ברחבי העולם היהודי ונידונו בהרחבה באמצעות העלאת דוגמאות ספציפיות לדילמות אפשריות, כגון השאלה אם יש מקום לכך שהמדינה היהודית תסדיר בחקיקה את אופיו של יום השָׁבֵת על פי אמות מידה יהודיות ספציפיות, והשאלה האם ההמנון הלאומי של ישראל, שמילותיו עוסקות במוטיב יהודי מובהק ("נפש יהודי הומיה") עלול להיתפס כעומד בסתירה לאופיה הדמוקרטי של המדינה. המשתתפים נשאלו שאלות כגון "איזה אופי אנו רוצים שתישא השָׁבֵת בישראל כמדינה יהודית?", ו"האם על ישראל לחתור לכך שסמלי המדינה יהיו מכילים, או משתפים, כלפי אזרחים לא יהודים?" שאלות ספציפיות כאלו בענייני השעה שימשו אחר-כך בניסיונם של המשתתפים להשיב על השאלות העקרוניות יותר, כגון "מהם ערכי הליבה והביטויים היהודיים שישראל חייבת להתעקש על קיומם?", וכן "כשישראל תצטרך לבחור בין 'יהודית' לבין 'דמוקרטית', אילו עקרונות צריכים להנחות את צעדיה?"

22 Yakobson, Alexander, and Amnon Rubinstein, (2009), *Israel and the Family of Nations: The Jewish Nation-State and Human Rights*, Routledge, (2009).

23 Rosner, Shmuel, (2014), "Jewish and Democratic: Perspectives from World Jewry," JPPI: http://jppi.org.il/uploads/Jewish_and_Democratic_Perspective_from_World_Jewry.pdf

24 Times of Israel report: <http://www.timesofisrael.com/supreme-court-rejects-israeli-nationality-status/>

אפשר בהחלט לנהל דיון ולהתווכח על הצורך לקבל תשובות לשאלות אלה מיהודים שאינם חיים בישראל, וברובם הגדול כאלה שאינם מתכוונים להפוך אי פעם לאזרחים ישראלים. ברור שלדעותיהם של אזרחי ישראל בסוגיות הנדונות חשיבות רבה יותר בשעה שמדינתם מתמודדת עם סוגיות של זהות לאומית, מאשר לדיעותיהם של אנשים שגרים בארצות אחרות. יתרה מזאת, לא יהיה זה מופרך לטעון שבעצם ההחלטה לשאול לדעת יהודי העולם מוטמעת העמדה שעל פיה ישראל היא מדינה שלכל היהודים בעולם יש בה חלק - עמדה שאינה מקובלת על מי שרואים בחיבור של ישראל לשאר יהודי העולם אלמנט המדלל את אופיה הדמוקרטי של ישראל.²⁵ עם זאת, הן פרופ' גביזון והן המכון למדיניות העם היהודי משוכנעים כי בשאלה שעל הפרק יש לישראל הכרח לבחון גם את עמדותיהם של יהודים שאינם ישראלים, בין השאר מהנימוקים הבאים:

- מכיוון שהתהליך מניח מראש ישראל שהיא "מדינה יהודית ודמוקרטית", ושהמרכיב ה"יהודי" הוא נתון שאין עליו עוררין, אך טבעי שיהדות העולם תשתתף בליבון והבנת המשמעות של מונח זה.
- הקהילות היהודיות ברחבי העולם תרמו רבות להקמת מדינת ישראל והן מתבקשות להמשיך לתרום להצלחתה, כשותפים פעילים. לכן, מוטב לישראל להיוועץ בהם כשהיא שוקלת סוגיות הנוגעות לליבת הזהות שלה.
- ישראל הוקמה כדי לממש "את זכותו הטבעית של העם היהודי"²⁶ ורואה עצמה כמדינה שבה יש חלק לכל יהודי באשר הוא. כל עוד הנחה זו מתקיימת, ההתייעצות בעניינים הנוגעים לאופיה של ישראל צריכה להיות טבעית.
- ההגדרה העצמית של ישראל עשויה להעצים את ההשפעה של קיום המדינה ושל מדיניותה על האופן שבו יהודים נתפסים בעיני לא-יהודים, ועלולה אפילו לחשוף יהודים למעשי עוינות מצד לא-יהודים.
- ההגדרות המשמשות בישראל לעניינים הנוגעים לשאלת "מיהו יהודי" יכולות להשפיע על יהודים רבים שאינם אזרחי ישראל כיום.
- שינויים באופיה של ישראל יכולים להשפיע על היחס של ישראל כלפי היהודים ברחבי העולם. הם יכולים גם להשפיע על יחסה של יהדות העולם כלפי ישראל. התייעצויות המאפשרות להיערכות מראש להשפעות כאלו היא חיונית.

25 לדוגמה לביקורת זו, ראו Sam Barbour, Diaspora Jews must speak out against the Israeli Law of Return, April 23, 2013 . (<http://mondoweiss.net/2013/04/diaspora-against-return.html>)

26 ראו נוסח הכרזת העצמאות בנספח ג'.

- סיבה נוספת לקיום התייעצויות עם יהדות העולם שהועלתה בסמינרים ובמקורות חיצוניים שונים היא שנקודת ההשקפה הייחודית לכאורה שיש ליהודים שאינם ישראלים בשאלת המדינה ה"יהודית ודמוקרטית" יכולה להעשיר את השיח הישראלי.²⁷

מכל הסיבות שנמנו כאן יזם המכון את התהליך שיתואר להלן, והנוגע להשקפות העולם היהודי בעניין שהוא לכאורה "ישראלי" מובהק. תהליך זה כלל גם דגש מיוחד על יחסי ישראל ויהדות העולם, ועל ההשפעה שיכולה להיות לכל שינוי באופיה של ישראל על יהדות העולם. בסמינרים של המכון התבקשו המשתתפים לחשוב, בנוסף לשני מוקדי המתח שצוינו לעיל - היהודי-יהודי והיהודי-ערבי - גם על המתחים הנובעים מרצונה של ישראל להמשיך לשמור על האופי המיוחד של קשריה עם יהודי כל העולם.

27 הדוגמה שהועלתה שוב ושוב בהקשר זה היא שיהודי העולם, כמיעוט בארצות מגוריהם, מציעים נקודת השקפה שונה על יחסי רוב ומיעוט בישראל. ראו לדוגמה את המאמר
.Martin Raffel: The Case For Equality For Israel's Arab Citizens, Jewish Week, 25.3.2014

האם יהודי העולם רוצים שישראל תהיה יהודית ודמוקרטית?

רוב מכריע בין יהודי העולם תומכים בנוסחה "יהודית ודמוקרטית", אך מעניקים לה פרשנויות שונות ומגוונות; רבים מהם רואים את הדמוקרטיה כ"ערך ליבה יהודי", ולדידם קיומה של ישראל כמדינה יהודית מחייב את היותה דמוקרטית; יהודים לא-ישראלים רבים מדגישים שיהודייה של המדינה נושאת אופי לאומי או תרבותי, לא דתי; רבים מיהודי העולם סבורים כי סיוע השלטון הצבאי ביו"ש הוא תנאי הכרחי לקיומה של ישראל כמדינה יהודית.

במבט ראשון, ברור שרק קומץ יהודים בעולם יבחרו לציין את המתח היהודית-דמוקרטית כאחת הבעיות הדחופות ביותר של ישראל.²⁸ יחד עם זאת, בסמינרים של המכון למדיניות העם היהודי, כשהנושא הועלה ונדון, נראה כי המשתתפים הבינו במהירות עד כמה השאלות הנשאלות על אופיה הרצוי של ישראל הן מהותיות לדיון כמעט בכל סוגיה העוסקת בישראל.²⁹

עוד עולה בבירור מן המחקרים ומן הסמינרים של המכון כי, כפי שקורה תכופות גם בישראל, השימוש בביטוי "יהודית ודמוקרטית" בוויכוחים פוליטיים נפוץ מאוד, בעיקר (אך לא רק) בקרב קבוצות הנמנות על השמאל הפוליטי היהודי. קבוצות אלו משתמשות בקלף ה"יהודית והדמוקרטית" כדי לטעון כי החלטה כזו או אחרת של ממשלת ישראל מסכנת את אופיה "היהודי והדמוקרטי", או כדי לקבוע כי לנוכח מדיניותה הנוכחית, ליומרתה של ישראל להיקרא "דמוקרטית" אין כיסוי, וכי תיאור מדויק יותר של ישראל יהיה "מדינה יהודית תיאוקרטית". לדבריה של ההיסטוריונית היהודית-צרפתית דיאנה פינטו, "ישראל כיום זנחה את ההתייחסויות הישנות שנוצרו בתום מלחמת-העולם השנייה, ואימצה זהות לאומית חדשה ... זהות דתית אורתודוקסית מתחזקת והשקפה לאומנית אתנית גוברת."³⁰

28 ראו לדוגמה את מאמרו של דייוויד האריס (AJC), הטוען כי "החל בהתמודדות עם שיטת בחירות הרחוקה מלהיות אידיאלית, דרך טיפול בקנאי הדת ... וכלה באיזון בין אופיה היהודי והדמוקרטי של המדינה ... לישראל לא חסרים אתגרים." <http://www.ajc.org/site/apps/nlnet/content3.aspx?c=7oJILSPwFfJSG&b=8480869&ct=12478125#sthash.nw3Pw2iu.dpuf>

29 ראו סקר מכון פיו 2013 בשאלת "הבעיה החשובה ביותר שניצבת בפני ישראל". A Portrait of Jewish Americans, Pew 2013, "Most Important Problem Facing Israel"

30 ראו: Pinto, Diana, (Feb. 2013), "Israel poses a serious dilemma for Europe's Jews", Haaretz (<http://www.haaretz.com/opinion/israel-poses-a-serious-dilemma-for-europe-s-jews.premium-1.503489>)

בחלק השני של פרק זה נדון בשאלה האם יהודי העולם רואים את ישראל כפי שהיא כיום כמדינה "יהודית ודמוקרטית".

אך תחילה עלינו לשאול האם יהודי העולם רוצים שישראל תהיה "יהודית ודמוקרטית", ובאיזה אופן הם רוצים שתישא אופי כזה. במסגרת נסיונו לענות על שאלה זו חשוב לציין כבר בתחילה כי ברובם המכריע של ויכוחים סוערים על מדיניותה של ישראל או על דרכה להשגת יעדיה, כל הצדדים המתעמתים בוויכוח מאמצים את הנוסחה "יהודית ודמוקרטית". ובמילים אחרות: כמעט כל היהודים משתמשים בנוסחה "יהודית ודמוקרטית" באופנים העשויים להצביע על קבלתה כנוסחה הנכונה לישראל, אם כי הם מעניקים לה פרשנויות שונות. יש מעט מקרים, באופן יחסי, שבהם מוצגים ערעורים על עצם הנוסחה כבלתי-מתאימה. זו תופעה מעניינת במיוחד בהתחשב בעובדה שבקרב יהודים רבים בעולם, ובעיקר בקרב הקבוצה הגדולה ביותר של יהודים המתגוררים בארה"ב, זהותה של ישראל כיהודית ודמוקרטית "עשויה להיות מאתגרת", כפי שניסח זאת אחד החוקרים.³¹

יהודים חיים במדינות שונות בעולם מקיימים את יהדותם בהקשר שונה מאוד מזה הישראלי. כמיעוטים קטנים בכל המדינות שבהן הם חיים, יש להם באופן טבעי רגישות מיוחדת לזכויות המיעוטים, ועניין מיוחד להקפיד על כך שהדיון הנוגע לסוגיות של זהות אתנית-דתית יורחק מהחיים הפוליטיים. כמי שחיים במדינות שבהן היהדות מזהה בעיקר דרך הפריזמה הדתית, הם מתקשים לפעמים להתמודד עם ההיבט הלאומי של היהדות. "הקושי [של צעירים יהודים אמריקנים] לקבל יהודיות כעמיות [כלומר לראות את העם היהודי מזווית של לאום] הופנם היטב בקרב צעירים יהודים אמריקנים רבים, שרובם מאמצים את 'הגרעין' התרבותי, את המרכיבים הייחודיים של התרבות היהודית, אך דוחים הבניות אתניות של 'אנחנו והם'.³² ישראל - כ"מדינה יהודית" - יכולה לרמז על מנטליות של "אנחנו והם", העלולה לעורר אצלם קשיים. במקרים מסויימים, מנהיגים יהודים צעירים פותרים את הקושי הזה בכך שהם הופכים ל"יהודים לא-ציונים" החשים "קשר הדוק לישראל", דהיינו, יהודים המרגישים קירבה לישראל אך מסתייגים ומתרחקים מאופיה.³³

סוגיית היותה של ישראל "דמוקרטית" אינה מהווה אתגר או קושי. ידוע מסקרים רבים שהיהודים באופן כללי - ובמיוחד יהודי צפון אמריקה, הקהילה היהודית החשובה ביותר מחוץ לישראל - נוטים להחזיק בעמדות ליברליות (יהודי ארה"ב הם הקבוצה "הליברלית

31 Sasson, Theodore, (June 2009), The New Realism: American Jews' Views about Israel, American Jewish Committee (AJC).

32 Barack Fishman, Sylvia, (2011), De-legitimation of Israel and Israel Attachments Among Jewish Young Adults: The College Campus and Other Contributing Factors, JPPI

33 Generation of Change: How Leaders in Their Twenties and Thirties Are Reshaping American Jewish Life, Jack Wertheimer, 2010.

ביותר באופן מובהק" באמריקה).³⁴ כל היהודים שנכללו בפרוייקט המכון חיים בארצות דמוקרטיות - כמו מרבית יהודי העולם - ואין להם ספק שלדמוקרטיה אין תחליף מוצלח. זאת ועוד, בעיני יהודים רבים, עצם ההגדרה של "דמוקרטיה" מתיישבת היטב עם מה שנתפש בעיניהם כ"ערכים יהודיים". כלומר: בעיניהם, בגידה בערכים דמוקרטיים או התפשרות עליהם היא בגידה ביהדות עצמה, והגדרתה של ישראל כ"יהודית" מבלי שזו תהיה דמוקרטיה ליברלית תהיה בעיניהם תועבה.³⁵ כפי שאמר אחד המשתתפים בסמינר בקנדה: "ערכי הליבה היהודיים הם ערכים דמוקרטיים, כך שאין שום קונפליקט בין יהודית לדמוקרטיה".³⁶ המשתתפים בכמה מהקבוצות שכינס המכון רמזו כי אם ישראל לא תיתפס כ"דמוקרטית" בעיני יהדות העולם, התמיכה בה תישחק. ישראל "חייבת להיות דמוקרטית, אחרת היא לא תדבר אל הדורות הבאים" של היהודים, הזהיר אחד ממשתתפי הסמינר בקליבלנד, ואז הוסיף: "בשבילי, כיהודי אמריקני, זוהי הסוגיה".

ברור כי רוב היהודים שאינם ישראלים גרים במדינות שבהן המקום החוקי והחברתי הנוגע לשאלות של לאום, מוצא אתני ודת עשוי להיות שונה מאוד מן המקום ששאלות אלו תופסות בישראל. למרות זאת, לא נראה כי רוב יהודי העולם מעוניינים לכפות את התנאים ואת מערכות האמונות שלהם על ישראל, מתוך הבנה שבין האתגרים שעומדים בפניהם מתמודדים בחייהם כיהודים ב"קהילות" לבין האתגרים שעומדים בפניהם מתמודדת מדינה "יהודית" ישנם הבדלים יסודיים. כפי שהעיר אחד ממשתתפי הסמינר בסן פרנסיסקו: "אין לנו ניסיון בלהיות רוב".³⁷

השיח של יהודי העולם מושפע, כמובן, מן האופן שבו היהדות - והדת בכלל - באה לידי ביטוי בחברות שבהן הם חיים (בסמינר באטלנטה, לדוגמה, המשתתפים "תפסו את השבֵּת [בישראל] כמתפתחת בכיוון שבו התפתח יום ראשון בג'ורג'יה"). ועם זאת, הם נוטים להוציא את ישראל מן הכלל, ורוצים מאוד שתשמור על הגדרתה כ"יהודית", תוך שהם מבינים כי הגדרה כזו עלולה לסבך היבטים שונים של הדמוקרטיה כפי שהם רגילים אליה

34 על פי מכון פיו, יהודים הם הקבוצה הכי ליברלית ודמוקרטית בפוליטיקה של ארה"ב. יש כפליים יותר יהודים המזדהים כליברלים מאשר כשמרנים, בעוד שבאוכלוסייה הכללית היחס הזה כמעט הפוך.

35 לדיון נרחב בשאלה מדוע יהודים הם ליברלים, ראו לדוגמה את הסימפוזיון שערך המגזין "טאבלט" ב-2009:

<http://www.tabletmag.com/jewish-news-and-politics/15445/why-are-jews-liberals>
סימפוזיונים רבים כאלה נערכו בעקבות פרסום חיבורו של נורמן פודהורץ השמרן, "מדוע היהודים ליברלים". מוריס דיקשטיין אמר במסגרת הסימפוזיון של "טאבלט": "רוב היהודים נותרו ליברלים מפני שהם, ובכן, יהודים. המצפון החברתי של היהודים מלווה אותם מאז מתן תורה על-ידי משה והציוויים המוסריים של נביאי ישראל. המלה "צדקה" קרובה מאוד למלה "צדק", וגם למלה "צדיק". אבותיהם וסביהם גדלו בעוני. באופן מוזר, הם זוכרים היטב מהיכן הגיעו, ועוד יותר מוזר, הם מזדהים ומגלים אהדה לאחרים שעדיין נאבקים. זכרונותיהם התת-מודעים מרחיקים לא רק אל הגטו ואל המעברה אלא גם אל המצב של להיות זרים ואחרים, מבוזים, מושפלים, נרדפים ואף נרצחים".

36 מתוך Canada Webinar. ראו בנספח פרטים על הקהילות והסמינרים שהשתתפו בתהליך.

37 רשימות מתוך הסמינר בסן פרנסיסקו, שנערך בהנחיית שמואל רוזנר ב-25-24 בפברואר 2014.

ומבינים אותה. "כולנו מסכימים כי ישראל איננה יכולה להיות נייטרלית מבחינה דתית", קבע אחד המשתתפים בסמינר המכון בניו יורק.³⁸ חבריו לשולחן הדיונים, שבוודאי לא היו מסכימים לקבל הצעה כזו לתיאור המצב במדינתם, וגם לא היו מעוניינים שגם ארה"ב תוותר על הנייטרליות הדתית שלה, לא התנגדו לקביעה זו ביחס לישראל, וקיבלו את הנוסחה שהוצעה ללא היסוסים רבים.

ברור שדיונים כאלה על "יהודייתה" של ישראל חושפים תפיסה מרכזית שגויה, ומושרשת עמוקות, הנוגעת לאופן שבו מפרשים יהודים לא-ישראלים רבים את אופיה היהודי של ישראל. כאשר הם נשאלים במישרין על אופיה היהודי של ישראל, רבים מהם ממהרים להסכים לעובדה שישראל איננה יהודית "מבחינה דתית" אלא "מבחינה לאומית" (הדו"ח מהקהילה בצרפת קובע שרוב המשיבים מבינים את "יהודייתה של המדינה ... מבחינה תרבותית ולא מבחינה דתית").³⁹ אבל כאשר הדיון פונה לעיסוק בדוגמאות ספציפיות, או לגיבוש המלצות, אי אפשר שלא להבחין בפניה האינסטינקטיבית של יהודי העולם לחשוב על יהודיות במונחים דתיים מובהקים. בדו"ח שהתקבל מאוסטרליה נכתב כי "הדת צריכה להמשיך למלא תפקיד בחיים הציבוריים בישראל".⁴⁰ משתתף בסן פרנסיסקו הזכיר כי "יהודית היא הגדרה דתית".⁴¹ חברו לשולחן הדיונים הסכים: "כדי להפוך ליהודי צריך להתגייר. אי אפשר להצטרף ללאום ללא הדת". משתתף בכנס גלן קוב טען כי ישראל בעצמה מקשה מאוד על יהודים אחרים שלא לראות את יהודייתה דרך עדשת הדת, כאשר היא מאפשרת רק "מסלול דתי לנישואין".⁴²

נטייתם האינטואיטיבית של היהודים לפנות אל הממד הדתי כשהם דנים ביהודייתה של ישראל - כלומר, העובדה שיהודים חושבים על "יהדות" באותו אופן שבו הם חושבים על "נצרות" ולא באופן שבו הם חושבים על "ערבים" - נובעת גם מהבנתם את היהדות ואת ישראל, גם מתוך ההקשר שמוכר להם יותר בקהילות שלהם, ואולי גם מתוך הדילמות המסובכות שהגדרה "לאומית" טהורה של היהודיות מעוררת אצל יהודים שהם בני "לאומים" אחרים. דילמות אלו עשויות למצוא את פתרונן בבחירה להשתמש בהגדרות עמומות משהו, המתמקמות על נקודה כלשהי במנעד שבין "דת" לבין "לאום". הדו"ח ששלחה הקהילה היהודית בברזיל מכיל דוגמה מאלפת למאמץ להתמודד עם ההגדרה הראויה: "בקביעתם כי ישראל צריכה להיות המדינה היהודית, יש להבין את התואר 'יהודית' כשייכת לעם היהודי, ולפיכך 'מדינת הלאום היהודי', מושג רחב המכיל בתוכו תרבות שלמה, או ציביליזציה יהודית, שאינו נוגע רק לדת היהודית, שהיא רעיון מוגבל

38 הציטוט לקוח מרשימותיו של שמואל רוזנר באירוע המכון בניו יורק, ב-18 בפברואר 2014.

39 בצרפת, הדו"ח מתבסס על תשובות לשאלון ששלח ארגון הגג של יהודי צרפת (CRIF). ראו נספח.

40 דו"ח המועצה המנהלת של יהדות אוסטרליה, ראו נספח.

41 סן פרנסיסקו, הסמינר השני, רשימות שמואל רוזנר.

42 ראו בנספח פרטים על משתתפי כנס גלן קוב.

יותר, גם אם מכירים בעובדה שהיא מקור היהדות." דוגמה נוספת לנסיון הגדרה מהסוג הזה אפשר למצוא בדו"ח המפורט שהתקבל מהסניף האוסטרלי של הקרן החדשה לישראל, הקובע כי "בהקשר זה 'העם היהודי' מגלם לא גוף המורכב מבני דת אחת, אלא הוא ישות אתנית-תרבותית המאגדת בתוכה את כלל העם היהודי בכל רחבי העולם."

בסקרים הבוחנים את עמדותיהם של יהודי העולם, בדרך כלל לא נשאלות שאלות ספציפיות על מידת התמיכה של היהודים בישראל "יהודית ודמוקרטית". אבל במספר מקרים נשאלו שאלות שבכוחן לאשש את ההנחה שנוסחה זו היא רעיון מקובל ומשותף לרוב היהודים. אחת הדוגמאות הבולטות לשאלה שממנה אפשר להגיע, במשתמע, למסקנה כזאת היא השאלה שהופיעה בסקרי דעת הקהל השנתיים של יהדות אמריקה מטעם הוועד היהודי-אמריקני (AJC): "האם צריך לדרוש או לא לדרוש מהפלסטינים להכיר בישראל כמדינה יהודית כתנאי להסכם שלום קבע?" רובם המכריע של יהודי ארה"ב - 96% של המשיבים - סבורים כי יש לדרוש הכרה כזו בישראל כ"מדינה יהודית".⁴³ אמנם ברור שזו איננה שאלה ספציפית הנוגעת להגדרה העצמית של ישראל כמדינה יהודית. אבל לעמדה כזו יש משמעות רבה כאשר בוחנים אותה מול נתונים נוספים, שמהם עולה בבירור כי יהודי ארה"ב רוחשים אמון נמוך יחסית למאמצי ממשלת ישראל להשיג שלום עם הפלסטינים.⁴⁴ כלומר, למרות שהדרישה להכרה בישראל כ"מדינה יהודית" היא דרישה ישראלית שנויה במחלוקת מסוימת - ולמרות שכמחצית מיהודי ארה"ב אינם מאמינים בכנותה של ממשלת ישראל בתהליך השלום - רוב מכריע של יהודי ארה"ב תומכים בדרישתה של ישראל בעניין זה.

העניין המשותף המוצהר של יהודי העולם בכך שישראל תמשיך להיות "מדינה יהודית" אולי איננו בגדר הפתעה גדולה, שכן "רק כמדינה יהודית יש לישראל משמעות מיוחדת"⁴⁵ עבור יהודים מחוץ לישראל. אחת העמדות שהובעו באופן נחרץ בהקשר זה מקורה בדו"ח מסמינר של דוברי עברית (ישראלים-אמריקנים) בפאלו אלטו, שנראה שהיא משותפת למשתתפים רבים בסמינרים של המכון. עמדה זו גורסת כי "ללא היות מדינת ישראל מדינה יהודית אין הצדקה לקיומה". וגם אם יש מידה של הפרזה בנוסח הנחרץ הזה, אין ספק שאם ישראל לא היתה מדינה "יהודית", לא היתה כל סיבה שתהיה לה משמעות מיוחדת בעיני יהודים שאינם ישראלים.

על פי כל הדיווחים המוכרים לנו, לישראל יש משמעות מיוחדת בעיני רוב היהודים, כך

43 <http://www.ajc.org/site/apps/nlnet/content3.aspx?c=7oJILSPwFfJSG&b=8479755&ct=12476755>

44 מכון פיו: "כארבעה מתוך עשרה יהודים אמריקנים (38%) חושבים שממשלת ישראל הנוכחית עושה מאמץ כן להביא להסדר שלום עם הפלסטינים, לעומת 48% שאומרים שזה לא נכון."

45 Sasson, Theodore, (2009), "The New Realism: American Jews' Views about Israel," AJC-American Jewish Committee

שיש לייחס חשיבות רבה לעניין שיש להם בכך שהיא תישאר "יהודית". אחד ממשותפי הסמינר בקליבלנד אמר: "אנחנו מרגישים שזו מולדתנו". אכן, התבטאות חדה, שלא כל המשתתפים האחרים יכלו להסכים לה, אבל שבהחלט מבטאת תחושה כללית של עניין ואכפתיות כלפי ישראל בקרב משותפי הסמינרים - תחושה שבועדי הושפעה מתהליך בחירת המשתתפים, כפי שפירטנו לעיל, אך שאינה זרה גם למציאות המוכרת ממחקרים אחרים על קהילות ויחידים יהודים ברחבי העולם. במחקר האחרון של מכון PEW על יהודי אמריקה נמצא כי כ-70% מהיהודים מרגישים קשר רגשי "חזק" או "כלשהו" לישראל.⁴⁶ סקר עדכני אחר מצא כי 70% מיהודי אמריקה מסכימים בהחלט או מסכימים חלקית עם הקביעה: "אכפתיות כלפי ישראל הוא חלק חשוב מאוד מהיותי יהודי."⁴⁷ בקרב יהדות צרפת, 49% חשים קשר קרוב מאוד לישראל, ועוד 37% חשים קשר קרוב למדי.⁴⁸ (בסקר זה אמרו 47% מהנשאלים כי היו מעדיפים להיוולד בישראל). בבריטניה, 72% מהיהודים מגדירים את עצמם כציונים, ו-82% אמרו שלישאל חלק חשוב בחייהם כיהודים.⁴⁹ בשבדיה, 61% מהיהודים תופסים "תחושת סולידריות עם ישראל" כדבר "חשוב מאוד" ל"תחושת יהודיות", ו-31.7% נוספים מייחסים "חשיבות מסוימת" לקיומה של תחושת סולידריות כזו (רק 7.4% אינם מייחסים לכך חשיבות).⁵⁰ ולסיכום, חרף טענות שנשמעו לאחרונה אודות השינוי ההדרגתי באופן שבו יהודי העולם - ובמיוחד יהודים צעירים בצפון אמריקה - תופסים את ישראל, עדיין קיים קשר שלא ניתן להכחישו של יהודי העולם לישראל, ושלא היתה כל דרך להסבירו אלמלא היתה ישראל "יהודית".⁵¹

כפי שכבר הזכרנו, מהסמינרים של המכון למדיניות העם היהודי וממחקרים אחרים עולה בבירור כי גם התומכים הנלהבים במדיניות הנוכחית של ישראל וגם מבקריה היהודים

46 A Portrait of Jewish Americans – Findings from a Pew Research Center Survey of U.S. Jews. 2013.

<http://www.pewforum.org/2013/10/01/jewish-american-beliefs-attitudes-culture-survey/>

47 AJC 2013 Survey of American Jewish Opinion.

48 The Jews of France Today – Identity and Values. 2011.

49 Committed, concerned and conciliatory: The attitudes of Jews in Britain towards Israel. 2010.

50 "Jewishness" in Postmodernity: The Case of Sweden, LARS DENCİK, The Rappaport Center for Assimilation Research and Strengthening Jewish Vitality Bar Ilan University – Faculty of Jewish Studies, 2005.

51 בהקשר זה מעניין לציין כי רבים מהניתוחים העוסקים באפשרות של היחלשות הקשר של צעירים יהודים אמריקנים לישראל מבליטים את התפקיד של נישואי חוץ כמנוע העיקרי של מגמה זו. ייתכן שהנתון מתייחס לאלה מבני השבט היהודי שיש להם נטיה מובנת לתפוס את היהדות כדת יותר מאשר כתרבות, ולפיכך הם חסרים את התחושה האינסטינקטיבית של קשר עם ישראל. ראו לדוגמה את ממצאי סקר הקהילה היהודית בניו יורק מ-2011, עמ' 148: "בקיצור, אחת הסיבות העיקריות לירידה בקשר לישראל בקרב הצעירים היא שכה רבים מהם נשואים מחוץ לקהילה היהודית, ובנוסף, היהודים הצעירים יותר הנשואים בנישואי חוץ מרוחקים מישראל יותר מאשר מקביליהם המבוגרים יותר. כיום אף יותר מאשר בעבר יש קשר הדוק בין נישואי חוץ לבין היחלשות הקשר עם ישראל."

של ישראל נוטים להצהיר כי היעד שלהם הוא ישראל "יהודית ודמוקרטית". הפוליטיקה משפיעה על הפרשנות הניתנת למונח, אך לא על עצם הרצון להגיע ליעד הזה. נייר שהוגש על ידי אחד המוזמנים לסמינר בלונדון⁵² קובע כי "אין שום דחיפות שישראל, או התפוצות, יגדירו באופן נוקשה מהי המשמעות של מדינה יהודית ודמוקרטית". וכך, אחת המשתתפות בסמינר בסן פרנסיסקו הדגישה את שאיפתה שישראל "תהפוך את עצמה למקום בטוח יותר לכל היהודים באמצעות עשיית שלום עם הפלסטינים", ולעומתה אחד המשתתפים בקבוצה במיאמי ביטל דיבורים כאלה כפוגעים ביהודיותה של ישראל. גם ממחקר מלפני כמה שנים שנערך באזור בוסטון, מסצ'וסטס,⁵³ עלתה מסקנה דומה. למשתתפי קבוצות מיקוד יהודיות הוצגו שאלות ספציפיות שנועדו לעסוק בסוגיית "יהודית ודמוקרטית"⁵⁴ נראה כי היתה הסכמה כללית של רוב המשתתפים על נוסחת ה"יהודית ודמוקרטית", עם הבדלים בפרשנות ביחס למשמעותה.

לפיכך, אפשר לטעון במידה של הגיון שנוסחת "יהודית ודמוקרטית" מהווה, על אף עמימותה, מעין "נייר לקמוס" שימושי, שבאמצעותו ניתן להבחין בין מי שמעוניינים להיחשב כמשתתפים "לגיטימיים" בשיח היהודי הרחב על ישראל, לבין מי (בימין הקיצוני הדתי או בשמאל הקיצוני הליברלי) שלא אכפת להם להיות מוקצים מהזרם המרכזי של השיח הקהילתי. טיעון ברוח זו השמיע הנשיא לשעבר של התנועה ליהדות רפורמית, הרב אריק יופה: "אם אינך מצהיר על מחויבותך לישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, אתה מחוץ למחנה."⁵⁵ הדינונים בסמינרים של המכון למדיניות העם היהודי איששו תפיסה זו: רק קומץ משתתפים קראו תגר על הרעיון של ישראל יהודית ודמוקרטית, ורובם המכריע של המשתתפים קיבלו את הנחת היסוד של הדיון - כלומר, מיקדו את השיחה במתחים הטבועים בהיותה של ישראל יהודית ודמוקרטית ובשאיפתה להישאר כזו.

ברור שיש להיזהר ממסקנה חד משמעית ש"יהודית ודמוקרטית" זה בהכרח מה שכל היהודים תומכים בו: המשתתפים בסמינרים של המכון לא התבקשו לומר **האם** הם רוצים

52 בלונדון, וגם בכמה קהילות נוספות, הועברו למכון למדיניות העם היהודי ניירות שכתבו יחידים שונים - בדרך כלל, אם כי לא בכל המקרים, אנשים שלא יכלו להשתתף בעצמם בסמינרים.

53 במחקר קבוצות המיקוד שנערך באזור בוסטון, השאלה היתה: "האזרחים הערבים בישראל מהווים כיום כחמישית מכלל אוכלוסיית ישראל בתוך קווי 1967. התומכים בשוויון זכויות למיעוט הערבי בישראל טוענים כי כדמוקרטיה, ישראל חייבת להפוך ל"מדינת כל אזרחיה". אחרים משיבים כי ישראל היא בראש ובראשונה מדינת העם היהודי, וכי דגש יתר בשאלת השוויון חותר תחת אופייה היהודי של המדינה. מה דעתך? האם ישראל יכולה להיות גם מדינה דמוקרטית של כל אזרחיה ובאותו הזמן גם מדינת העם היהודי?"

54 ראו The New Realism. שלושים קבוצות מיקוד של יהודים מכל הזרמים נפגשו בהנחיית ששון ותועדו על ידו הן במחקריו והן בספרו The New American Zionism, NYU Press, 2013 (החל מעמ' 114).

55 ראו Thin-Ice: Criticism vs. Loyalty in Israel-Diaspora Relations, Presentation by Rabbi Eric H. Yoffie, President, Union for Reform Judaism, The Israeli Presidential Conference, June 2011.

שישראל תהיה "יהודית ודמוקרטית", אלא **איך** הם רוצים שישראל תהיה יהודית ודמוקרטית. יחד עם זאת, אנו מאמינים כי מספרם הקטן של המקרים שבהם עלה ערעור על הנחת היסוד שלנו הוא ראיה מהימנה לכך שברוב החוגים היהודיים, ההתנגדות להנחת היסוד - בשונה ממה שקורה כאשר דנים במימושה המעשי של הנחה זו - היא שולית.⁵⁶ אפילו בקבוצות שבהן ניתן לחוש באי-נוחות מסוימת ביחס לאופיה הפרטיקולריסטי במובהק של מדינה "יהודית", עדיין נטייתם של רוב המשתתפים היתה לדבוק במסגרת המושגית של "יהודית ודמוקרטית" (פה ושם היו כמובן חריגים מן הנטייה הכללית הזו, שאין להתעלם מהם).⁵⁷

שוב, דו"ח הסניף האוסטרלי של הקרן החדשה לישראל מהווה עדות מהימנה לטענה זו. בין השאר נכתב בו ש"הוסכם על הכל כי, אם וככל שאפיונה של ישראל כמדינה יהודית יסטה מן המודל האידיאלי של מדינה דמוקרטית ליברלית מערבית, המתייחסת באופן שווה ואחיד לכל אזרחיה, סטייה כזו תהיה מוצדקת במקרים יוצאים מן הכלל, כפי שהוא המקרה של מתן זכות הגדרה עצמית לעם הפלסטיני במדינה פלסטינית." דו"ח זה קובע כי "הרוב גם מסכים כי הצדקה מלאה לקיומה של ישראל כמדינה יהודית מחייבת מימוש של פתרון שתי המדינות וסיום השלטון הצבאי של ישראל בגדה המערבית."

זוהי דוגמה לדו"ח שמדגיש ביקורת חריפה על ישראל, ועם זאת, מדובר בביקורת שמבטאה עדיין מקפידים להשתמש בניסוחים ובגבולות המסגרת שמכתיבה נוסחת "יהודית ודמוקרטית". גמישותה של הנוסחה מאפשרת זאת. במחקר קבוצות המיקוד באזור בוסטון שהוזכר קודם, התמקדו יהודים בעלי השקפה שמאלית ב"צורך לשמור על אופיה היהודי והדמוקרטי של ישראל" כבסיס לטענתם שישראל צריכה לשים קץ ל"שלטונה על מיליוני פלסטינים". מאפיינים דומים אפשר לזהות בהכרזותיהם של מנהיגים פוליטיים ממחנה השמאל, כמו ג'רמי בן עמי, מייסד J-Street וממבקריה של מדיניות ישראל.⁵⁸ בן עמי קבע כי "ישראל זקוקה נואשות לפתרון שתי המדינות אם ברצונה להישאר גם יהודית וגם דמוקרטית." בסמינרים של המכון השמיעו משתתפי רבים דברים דומים לאלה. בסמינר בניו יורק אמר אחד המשתתפים למנחה, בנימה סרקסטית גלויה: "אנא הבטיחו שהכיבוש יסתיים עד שתגישו את הדו"ח שלכם."⁵⁹

56 את האתגר היצירתי ביותר להנחת היסוד של "יהודית ודמוקרטית" הציב אחד המשתתפים בסמינר בלונדון, שהציע להחליף את "יהודית ודמוקרטית" ב"ציונית וליברלית".

57 שתי דוגמאות להשקפות מנוגדות שכמותן ניתן למצוא ברבות מהקהילות שנסקרו (אך בהחלט לא ייצגו את דעת הרוב באף אחת מן הקהילות): אחד המשתתפים בסמינר בפאלו אלטו (לדוברי אנגלית) אמר כי "השקפת העולם" הרואה צורך ב"מדינה יהודית" היא מיושנת. נייר שהוגש לסמינר בלונדון טוען כי "מדינה מודרנית יכולה להיות או מדינה דמוקרטית ומדינת כל אזרחיה, או שהיא יכולה להיות המדינה של קבוצה אתנית/דתית אחת - היא לא יכולה להיות שתיהן גם יחד."

58 "America's Jewish Vote", Jeremy Ben Ami, New York Times, Nov. 2012 (http://www.nytimes.com/2012/11/13/opinion/americas-jewish-vote.html?_r=0).

59 הציטוט נלקח מהרשימות של שמואל רוזנר, שהשתתף בסמינר.

כל זה נועד להדגיש את העובדה שלמונח "יהודית ודמוקרטית" יש פרשנויות רבות ושונות. אך שהיהודים נמנעים מלקרוא תיגר על הנוסחה הכללית, הם עדיין מתווכחים על המשמעות המעשית שיכולה להיות לה, וגם עם שאלות הנוגעות לגיטימיות של כל ניסיון לסטות ממנה. בעיני הרב יופה, משמעות הנוסחה מבחינת ישראל היא "הבטחת רוב יהודי וקיום דמוקרטי במובן המקובל של מונח זה. אישור מדיניות המוציאה מכלל אפשרות שישראל תהיה יהודית ודמוקרטית אי פעם, והגזרת על ישראל להיות או מדינה דו-לאומית, או, חס וחלילה, מדינה לא דמוקרטית, פירושו נטישת ערכי הציונות הקלאסית." בעיני אחרים, כמו, לדוגמה, כמה ממשותפי התהליך שיזם המכון בקהילה בברזיל, נראה שהמשמעות שונה לחלוטין: "היהדות אמורה להנחות את הדמוקרטיה הישראלית, ולא להפך, ולהציב בעדיפות הראשונה את ייחודם של העם היהודי ושל מדינת העם היהודי."⁶⁰

כסיסמה קליטה ליהודים ברחבי העולם, שמירה על ישראל "יהודית ודמוקרטית" נוחה לשימוש כמכנה משותף רחב לשיח. אבל מכנה משותף זה נתקל במכשולים של חוסר-הסכמה כאשר עולות לדין שאלות רגישות. לדוגמה, בחלק מהסמינרים שקיים המכון עלתה השאלה הרגישה במיוחד של הדרכים שבהן יכולה ישראל לחתור לשימור של רוב יהודי - אילו אמצעים נחשבים בעיני המשתתפים כלגיטימיים לשמירת רוב יהודי בישראל. מצד אחד, בקהילות רבות היו המשתתפים שותפים להשקפה כי "רוב ברור של אזרחיה בעלי מורשת יהודית" הוא תנאי לכך שישראל תהיה "יהודית", כפי שקבע הדו"ח של קהילת נפת אושן בניו ג'רזי. מצד שני, השאלה כיצד ניתן לשמר רוב כזה מבלי לפגוע בערכי הדמוקרטיה אינה שאלה קלה ליהודים, ולא רק בסמינרים של המכון.

הקושי הזה עלה בבירור בדו-שיח שהתקיים בין שני יהודים אמריקנים בעלי נטיה שמאלית מובהקת, מייקל לרנר ממגזין "תיקון" ופיטר ביינרט, מחבר הספר המדובר "משבר הציונות". לרנר שאל: "האם מקובל עליך שתהיה מדינת ישראל דמוקרטית, אם בעקבות שינויים דמוגרפיים רוב הישראלים יהיו פלסטינים? או האם היית אומר שכדי לשמור על אופיה היהודי, מותר לישראל לפגוע באופיה הדמוקרטי?" תשובתו של ביינרט משקפת, כך נדמה, ניסיון לחמוק מהשאלה בטענה שהיא תיאורטית מדי, ובתוך כך ביטוי של עמדה המתיישבת עם ערכים דמוקרטיים-ליברליים: "אנחנו רחוקים מרחק רב מהיום שבו יהיה במדינת ישראל רוב ערבי, אבל אילו חשבו הישראלים שזה עומד לקרות, הייתי מתנגד לכל צעד (כגון גירוש ערבים) המיועד לכפות בכוח רוב יהודי."⁶¹

60 הדו"ח מברזיל רחוק מלהיות חד-ממדי בעניין זה: "חלק מהמתידינים סבורים שכאשר יש התנגשות בין השקפות פוליטיות לדעת היהדות, יש עדיפות לדעת היהדות. אחרים בוחרים בדמוקרטיה על פני היהדות."

61 Michael Lerner, "Building a Jewish and Democratic State: A Conversation with Peter Beinart", Tikun, May 2012. (<http://www.tikkun.org/nextgen/building-a-jewish-and-democratic-state-a-conversation-with-peter-beinart>)

בסמינרים של המכון הציעו משתתפים רבים, ובהם משתתפים בעלי דעות ליברליות מוצהרות, תשובות דומות מאוד לזו של ביינרט.⁶² כלומר, הם התחמקו מן הצורך לדון בשאלה בגלל הסיכוי הנמוך שהיא תעלה בעתיד (במקרים רבים המשתתפים בחרו להתמקד ב"כיבוש הגדה המערבית" כסכנה האפשרית היחידה לקיום רוב יהודי),⁶³ תוך שהם מבטאים אי נוחות רבה מכל צעד אדמיניסטרטיבי מלאכותי העשוי לשרת את המטרה של שמירת רוב יהודי בישראל.

שאלה זו היתה אחת מכמה שאלות שאילצו את המשתתפים לחשוב על סדר העדיפות שלהם במקרים שבהם לדעתם קיימות סתירות מהותיות בין שמירת ישראל כמדינה "יהודית" לבין שמירתה כמדינה "דמוקרטית". בכמה סמינרים עלו הסתירות-לכאורה הללו על פני השטח לא מפני שהמנחים סברו שישנן סתירות מהותיות כאלה, אלא מפני שהמשתתפים עצמם האמינו שזה המצב, או משום שהמשתתפים סברו שכן רואים זאת האחרים.

בסך הכל, המשתתפים נקטו שלוש אסטרטגיות להתמודדות עם שאלות הכרוכות בסתירה ברורה (יותר מסתם "מתח" בין ערכים מתנגשים):

- הכחשת הסתירה - ברוב המקרים מדובר בהכרזה כי האינטרס ה"יהודי" האולטימטיבי הוא במהותו אינטרס "דמוקרטי", ולכן התנגשות אינה אפשרית כלל. משתתפים שנקטו אסטרטגיה זו טענו ברוב מוחלט של המקרים כי המרכיב ה"דמוקרטי" במשוואה - בהנחה שמדובר במשוואה - תמיד גובר על מרכיב המתחזה ל"יהודי" (שאיננו יהודי באמת אם איננו דמוקרטי).
- בחירה ברורה בין שני ה"ערכים". בדו"ח הסמינר בשיקגו, לדוגמה, הוזכר כי אחד הדוברים אמר "כי הדמוקרטיה היא הערך העליון משום שהיא חיונית לעצם הישרדותה של המדינה". הדעה האחרת היא ש"הדבר החשוב ביותר הוא יהודיותה של המדינה - והוא צריך להיות המבחן העילאי, שכן זוהי תמצית מהותה של ישראל".⁶⁴
- בחיפושם אחרי דרכים אחרות לעקיפת המכשול - מה שעלול להיתפס כחוסר עקביות במידת הדבקות בערכים דמוקרטיים, ומתוך רצון שישראל תישאר יהודית - חלק מהמשתתפים אישרו לישראל חריגה מכללים מסוימים בגלל נסיבות מיוחדות. אסטרטגיה זו בלטה בחלק מהדיונים על חוק השבות, שהיו בין המתדיינים בחלק מהסמינרים מי שזיהו אותו כעומד בסתירה לערכים דמוקרטיים, ובכל זאת התנגדו

62 שאלה זו עלתה, לדוגמה, בשני הסמינרים למנהיגים קנדיים שנערכו ברשת ב-28 בינואר בהנחיית שמואל רוזנר, שבהם כמה מהמשתתפים הסכימו כי "אינם יכולים לדמיין שום אמצעי לגיטימי לשמירת רוב יהודי" - חוץ מאשר השגת רוב כזה באמצעות הגברת הילודה היהודית וההגירה היהודית לישראל.

63 ציטוט מהסמינר בניו יורק, מתוך רשימות שמואל רוזנר.

64 ציטוט מתוך סיכום הסמינר, שערך ד"ר שלמה פישר.

לכך שישראל תכניס בו שינויים. אחד המשתתפים בסמינר בטורונטו, קנדה, הכריז כי "חוק השבות אכן מהווה הפרה של נורמות דמוקרטיות, אך הוא מוצדק בגלל רדיפת היהודים בעבר ובהווה." עמדה דומה ביטא משתתף בסמינר בסן פרנסיסקו, שאמר כי "לחוק השבות יש ההצדקה הכי משכנעת, למרות שהוא חוק בלתי-דמוקרטי."

ומילה אחרונה בעניין נוסחת ה"יהודית ודמוקרטית" כמכנה משותף כלל יהודי: מכיוון שיש רמת הסכמה כה גבוהה בנוגע לקבילותה של הנוסחה המציגה את ישראל כ"מדינה יהודית ודמוקרטית", מתעוררים לעתים ויכוחים על מידת הלגיטימיות של העלאת עמדות הדוגלות בנוסחאות אחרות מ"יהודית ודמוקרטית". סוגיות אלו נדונו לאחרונה (בארה"ב) בחוגי הקהילות היהודיות עקב התעקשותו של ארגון הסטודנטים היהודים "הילל" הבינלאומי שלא לאפשר לדוברים המתנגדים לקיומה של ישראל כ"מדינה יהודית ודמוקרטית" להופיע באירועים של הארגון על כל סניפיו.⁶⁵ ההנחיות של "הילל", הדורשות מכל סניפי הארגון להימנע מלארץ דוברים כאלה, מעוררות התנגדות בקרב קבוצות של סטודנטים באוניברסיטאות שונות. סטודנטים אלה אינם מערערים בהכרח על הנוסחה עצמה - ישראל כמדינה "יהודית ודמוקרטית" - אך מתעקשים על מה שהם תופסים כזכותם לשמוע טיעונים נגד נוסחה זו, גם תחת קורת הגג של "הילל".⁶⁶ (הם מתעקשים על עוד דברים, כגון על "זכותם" הנוטענת לארח תומכי BDS בסניפי "הילל").⁶⁷

כפי שהזכרנו במהלך הפרק, ישנן ראיות מוצקות שמהן ניתן להסיק, ככלל, כי התמיכה בנוסחת "יהודית ודמוקרטית" היא דרך בטוחה יחסית להגדרת גבולות "הזרם המרכזי" של הקהילה היהודית. אבל אחת התופעות הנקשרות בדור הצעיר של היהודים היא קוצר הרוח הגובר שלהם מול כל קו גבול המגדיר טווח של השקפות מקובלות שעימן יכולה הקהילה היהודית להיות מזוהה. מכאן שיש מקום לצפות כי אף שהקהילה היהודית הרחבה תמשיך לתמוך בישראל כ"יהודית ודמוקרטית", הקולות הדוגלים בנוסחאות אחרות (מדינה דו-לאומית, מדינה נייטרלית וכדומה) ילכו ויתחזקו בשנים הבאות, ואולי יקבלו יותר מקום סביב שולחן הדיונים היהודי. התפתחות כזו, אם לא תיבלם עקב שינוי הנסיבות או בעקבות מסע מכוון ומוצלח לשינוי המגמה, עלולה להוביל גם למידה מסוימת של שחיקה בקונסנסוס היחסי הקיים לגבי ישראל "יהודית ודמוקרטית".

65 מעניין לציין כי חוק יסוד: הכנסת אינו מאפשר למועמד או לרשימה להשתתף בבחירות אם "יש במטרותיה או במעשיה של הרשימה או במעשיו של האדם, ... במפורש או במשתמע, אחד מאלה: (1) שלילת קיומה של מדינת ישראל כמדינתו של העם היהודי; (2) שלילת האופי הדמוקרטי של המדינה; (3) הסתה לגזענות."

66 ראו לדוגמה: Nussbaum-Cohen, Debra, (3/1/2014), "Hillel's 'loyalty test' puts the kibosh on left-wing Israel events, critics say," Haaretz: <http://www.haaretz.com/news/features/.premium-1.566808>

67 רשימות מתוך שיחה של שמואל רוזנר עם מנהיג "Open Hillel".

האם יהודי העולם חושבים שישראל כיום היא יהודית ודמוקרטיית?

יהודי העולם ברובם מביעים אי-נחת מהסטנדרטים של ישראל בנושאי דת ומדינה, ורואים בהם סטיה מאמות-מידה דמוקרטיות ויהודיות גם יחד.

כשיהודים ברחבי העולם בוחנים את השאלה האם ישראל של היום עונה להגדרות הסף של "יהודית ודמוקרטית", הם נוטים לפעמים לשוב ולחלק את המונח הזה לשני מרכיביו. כלומר, הם שואלים האם ישראל היא יהודית מספיק, ושואלים האם היא דמוקרטית מספיק. במקרים אחרים הם בוחרים להתייחס לשני המרכיבים כאחד, כפי שנדגים להלן. התשובה בכל המקרים הללו איננה אחידה, אבל ניתן למפות תחומי הסכמה ואי-הסכמה ולזהות בעזרתם היכן ישראל לוקה בעמידתה באמות מידה יהודיות/דמוקרטיות בעיני היהודי העולם.

אחד התחומים שביחס אליו רוב ברור של יהודי העולם מביע חוסר שביעות רצון מהסטנדרטים של ישראל - וחוסר נחת זה תועד הן במחקרים קודמים רבים והן בסמינרים שערך המכון - הוא התחום של יחסי דת ומדינה. מעניין לציין שלמרות שתחום זה נוגע במובהק לאופיה ה"יהודי" של ישראל, עיקר הביקורת על ישראל ביחס אליו מתמקדת בהשפעה שיש למבנה הנוכחי של יחסי דת-ומדינה בגרסת ישראל על אופיה ה"דמוקרטי". הדוגמה הבאה, התבטאות של הרב ריצ'רד ג'ייקובס, נשיא התנועה הרפורמית, אופיינית לקו ביקורת זה. ג'ייקובס דיבר על מעמדם של הזרם הרפורמי והזרם הקונסרבטיבי בישראל ואמר כי [ישראל היא] "הדמוקרטיה היחידה בעולם המפלה לרעה באופן חוקי זרמים ביהדות המייצגים את רוב יהודי העולם ואת רובם המכריע של היהודים בארה"ב.⁶⁸ אף כי ברור שהתלונה של ג'ייקובס נוגעת לאופן הטיפול ב"יהדות" בישראל - הנשלטת רשמית בידי הרבנות האורתודוקסית - השפה היא שפת ה"דמוקרטיה" וה"אפליה המשפטית".

תופעה הפוכה ניתן לראות כאשר יהודי העולם מבקרים את ישראל על היעדר ערכים "דמוקרטיים" - לדוגמה ביחסה לקהילה הבדואית - אך בוחרים להשתמש במונחים

68 ג'ייקובס דיבר במפגש עם חברי כנסת. ראו Rabbi Stav lashes out at Reform Jews, Ynet, Nov. 2013 (<http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4452898,00.html>).

"יהודיים" כדי לתאר את הפגם בהתנהלות. כאשר חמש-מאות רבנים שלחו מכתב לממשלת ישראל, במחאה על התוכנית ליישב מחדש קבוצות בדואים בנגב, הם בחרו לכתוב כי "כרבנים, אנו חשים חובה לפעול בסוגיה זו משום שאנו מאמינים כי ישראל חייבת לדבוק בערכים היהודיים והדמוקרטיים שעל יסודם קמה.⁶⁹ בדומה לכך, כאשר מי שמכהן כיום כראש עיריית שיקגו, רם עמנואל, שלח לפני כמה שנים מכתב לשגריר ישראל בווישינגטון, ובו מחה על סירובה של ישראל לאפשר כניסת פליטים סודאנים בגבול מצרים, הוא בחר להתייחס לחוויה ולרגישות היהודית, ולא לערכים ליברליים כלליים: "אני כותב היום כדי לבטא את אכזבתי מכך שישראל מסרבת לקבל כל אדם הבורח מרדיפות ... אם יש בעולם מדינה שחייבת להבין את הצרכים המיוחדים של נפגעי רצח העם בדארפור, זוהי ישראל.⁷⁰ במקרים כאלה, המבקרים יוצרים קישור שאינו אינסטינקטיבי בין המדיניות של ישראל לבין "יהודיותה".

כך, בביקורתם על ישראל היהודים בוחרים לעתים לנופך בדגל ה"דמוקרטי" בסוגיות הקשורות באופיה היהודי של ישראל, ובוחרים גם להשתמש בשפה "יהודית" כדרך למחות על מה שנתפס בעיניהם כהיעדר רגישות דמוקרטית. ברור שערבוב המסרים הזה איננו מקרי. ייתכן כי - במודע או שלא במודע - כאשר יהודי העולם נאחזים ב"ערכים יהודיים" וב"ערכים דמוקרטיים" במקרים שלא תמיד קשורים אינסטינקטיבית עם "יהדות" או עם "דמוקרטיה", הם בעצם מנסים לחזק את השפעתם על דעת הקהל בישראל. כלומר, הם מניחים שהקהל הישראלי, שהוא הכתובת לביקורת, רגיש יותר לטיעונים "דמוקרטיים" כאשר הנושא הוא, לדוגמה, היחס לזרמים אחרים ביהדות (שכן רוב הישראלים אינם מכירים מקרוב יהדות שאיננה בגרסה האורתודוקסית הנהוגה בישראל, ולפיכך הם נוטים להיות קשובים פחות לטיעונים הנוגעים ל"ערכים יהודיים" במקרה זה). והם מניחים כי הישראלים נוחים יותר לקליטת טיעונים הנוגעים ל"ערכים יהודיים" כאשר מדובר על זכויות מיעוטים כגון הבדואים, מאשר לטיעונים המבוססים על ערכים דמוקרטיים (משום שהישראלים, על פי הנחה מובלעת זו, מייחסים באופן אינטואיטיבי יותר חשיבות ל"ערכים יהודיים" מאשר לכיבוד הזכויות של מיעוטים ערביים).

הביקורת על ישראל הפכה בשנים האחרונות למקובלת ונפוצה הרבה יותר בחוגים יהודיים בעולם, כפי שהוכח ונדון במחקרים קודמים רבים, כולל מחקרי המכון למדיניות העם היהודי, והיא נוגעת לתחומים רבים. ברור שהספקות הנוגעים למדיניות ישראל ולהתנהלותה עשויים לשקף מגמות שליליות של התרחקות מישראל בקרב מי היהודי

69 ראו "US Jews see the Bedouin issues as a test for Jewish values – and donations", rabbi Jill Jacobs, Haaretz, Sep. 2013 (<http://www.haaretz.com/opinion/premium-1.545133>)

70 Rosner, Shmuel, (August 2007), "Action-Oriented Morality," Slate Magazine.

העולם, אך כפי שהוסבר בעבר,⁷¹ הספקות הללו אינם בהכרח סימן לכך. הסתייגויות ממדיניות ישראל יכולות גם להוות ראייה דווקא לכך שישנם "יהודים אמריקנים שאכפת להם מספיק מישראל והם חותרים להשפיע עליה"⁷², כלומר, שמדובר בביקורת המבוססת על דאגה חיובית ורצון לחזק את ישראל. ניתן להצביע על היבט חיובי נוסף של הביקורת: "באופן פרדוקסלי, נראה כי אחת הסיבות" לכך שיהודים המזדהים כיהודים מרגישים חופשיים יותר מבעבר למתוח ביקורת על ישראל "היא דווקא מפני שישראל הגיעה למצב שבו ביטחונה ויציבותה הבסיסיים נראים כמובטחים."⁷³

הביקורת על מדיניותה הנוכחית של ישראל רווחה בסמינרים של המכון למדיניות העם היהודי, ובכל המפגשים טענו המשתתפים כי ישראל יכולה להיות מדינה "יהודית ודמוקרטית" טובה יותר אם תעשה דברים באופן שונה ממה שהיא עושה כיום. בהקשר של מחקר זה, ניתן לחלק את הביקורת לחמישה מוטיבים עיקריים ששבו והופיעו בסמינרים:

1. הדמוקרטיה הישראלית לוקה בחסר בגלל אכיפת נורמות התנהגות דתיות-אורתודוקסיות על חברה אזרחית שרובה חילונית.
2. אופיה היהודי של ישראל לוקה בחסר בגלל התפקיד הדומיננטי של היהדות האורתודוקסית המוביל להיעדרו של מגוון יהודי רחב יותר (ציטוט אופייני ממיאמי: "כמדינה יהודית, ישראל צריכה להיות פלורליסטית ומגוונת ביהודיותה").
3. אופיה היהודי של ישראל לוקה בחסר מפני שרוב הישראלים בורים בכל הנוגע למסורת/ערכים/היסטוריה וכו' יהודיים.
4. הדמוקרטיה הישראלית לוקה בחסר עקב שליטתה של ישראל בציבור פלסטיני המשולל זכויות פוליטיות.⁷⁴
5. הדמוקרטיה הישראלית לוקה בחסר עקב חוסר שוויון בין יהודים לערבים בתוך ישראל (ציטוט אופייני, מהסמינר בושינגטון: "אל תשללו מהאזרחים הערבים את זכויות היסוד").

71 ראו: Rosner, Shmuel, (2012) Agreeing to Disagree: Jewish peoplehood – Between Attachment and criticism JPPI

72 Sasson, Theodore, (2010), "Mass Mobilization to Direct Engagement: American Jews Changing Relationship to Israel," Israel studies, volume 15, number 2.

73 Mirsky, Yehudah, (2011), Rethinking Peoplehood and Israel-Diaspora Relations

74 כפי שהראינו לעיל, הטיעונים ה"דמוקרטיים" מוצגים תכופות בשפה "יהודית" ולהפך. בחלק זה של הניתוח אנו ממקמים את התלונות והביקורות על ישראל בקטגוריה לה הן משתייכות לדעתנו.

ישראל והעולם היהודי: דיונים במתח בין יהודים ליהודים

יהודי העולם דוחים חקיקה דתית כדרך לבטא בה את יהודיותה של ישראל; רובם חושבים כי ישראל צריכה להיות מכילה ופולורליסטית יותר מכפי שהיא כיום כלפי הזרמים הלא-אורתודוקסיים של היהדות.

מבין המוטיבים המרכזיים הללו, השכיחים והמקובלים ביותר על מספר גדול של יהודים היו אלה המזכירים בסעיפים 1 ו-2. כלומר, הנושאים הנוגעים לביטויים הממוסדים והרשמיים של היהדות בישראל. מנחה הסמינר שיזם המכון בעיר ניו אורלינס דיווח כי "לאורך הדיון התברר שוב ושוב כי סוגיית הפולורליזם בישראל היא הנושא העיקרי שהיה צריך להעלותו מלכתחילה."

המוטיבים שתומצתו בשני הסעיפים הללו הם מעט המכיל את המרובה: הם כוללים את התרעומת חוצת-הזרמים על הרבנות הראשית בישראל, בצד חוסר שביעות רצון מוגבל אך עדיין נרחב מהאפליה לרעה של הזרמים הלא-אורתודוקסיים ביהדות. הם כוללים ביקורת על חוקי הנישואין והגיור בישראל, ואי-נחת מכל ניסיון לאכוף התנהגויות נוספות בעלות גוון דתי. משתתפי הסמינרים, כמעט בכל מקום שבו נערכו, סירבו להכיר בכל הצעה ל"חקיקה דתית" כדרך מקובלת לביטוי ה"יהודיות" של ישראל. אחת הקבוצות בסמינר בקליבלנד "הסכימה כי השפּת צריכה להיות יום שונה משאר ששת ימי השבוע, אבל לא רצתה שזה יהיה 'כמו באיראן'." רוב היהודים רוצים כמה שפחות חוקים להסדרת שפּת "יהודית" בישראל או מתנגדים לכל חוק להסדרתה, למעט החוק הבסיסי הקובע כי השפּת היא יום המנוחה הרשמי. רובם סבורים שישראל לא צריכה לחוקק חוקים מגבילים הנוגעים לכשרות המזון. רגשות אלה עולים בקנה אחד עם מחקרים קודמים רבים שבהם ביטאו היהודים ברחבי העולם, אך במיוחד בצפון אמריקה, את רתיעתם ממדיניותה של ישראל בענייני דת. בסקר דעת קהל שנתי עדכני מטעם ה-AJC נמצא כי 43% מהמשיבים תומכים ב"הפרדה בין דת ומדינה" בישראל, ו-25% נוספים תמכו בדעה שהדת "צריכה למלא תפקיד קטן יותר" בחיים בישראל.⁷⁵

בסמינרים של המכון היו משתתפים שהציעו "פרישה מוחלטת מן המרחב הציבורי, בעיקר במה שנוגע לדת היהודית" (שיקגו), וקבעו כי "צריכה להיות הפרדה בין דת ומדינה על מנת

75 השאלה שהוצגה היתה: "איזו מבין האמירות הבאות מייצגת הכי טוב את דעתך בעניין תפקיד הדת במדינת ישראל?" התשובות נחלקו: 43% בעד הפרדה, 25% בעד צמצום תפקיד הדת, 23% בחרו באפשרות "היחסים הנוכחיים הם הטובים ביותר", ו-6% בחרו "הדת צריכה למלא תפקיד גדול יותר".

להבטיח את חילוניות המדינה ואת הכבוד לזכויות האדם" (ברזיל). מצד שני, היו גם קולות שביטאו אי-נחת מן האפשרות של "פרישה מוחלטת". באטלנטה הכריז אחד המשתתפים כי "אווירת השָׁבֵת בירושלים ובישראל מיוחדת מאוד. לא הייתי רוצה לאבד את זה." סביר שאילו היו מתדיינים חרדים רבים יותר בקבוצות המכון, קולות כאלה היו גם כן רבים יותר. עמדותיהם של רוב המשתתפים בסמינרים התרחקו מהקטבים - הקוטב של אפס חוקים יהודיים והקוטב הנגדי של חקיקה יהודית נרחבת. המשתתפים הביעו רצון בשימורה של אווירה יהודית מסוימת, אך ביקשו להותיר את רוב המרחב לביטוי אישי או קהילתי-מקומי של אווירה כזאת. "כל אדם צריך להיות חופשי לבטא את דעותיו באופן שנראה לו" (אטלנטה). "צריכה להיות הכרה בהיבטים ובסמלים יהודיים מסוימים, כגון השָׁבֵת והלוח העברי. אך את השאלה איך לבטא או לציין או לחגוג את ההיבטים היהודיים הללו יש להשאיר לשיקול דעתו של היחיד ... יהדות ויהודיות צריכות להיות מופרדות מהמדינה ולהיות בתחום האוטונומיה של היחיד" (שיקגו).

בסמינרים שערך המכון התבקשו המשתתפים להתייחס לסוגיה הספציפית של הדרך הנכונה ל"שמירת" שבת בישראל. זו סוגיה שהדיון בישראל עצמה אודותיו ארוך שנים ובלתי פוסק. רק לאחרונה פרץ בירושלים מאבק חדש על זכותו של בעלי בית קולנוע להפעיל את האולם שלו בשָׁבֵת - דוגמה עדכנית אחת מני רבות המשקפת ויכוחים הנמשכים כבר עשרות שנים.⁷⁶ בעבר נעשו כמה ניסיונות להגיע לקונסנסוס על העקרונות הנכונים להסדרת מעמד השבת בישראל, שהבולט מביניהם היה המסמך המכונה 'אמנת גביון-מדן'.⁷⁷ הרעיון המרכזי בו היה מיסוד השָׁבֵת כ"יום המנוחה הרשמי בישראל. אנשים לא יועסקו ולא יידרשו לעבוד בייצור, במסחר ובשירותים בשָׁבֵת. תרבות, בידור ותחבורה במתכונת מופחתת יקוימו לפי הצורך".

מסמך מהעת האחרונה⁷⁸ בהוצאת המכון לאסטרטגיה ציונית המשיך ופיתח את הרעיונות הגלומים באמנת גביון-מדן, במטרה להציע נוסח מלא ומפורט ל"חוק לנירמול אופיה הציבורי של השָׁבֵת". בשני המקרים, ההצעות הישראליות התבססו על הבחנה בין פעילות "מסחרית" לבין פעילות "תרבותית" בשבת (כאשר הראשונה תיאסר והשנייה תותר). מעניין לראות שברוב הקהילות היהודיות בעולם, הבחנות מסוג זה הן נדירות - ואילו ההבחנה המקובלת שאליה התייחסו רוב משתתפי הסמינרים היתה זו שבין פעילות של ומטעם המדינה (לגביה הסכימו רובם המכריע של המשתתפים כי יש לאסור על קיומה בשָׁבֵת), לבין פעילות פרטית (שרוב המשתתפים האמינו כי אל למדינה לאסור את קיומה בשָׁבֵת).

76 Secular campaign to open sleek Jerusalem cinema on Sabbath suffers setback, Jerusalem Post, 16.3.2014.

77 ראו: <http://www.gavison-medan.org.il/FileServer/27a4aad85c3fc341bf53ad667e175b4b.pdf>

78 Israeli Shabbat, Nadav Eliash, Aviad Hominer, Eyal Berger, Ariel Finkelstain. See: http://izs.org.il/eng/?father_id=454&catid=462

באופן כללי, ברוב הסמינרים שקיים המכון נרתעו המשתתפים מתמיכה במעורבות של המדינה בעיצוב אופי השָׁבֶת (פרט להכרזה כי זהו יום המנוחה, וסגירת משרדי הממשלה באותו יום). זאת למרות שניתן להניח בוודאות גבוהה כי משתתפי הסמינרים נטו, ככלל, לקוטב השמרני יותר של הציבור היהודי בתפוצות. במלים אחרות: רוב משתתפי הסמינרים הסתייגו אפילו מהצעות הדומות לנוסח ההצעות שעלו במסמכי ה"פשרה" הישראלים כגון אמנת גביזון-מדן.

ההסתייגות ממעורבות של המדינה בהסדרת אופי השָׁבֶת נובעת מכמה סיבות. במקרים מסויימים, מן האמונה שהתערבות כזו מהווה הפרה של זכויות הפרט של האזרחים - בברזיל נשמעו כמה קולות, בעיקר מקרב הדור הצעיר יותר, ה"רואים את האיסור על תחבורה ציבורית בשָׁבֶת כ'לא-דמוקרטי'". אבל בחלק מהמקרים, ההסתייגות נובעת דווקא בשל הרצון "לשחרר" את השָׁבֶת מהתערבות ממשלתית השוחקת את כוחה במקום לחזק אותו. "אילולא דחפו את היהדות האורתודוקסית בכוח לגרום של הישראלים, היתה הערכה רבה יותר לממד היהודי הדתי של הזהות", אמר משתתף בטורונטו, שנתן ביטוי לתחושה שהביעו משתתפים רבים אחרים, בעיקר מארה"ב, המביאה רבים להאמין כי דווקא הפרדת הדת מהמדינה היא הסיבה לכך שארה"ב היא מדינה כה דתית באופיה.⁷⁹

הנה לדוגמה כמה ציטוטים ודיווחים מדיונים שונים של המכון: "ההחלטות על השָׁבֶת (ועל נושאים אחרים) צריכות להתקבל ברמה המקומית ובצורה מבוזרת" (שיקגו); "השָׁבֶת חשובה, אבל לאזרחים צריכה להיות אפשרות לבחור לעצמם את הדרגה והאופן שבו הם מציינים אותה" (קנדה);⁸⁰ "צריך לציין את השָׁבֶת באופן כלשהו כיום המנוחה, אבל זכות הבחירה וחופש הפרט צריכה להישמר, ולאנשים שרוצים לעשות קניות וכדומה צריכה להיות אפשרות כזו" (קנדה);⁸¹ "מספר משתתפים תמכו בגישה שעל פיה קבלת ההחלטות בסוגיות כמו השָׁבֶת צריכה להיות מבוזרת - כל קהילה, כולל קהילות לא-יהודיות, תקבע חוקים משלה" (טורונטו).

בסמינר באטלנטה נשמעו שתי דעות מנוגדות. האחת גרסה כי "כל מיסוד של חוקי השָׁבֶת מהווה הפרה של הדמוקרטיה. כל סטייה מעמדה של נייטרליות מוחלטת בספירה הציבורית יהווה הפרה של עקרון היחס השוויוני לכל האזרחים." אבל כפי שקרה גם במקומות אחרים, היו גם משתתפים שביטאו דעה הפוכה: אובדן "אווירת השָׁבֶת ... יהפוך את ישראל לסתם מדינה ככל המדינות והמיוחדות שלה תאבד." דעה שלישית שהוצגה במפגש מצטיירת

79 הבנה כזו של הספירה הדתית האמריקנית רווחת מאוד. ראו לדוגמה:

"Religious belief and practice remain vibrant in the United States despite – or more likely, because of – the separation of church and state". From the Boisi Center papers on Religion in the United states (https://www.bc.edu/content/dam/files/centers/boisi/pdf/bc_papers/BCP-ChurchState.pdf)

80 ציטוט מסמינר קנדה שהתקיים ברשת.

81 סמינר קנדה השני.

כניסיון לגשר בין שתי הדעות המנוגדות: "צריכות להתקבל החלטות מקומיות בעניין השָׁפֶט, בין אם סגירת רחובות או איסור על תחבורה ציבורית או דברים אחרים ... [על ישראל] לעצב את השָׁפֶט כעניין של העדפה אישית. אם אנשים לא רוצים לעבוד בשָׁפֶט, אסור להפעיל עליהם שום סנקציות, אבל אם אנשים רוצים לעבוד, צריך להרשות להם ...".

על ההנחה שלוח השנה היהודי צריך להיות הבסיס ללוח השנה הישראלי שררה הסכמה רחבה בין המתדיינים שלנו,⁸² אבל משתתפים רבים טענו שלאחר קביעת התאריכים בלוח על הממשלה לצאת מהתמונה ולאפשר לישראלים יהודים לחגוג ולציין את חגייהם ומועדיהם כראות עיניהם, מבלי לנסות לדחוף אותם בכיוון של טקסים ומנהגים מסוימים. בסמינר בקנדה הציע אחד המתדיינים "לדבוק בלוח היהודי, שהכנסת לא תתכנס בשָׁפֶט אלא במקרי חירום או בנסיבות מיוחדות; אל על לא תטוס בשָׁפֶט, אבל נמל התעופה בן-גוריון יהיה פתוח לחברות תעופה אחרות. התחבורה הציבורית תפעל - אך לא תופעל על ידי המדינה." אחרים טענו כי המדינה יכולה לתמוך במוסדות ובתוכניות שמטרתם לסייע לישראלים בציון יהודיותם בדרכים מסוימות, אך הדגישו שאם היא עושה זאת "עליה להציע תמיכה כזו לכל הזרמים ביהדות וגם ל"חלופות אזרחיות",⁸³ קרי, חלופות נייטרליות מבחינה דתית ותרבותית. בכמה מהקהילות הוזכר החינוך כאמצעי לחיזוק השָׁפֶט: "הדת צריכה להמשיך למלא תפקיד בחיים הציבוריים בישראל, בעיקר בחינוך הציבורי העצמאי הניתן בקהילות דתיות, כל עוד ההסדרים השונים הנהוגים במקום מתאימים להעדפותיהם של רוב החברים בקהילות היהודיות והלא-יהודיות בישראל" (ECAJ).

סוגיית היחס ל"זרמים" ביהדות - כלומר, לשאלה כיצד ישראל מתקשרת עם יהודים בני הזרמים הקונסרבטיבי והרפורמי וזרמים אחרים שאינם אורתודוקסים - עלתה לעתים קרובות מאוד בדיונים, ורוב המשתתפים הסכימו כי ישראל צריכה להיות מכילה ופולורליסטית הרבה יותר בענייני יהדות מכפי שהיא כיום. בכנס בגלן קוב עמדה סוגיה זו במרכזם של כל הדיונים שעסקו באופיה היהודי של ישראל. באחד הרגעים הדרמטיים ביותר בכנס, כפי שתואר בפרק התמציתי, פנתה מנהיגה יהודיה לא-אורתודוקסית בתחינה אל המשתתפים להביא בחשבון את העובדה שאף שמסירותה לישראל היא מסירות מוחלטת, היא איננה יכולה להתעלם מן העובדה שלה עצמה אין מקום בישראל שבו היא יכולה להרגיש בטוחה לנהוג כמנהגה היהודי הלא אורתודוקסי.

נראה כי יהודים בקהילות בכל רחבי העולם מסכימים שהמונופול של היהדות האורתודוקסית בישראל אינו מתיישב עם היותה של ישראל "יהודית ודמוקרטית". גם במקרה זה, ההנחה נשענת של שתי רגליים: נטען כי הדחיה של זרמי יהדות אחרים מלבד זו האורתודוקסית הופכת את ישראל ליהודית פחות - וגם כי היא הופכת את ישראל לדמוקרטית פחות.

82 היו משתתפים שהעלו הצעות להוסיף ללוח הרשמי תאריך אחד או שניים מלוח השנה המוסלמי, במטרה להפוך את ישראל למכילה יותר כלפי המיעוט הערבי שלה.

83 מונח זה שאול מאחד המשתתפים בסמינר בסן פרנסיסקו.

בעיני יהודים רבים, הדחיה של זרמים יהודיים ושל דרכי ביטוי יהודיות נוספות לזו אורתודוקסית הופכת את ישראל ליהודית פחות, משום שהיא מגבילה את יכולת ההשתתפות המלאה של כל היהודים בחיי המדינה היהודית. הדוגמה של המאבק על תפילת נשים ליד הכותל המערבי - כלומר, העובדה שישראל מונעת מנשים יהודיות להתפלל בכותל בדרכים שמתיישבות עם הבנתן את היהדות (ושאינן מקובלות על הזרם המרכזי של היהדות האורתודוקסית) - הועלתה תכופות על-ידי יהודים שאינם מרוצים מהעדפותיה של ישראל בסמינרים שערכנו. גם במחקרים קודמים של המכון הדגשנו כי "צעירים יהודים אמריקנים אינם מרוצים מן העובדה שרחבת הכותל נוקטת מדיניות הפרדה נוקשה בין גברים לנשים, ושהאחריות לאכיפת הנהלים נתונה בידי רב אורתודוקסי המחיל על כל המבקרים את כללי ההתנהגות המתיישבים עם תפיסתו את היהדות"⁸⁴ (ראוי לציין שגם רוב הישראלים תומכים בדרישות נשות הכותל לאפשר להן להתפלל ברחבת הכותל).⁸⁵

בשנים האחרונות נעשה ניסיון לפתור את המחלוקת בסוגיית הכותל באמצעות פשרה שהגה יו"ר הסוכנות היהודית נתן שרנסקי,⁸⁶ ובשעת כתיבתו של דו"ח זה המשא-ומתן על הפרטים המדויקים של הפשרה עודו מתנהל. אבל בסמינרים של המכון היה ברור שהסוגיה היא עדיין פצע פתוח, המשפיע עמוקות על האופן שבו ישראל נתפסת בעיני יהודים שאינם אורתודוקסים. אם ישראל רוצה להיחשב למדינה "יהודית", עליה להימנע מלהפוך לנחלתו של זרם יהודי אחד בלבד. "ישראל צריכה לקבל את כל היהודים" (סן פרנסיסקו); "אני מאמין שישראל היא כיום דמוקרטיה יהודית אורתודוקסית. היא צריכה להיות מכילה יותר מבחינת יהדותה, כלומר, שמי שעבר גיור קונסרבטיבי או רפורמי יוכר/ יתקבל כיהודי. כמדינה יהודית, ישראל צריכה להיות פלורליסטית ומגוונת ביהודיותה" (מיאמי); "כשנותנים לרבנות את היכולת להחליט על כללי היהדות, זה מדרון חלקלק" (ווינגטון); "לישראל צריך להיות אופי יהודי פלורליסטי יותר שייתן מקום גם לתפיסות אחרות לא-אורתודוקסיות של יהדות" (טורונטו).

84 Rosner, Shmuel, (2011), Debating religion and state, debating distancing, JPPI

See: Israeli public opinion on the Women of the Wall, Prof Tamar Herman, IDI 85
(<http://en.idi.org.il/analysis/articles/israeli-public-opinion-on-the-women-of-the-wall>)

מתוך הניתוח: "נתוני הסקר מוכיחים שהתמיכה בתביעת נשות הכותל לאפשר להן להתפלל ברחבת הכותל המערבי בעודן עוסות טליתות ותפילין אינה מתחלקת באופן שווה על פני הציבור הישראלי, והיא מתרכזת בעיקר בקרב ישראלים ילידי אירופה ואמריקה וילדיהם (פרט לישראלים שנולדו בברית המועצות לשעבר), ישראלים בוגרי אוניברסיטה, וישראלים מסורתיים וחילונים. לעומת זאת, התמיכה בנשות הכותל נמוכה בהרבה בקרב ישראלים ילידי אסיה ואפריקה, בקרב ישראלים בעלי השכלה נמוכה, בקרב יהודים דתיים בישראל, והיא נמוכה אפילו יותר בקרב החרדים".

86 ראו: Compromise Is Proposed on Western Wall Praying, New York Times, Isabel Kershner, 9.4.2013

ראו גם: "נשות הכותל: בדרך לפשרה או להמשך המחלוקת", הערכה שנתית 2012-2013 המכון למדיניות העם היהודי, עמ' 179-177

אבל העמידה על כך שישראל תקבל את כל ה"זרמים" נשענת לא רק על טיעונים "יהודיים", אלא גם, ובמידה רבה, על טיעונים "דמוקרטיים". ומעניין לציין כי שני הטיעונים בזכות הפלורליזם היהודי מתקשרים גם עם מאפיין גיאוגרפי: הטענה בדגש "יהודי" היא זו הנוגעת ליהדות התפוצות ולצורך לכלול את חבריה של יהדות התפוצות במרחב היהודי הישראלי (רובם המכריע של יהודי העולם אינם אורתודוקסים);⁸⁷ לעומתה הטענה שהדגש בה "דמוקרטי" עוסקת בזכותם של יהודים-ישראלים שאינם אורתודוקסים לחיות במדינה שאיננה פוגעת בזכויותיהם כאזרחי המדינה לבטא את התחושות הדתיות-לאומיות שלהם בדרכים המתיישבות עם מערך האמונות והערכים שלהם. בברזיל, לדוגמה, הוזכר שהצעירים רואים את האיסור על נשים להתפלל ליד הכותל כ"בלתי-דמוקרטי". המאבק נגד איסור זה הוא בעיקרו מאבק של נשים ישראליות, כמובן.

גם קביעה כללית יותר לפיה המונופול של הזרם האורתודוקסי על היהדות בישראל הוא "בלתי-דמוקרטי" היתה שכיחה מאוד בסמינרים של המכון. טענה זו שבה והועלתה בהתייחס לסוגיית הכותל, אבל עוד יותר מזה ביחס לחוקי הנישואין בישראל. "המונופול הדתי בענייני מעמד אישי בנישואין, גירושין, גיור והכלת זרמים לא-אורתודוקסים ביהדות מחייב בחינה מחדש, מתוך מטרה להביא לשוויון צודק בין כל הזרמים ביהדות ... מבלי שמנגנוני המדינה יכפו החלטות בשאלות דתיות פנימיות" (ECAJ, אוסטרליה); "לרבנות צריכות להיות פחות סמכויות בענייני נישואין, לדוגמה" (קנדה); "יש להבטיח לזרמים דתיים ליברליים את אותן הזכויות המוענקות כיום לאורתודוקסים ולחרדים בנושאים כמו נישואין, גירושין, קבורה וכשרות" (ברזיל).

אין ספק שסוגיית חוקי הנישואין בישראל היא עניין סבוך, ושלל דיונים ומסמכים כבר הוקדשו למציאת ההסדר ההולם אותה.⁸⁸ ההערות שהושמעו על ידי משתתפי הסמינרים של המכון בשאלת הנישואין היו רחוקות מלכסות במלואן את הקשיים הרבים הנוגעים לנושא זה, ורק לעתים נדירות, אם בכלל, הניבו המשתתפים הצעות נגדיות מגובשות ורציניות להסדרת חוקי הנישואין בישראל. אבל הן בהחלט ביססו - באופן ברור ונחרץ - את העובדה שיש בעולם היהודי קבוצה גדולה הרואה את הדין הנוכחי בישראל כבלתי-הולם, מזיק ועומד בסתירה לערכיהם של רוב היהודים. זה מעניין, בין השאר, משום שאחד הטיעונים העיקריים של מצדדי השיטה הנהוגה בישראל הוא זה החותר "למנוע פילוג בעם

87 ההערכות על מספר היהודים האורתודוקסים בעולם נעות בין 1.5 מיליון ל-2 מיליון מתוך מספרם הכולל של יהודי העולם, המוערך ב-13-14 מיליון.

88 התוספת המשמעותית האחרונה לערימת הצעות הללו היא המסמך שכתבו אבישלום וסטרייך ופנחס שיפמן ובעריכת פרופ' רות גביזון: Avshalom Westreich and Pinhas Shifman: A civil legal framework for marriage and divorce in Israel, Metzilah Center, 2013 (Edited by Prof. Ruth Gavison).

היהודי, שעלול להתרחש אם הוֹכָּשֶׁת היהדות לא תישמר בהתאם לחוקי ההלכה",⁸⁹ אך לנוכח דברי המשתתפים בסמינרים אפשר להגיע למסקנה כי בין אם השיטה הנוכחית מסייעת ובין אם היא מפריעה לשימור ההורשה על פי ההלכה, ברור בהחלט שיש לה השלכות שליליות על הניסיון לשמר רוח של אחדות המבוססת על ערכים. הדו"ח מקהילת צרפת מנסח זאת בתמציתיות: "בעיני הרוב המכריע, הנהגת נישואין אזרחיים נתפסת כתנאי להשגת דמוקרטיה יהודית."

89 ראו: וסטרייך ושיפמן, הערה 6
Eliav Shochetman, "The Question of Civil Marriage in Israel", Landau's Festschrift (ed. Aharon Barak and Elinoar Mazuz, Vol. 3, 1995), pp.1561-1564 (heb.) (henceforth: Shochetman, Civil Marriage);
טריגר, צבי, (2005), "יש מדינה לאהבה: נישואין וגירושין בין יהודים במדינת ישראל", משפטים על אהבה, עמ' 173-225

ספירת הרוב-מיעוט: דיונים הנוגעים למתח היהודי-ערבי

כמעט כל יהודי העולם תומכים בשוויון בין ערבים ויהודים אזרחי ישראל במישור של זכויות הפרט, אך רבים מסתייגים ממתן זכויות לאומיות למיעוט הערבי בישראל; רוב בין יהודי העולם דוגלים בהמשך השימוש בסמלים לאומיים בעלי אופי יהודי, אך מבקשים מישראל לגלות "רגישות" בנושאים מסוג זה.

הוויכוח על מצבה של ישראל כ"יהודית ודמוקרטית" מתלהט, ומידת ההסכמה בין המשתתפים פוחתת, כאשר עולות לדיון סוגיות הקשורות במדיניות הביטחון, החוץ והחברה של ישראל. משתתפים רבים בסמינרים של המכון סבורים כי עצם מצב ה"כיבוש" הוא סימן לכך שישראל איננה דמוקרטית מספיק (ציטוט מברזיל: "אל לישראל להמשיך להחזיק באוכלוסייה הפלסטינית תחת שלטונה"). יהודים בקהילות רבות מותחים ביקורת על מדיניות ישראל בשאלה הפלסטינית ואינם משוכנעים שישראל עושה מאמצים כנים לשפר את המצב⁹⁰ (דיון מפורט יותר במרכיב זה מופיע בפרק הבא). אבל הסוגיה הפלסטינית בהחלט איננה היחידה שעולה בהקשר של יחסי רוב-מיעוט. גם סוגיית היחס לעובדים זרים, או זו של יישוב אוכלוסיית הבדואים, הועלו תקופות כמקרי בוחן להערכת אופיה "היהודי והדמוקרטי" של ישראל. ברוב הקהילות, כששאלות אלו עלו לדיון, ניכר כי הקבוצות הפכו לפחות אחידות בהעדפותיהן ולמפולגות יותר בהערכתן את מדיניות ישראל, כשהחלוקה במקרים רבים חופפת את ההשתייכות הפוליטית.

באחד הסמינרים הוקדש ויכוח סוער לשאלה האם האזרחים הערבים זוכים ליחס שווה בישראל, ובסופו הסכימו משתתפים רבים כי רמת הידע שלהם אינה מספיקה להבעת עמדה שיש בה ממש על הסוגיה. היעדרו של ידע מפורט היה מאפיין קבוע (ומובן) של הדיונים בסמינרים של המכון. יחד עם זאת, אם נתעלם מבחינה מפורטת של הידע ונבחן את האמונות והדעות של המשתתפים, ניתן לקבוע בבירור כי התפיסה שערבים בישראל אינם נהנים משוויון מלא נפוצה מאוד בקרב יהודי העולם. הדבר נכון אפילו בקרב אותם משתתפים שלא הפגינו סבלנות רבה כלפי ה"אי-נוחות [של ערבים] מן הסמלים היהודיים" (כאשר נשאלו על סוגיות כמו ההמנון והדגל), ואשר מאמינים כי "נוחות איננה

90 סקר מכון פיו על יהודי אמריקה: "כארבעה מתוך עשרה יהודים אמריקנים (38%) חושבים שהממשלה הנוכחית בישראל עושה מאמצים כנים להביא להסדר שלום עם הפלסטינים, לעומת 48% שאינם סבורים כך."

זכות דמוקרטיית⁹¹. כלומר, משתתפים שבועדות אינם נוטים לתמוך אינסטינקטיבית בכל טענה שעולה בצד הערבי. בקבוצות המכון הציגו רבים מן הדוברים עמדות שמהן עולה בבירור אחת משתי אפשרויות: (א) ישראל איננה שוויונית מספיק, או ש (ב) ישראל איננה מיטיבה לתקשר את העובדה שהיא כן שוויונית.

דו"ח זה אינו מתיימר, כמובן, לקבוע אם ישראל נוהגת במיעוטים כראוי. מטרתנו היא לדווח על הרגשות וההשקפות של יהודי העולם בסוגיה זו - ועל האופן שבו סוגיה זו משפיעה על השקפותיהם ביחס לישראל "כמדינה יהודית ודמוקרטית". הדיונים של יהודי העולם במה שהוגדר כ"מתח היהודי-ערבי" התמקדו בחמש הסוגיות הבאות:

1. האם ישראל היא אכן מדינה שיש בה שוויון זכויות לאזרחים הלא-יהודים?
2. האם על ישראל לא רק להעניק זכויות שוות ליחידים אלא גם להעניק מעמד שווה לקבוצות מיעוט?
3. מה הם הגבולות שמעבר להם זכויות המיעוט הופכות לאיום על ישראל כמדינה "יהודית ודמוקרטית"?
4. מה הם האמצעים הלגיטימיים שהמדינה יכולה לנקוט כדי לשמר את יהודיותה - מבחינה תרבותית ודמוגרפית גם יחד?
5. כיצד מתיישב היחס של ישראל למיעוטים עם ההקשר האזורי הרחב ועם הסכסוך הישראלי-ערבי, או הישראלי-פלסטיני?

על התשובה לשאלה הראשונה היה קונסנסוס יחסי, אם לא באשר להערכת המצב הנוכחי הרי לפחות באשר למסקנות הנובעות ממנו. "מה שנראה כחשוב ביותר ביחס לערכים דמוקרטיים היה השוויון בפני החוק וזכויות שוות לכל אזרחי ישראל", קובע דו"ח הדיונים משיקגו. "אני לא בטוח שיש לי ידע מספיק על מנת להעריך נכון את מצב השוויון של ערבים ישראלים - אבל אני יודע שהציפיה שלי היא שתיעשה הערכה כזו, ואז שהמדינה תתקן את כל התחומים שבהם אין שוויון", אמר משתתף בניו יורק. שתי האמירות הללו מיטיבות ללכוד את הדעה האחידה כמעט: שוויון לערביי ישראל הוא מהותי וחיוני. זהו כלל הזהב: "צדק לכל, והגנה על זכויות כל האזרחים (כפי שהוצהרו בהכרזת העצמאות)" (קנדה, סמינר 1); "שוויון לכל אזרחי הארץ ... זה כולל תמיכה בשוויון משפטי, חברתי ופוליטי מוחלט לכל אזרחיה" (מיאמי); "שוויון לפני החוק וזכויות שוות לכל אזרחי ישראל" (שיקגו); "כיבוד המגוון והריבוי התרבותי" (ברזיל); "יש לכבד את מי שאינם מזדהים עם התכנים היהודיים של המדינה" (אטלנטה). "ישראל חייבת להמשיך לשמר את אופיה הדמוקרטי. מוסדות המדינה חייבים לספק שירותים שווים לכל אזרחיה, והמיעוטים שבה חייבים גם הם לקבל את חלקם היחסי במשאביה- למשל בחינוך. יחד עם זאת, אסור להתפשר על האתוס היהודי ואופייה היהודי של המדינה" (דרום אפריקה).

91 סמינר ניו יורק, מתוך רשימות שמואל רוזנר.

כאשר התגלו חילוקי דעות בקבוצות ובין המתדיינים בסוגיה זו, הם התייחסו לשני תחומים הנובעים מההסכמה הכללית בדבר הצורך בשוויון: (א) האם יש כיום שוויון; (ב) מה בדיוק מהווה "שוויון".

בסמינרים שלנו, התחושות ששידרו משתתפים רבים היו של אי-שביעות רצון ממצב השוויון הנוכחי (עיקר השיחה נסב על הערבים, אבל חלקה הוקדש גם לקבוצות אחרות). בחלק מהמקרים, המשתתפים ציינו דוגמאות ספציפיות שמטרידות אותם, כמו מצב השפה הערבית בישראל, והמכשולים המקשים על ערביי ישראל לרכוש קרקעות, או ציטטו הוכחות לכך שבישראל אין שוויון אמיתי.⁹² דו"ח ועדת אור ומסקנתו כי "המדינה לא עשתה די, ולא התאמצה די, כדי להקנות שוויון לאזרחיה הערבים ולהסיר את תופעות האפליה והקיפוח"⁹³ הוזכרו בכמה מהסמינרים ובדיונים בכנס בגלן קוב. גם במקרה זה, הדיון העובדתי היה רגוע יחסית ומסקנתו היתה מקובלת על הכל: צריך להיות שוויון.

הסוגיה הסתבכה ככל שהדיון פנה לעסוק בשאלה מהו בדיוק שוויון, ובעניין זה הועלו שני נושאים מרכזיים. האחד - כפי שקובע הדו"ח מאטלנטה - עוסק בשוויון לאזרח היחיד: "צריך להיות שוויון הזדמנויות בחינוך ובתעסוקה לכל האזרחים". כלומר, כל הזכויות וההטבות צריכות להיות שוות לכל הפרטים שהם אזרחי מדינת ישראל. לעניין זה, מסכם הדו"ח מאטלנטה, "אין כל נגיעה לשאלת יהודיותה של המדינה או סמליה". כשמדובר בזכויות הפרט, מרבית המשתתפים בדיוני הסמינרים הביעו רצון שהחוק יהיה עיוור לשאלות של מוצא אתני, דת, גזע וכדומה.

כמה מהמתדיינים סברו כי כבר כיום ישראל עומדת בסטנדרט סביר לשוויון מסוג זה, ואחרים סברו שלא. יש לציין, עם זאת, כי נראה שדעת הרוב היא שדרושים שיפורים נוספים לפני שישאל תוכל לטעון שהשיגה שוויון לערבים כיחידים, וכי שיפורים אלה הכרחיים (אך ראוי לציין עוד, כי אפילו בין אלה שלא חשבו שישאל עומדת בסטנדרטים ראויים, רבים הדגישו כי "בהשוואה למדינות אחרות באזור", מצבה של ישראל "טוב בהרבה").⁹⁴ במילים אחרות: יהדות העולם טרם השתכנעה שישאל עומדת באמות מידה ראויות לשוויון, כפי שמצופה מ"מדינה יהודית ודמוקרטית".

למעשה, וזה מעניין מאוד (ויש שיטענו שגם מצביע על ריחוק מסוים של היהודים החיים בחו"ל מהמציאות הישראלית) - בסמינרים רבים הורחבה התלונה בעניין "זכויות" כדי

92 ראו לדוגמה את הציטוט המפורט הבא מדוח NIF אוסטרליה: "רוב המשתתפים ציינו גם כי אין די בחקיקה לשוויון כל האזרחים, אם אין ציות מידי וקפדני לפסיקות בית המשפט לגבי חקיקה כזו, או אם הפעולות וההחלטות המנהלתיות והבירוקרטיות (כגון אפליה בהקצאת תקציבים, ניהול קרקעות, דיור, בריאות וחינוך) ממשיכות להפלות נגד אזרחים לא-יהודים."

93 ראו הסיכום הרשמי של דו"ח ועדת אור: <http://uri.mitkadem.co.il/vaadat-or/vaadat-or-part6.html>

94 סמינר ניו יורק, מתוך רשימות שמואל רוזנר.

להכיל גם תלונה בעניין "חובות". כלומר, הדרישה לשוויון מלא של זכויות הפרט תורגמה גם לדרישה נוקשה להחלת שוויון מלא בנטל על כל הפרטים. וכך, בסמינר בסן פרנסיסקו, דווקא באחת הקבוצות שהושמעו בה אמירות נחרצות למדי לפיהן "לערבים אין שוויון זכויות בישראל", הועלתה בלהט גם טענה שלפיה ישראל צריכה "לאפשר לערבים לשרת בצבא", בגרסה אחת, ו"לדרוש השתתפות בצבא או שירות לאומי", בגרסה אחרת. אחד המשתתפים בסן פרנסיסקו אמר ש"אנחנו חייבים לחזק את שילוב הערבים בחברה הישראלית, וזה יוכל לקרות רק אם הם ייקראו לשירות לאומי כמו כל האחרים." כשמישהו ציין שבהקשר של הדיון הפנים-ישראלי, עמדה כזו התובעת שירות חובה לערבים מזוהה בדרך כלל עם "השקפות אנטי-ערביות", מביע העמדה לא נסוג, ומתדיינים נוספים אף הצטרפו אליו בהבעת דעות דומות.⁹⁵

הדיון בזכויות קבוצתיות (ולא זכויות של הפרט) של קבוצות בתוך ישראל היה מורכב יותר - כמו הסוגיה עצמה. "לישראל יש היסטוריה של חשיבה במונחים של קבוצות", ציינה אחת המשתתפות בכנס גלן קוב. "חשיבה כזו עלולה להקשות על יחידים לזכות בגישה למוסדות הדמוקרטיים. מה שאין שומעים מן הערבים הוא שהם תקועים בתוך הקבוצות שלהם." דהיינו, מתן זכויות קבוצתיות למיעוט הערבי כקבוצה לא בהכרח תסייע לפרט הערבי - ולמעשה, מהלך כזה עלול אפילו לפגוע בו.

במקרים רבים, הדיון בערבים כ"קבוצה" נפתח בדוגמה שהופנתה לכל משתתפי הסמינר שעסקה בהמנון הלאומי של ישראל, "התקווה". זהו המנון שיש לו נושא מרכזי יהודי מובהק, ולפיכך הוא נתפס בעיני אחדים כהמנון המדיר אזרחים לא-יהודים. בקבוצות של המכון נרשמו שלוש תגובות עיקריות לשאלת ההלימה בין "התקווה" לבין היותה של ישראל "יהודית ודמוקרטית" - המייצגות לדעתנו שלוש גישות עיקריות לסוגיה ה"ערבית" בהקשר זה.

תגובה אחת - שהיתה כנראה השכיחה ביותר - היא שסוגיות סמליות כמו "התקווה" הן עניין שולי, המסיט את תשומת הלב מן היעד החשוב יותר של שוויון עקרוני. איש הרוח היהודי ליאונרד פיין, בנאום שנשא בפני ארגון "הדסה" על ערביי ישראל והמפעל הציוני (הנאום הוא משנת 2000), נתן ביטוי לתחושה זו באומרו כי "המילים של 'התקווה' הן בסך הכל עלבון; הפערים בהשקעת תקציבים הם פגיעה ממשית - והם פוגעים לא רק באלה שנשללת מהם הזדמנות שווה; הם פוגעים גם בעצם הרעיון של המדינה היהודית, ברעיון הציוני."⁹⁶

95 זה היה מעניין, אך לא בהכרח משקף נטיה לתמיכה ברעיונות דומים בסוגיית ערביי ישראל בקרב הימין הפוליטי בישראל. סקר בהזמנת J-Street מ-2010 מצא ש-69% מיהודי אמריקה מתנגדים לרעיון שהאזרחות בישראל תהיה מותנית ב"שבועת אמונים" שהערבים (כמו גם היהודים) יחויבו להישבע. ראו: <http://www.ameinu.net/blog/america/summary-findings-of-national-survey-of-american-jews-commissioned-by-j-street/>

96 ראו: <http://bjpa.org/Publications/details.cfm?PublicationID=16183>

רבים ממשותפי הסמינרים של המכון הסכימו ללא קושי עם ההנחה שמילות ההמנון יכולות להיות מקור לאי-נחת לערבים ישראלים, אך במקביל טענו כי כאשר יש שוויון מלא לכל האזרחים, סוגיות סמליות כמו ההמנון (או הדגל, סמל המדינה ודוגמאות נוספות שצוינו בדיונים) מאבדות מחשיבותן. בשיקגו, לדוגמה, "רוב המשתתפים נטו לא לשנות את 'התקווה'. שררה הסכמה רחבה כי יש לכבד את ההסתייגויות של הערבים מ'התקווה' ושאינן לחייב ערבים ישראלים לשיר אותנו, אלא רק לשמור על שתיקה מכבדת. מעטים חשבו שצריך לאפשר להם להוסיף על בתי השיר או לשנותם." בשיקגו, כמו במקומות נוספים, המשתתפים חשבו שבמדינה "דמוקרטית" הדגש צריך להיות על חברה מכילה ומשתפת יותר, וכי "אם סוגיה זו היתה נפתרת, הממד הסמלי של יהודיות המדינה ('התקווה', סמל המנורה) לא היה מהווה בעיה, אפילו בעיני האוכלוסייה הערבית." תגובה זו היתה אופיינית למשתתפי סמינרים שהטיפו בלהט לשוויון אזרחי, אך עם זאת מוכנים לקבל מצב שבו תישמר אי-נוחות מסוימת למיעוט בכדי לשמר את הביטוי הפומבי של אופיה הלאומי - היהודי - של המדינה (חלקם בכל זאת מצדדים בהוספת בית להמנון, או שאמרו באופן כללי כי ישראל צריכה "לגלות רגישות באופן השימוש ב'התקווה'. אבל לא לוותר עליו" - ציטוט נוסף מהסמינר בושינגטון).

תגובה אחרת היתה בוטה בהרבה בביטולה את חשיבותם של רגשות המיעוט כשמדובר בסמלי הלאום. קבוצה זו אינה מוכנה אפילו להכיר בכך שההמנון עשוי לגלם "פגיעה", שלא לדבר על הסכמה "לגלות רגישות" בעניין. "לשקול אפילו לשנות את ההמנון הלאומי בגלל שהוא מדבר על נפש יהודי וגורם לאחרים להרגיש לא נוח ... אני מזועזע מעצם העובדה שאנחנו צריכים לנהל שיחה כזו," היתה תגובתו של אחד המשתתפים בסמינר במיאמי. "השאיפה 'להיות PC' [להקפיד על תקינות פוליטית] עלולה להביא לחורבן הארץ - שינוי שנעשה כדי שאחרים ירגישו יותר נוח עלול לסכן את הנוחות שלנו," היתה מסקנתה של אחת הקבוצות בקליבלנד. בקבוצות רבות נמתח קו מקביל - ובעקבותיו התעורר ויכוח - בין ערבים ישראלים שנאלצים להתמודד עם "התקווה" לבין יהודים ברחבי העולם שנאלצים להתמודד (ובמקרים רבים גם לשיר בעצמם) את מזמורי חג המולד בבית הספר. "יהודים רבים גדלו באי-נוחות על רקע שירת מזמורי חג המולד" (גלן קוב). בסמינר בלונדון אמר אחד המשתתפים כי "כשאתה מיעוט אתה לומד לחיות עם דברים כאלה ולא להיפגע כל הזמן מתרבות הרוב. אם אני מעוניין בסביבה יהודית אני יכול לנסוע לישראל, אם הערבי הישראלי אינו יכול לחיות בסביבה יהודית, יש הרבה מקומות שהוא יכול לעבור אליהם."

התגובה השלישית למקרה המבחן המדגמי של "התקווה" היתה זו של הקבוצה הרגישה ביותר לאפשרות של פגיעה ברגישויותיה של הקבוצה הערבית. משתתפים בקבוצה זו נטו לרצות בשינוי ההמנון, לא רק מפני שהוא מייצר אי-נוחות עבור הפרט הישראלי-ערבי (ולמעשה, עבור כל מי שאיננו יהודי), אלא גם משום שהוא "מדיר" את הערבים כקבוצה. השקפה זו קיבלה ביטוי חזק בכמה מהדיונים בגלן קוב, ומצאה הד בדברים שהושמעו גם

בכמה מהסמינרים הקהילתיים של המכון. ברוב המקרים זו היתה דעת מיעוט, אך היא בהחלט שכיחה. על פי השקפה זו, מן הראוי לבטל את הביטויים הממלכתיים של יהודיות המדינה כדי להפוך את המדינה לשוויונית יותר, או לפחות על שימור סמלים מסוימים במתן אפשרות ואף עידוד לביטוי מקביל המתאים למיעוט. "צריך להיות המנון חלופי בשביל אנשים שנאמנים למדינה אבל אין להם נפש יהודי הומיה ואינם נכספים אליה" (קליבלנד). ברור שהצעת פיצוי שכזו מעלה מייד שורה של שאלות חדשות הנוגעות לאופי הביטוי שיש לעודד ולגבולותיו של ביטוי זה - או, בפשטות, לשאלה מי יכתוב את "ההמנון החלופי" ומה יהיו תכניו.

ככל שהדיון התמקד יותר בביטוי "אתני" או בביטוי "תרבותי", כך נראה שמשותפת הסמינרים של המכון היו סבלניים יותר ביחס לאפשרות של ביטוי חלופי לקבוצת המיעוט. "צריך להמשיך לאפשר לקבוצות דתיות לקיים חינוך ציבורי אוטונומי, הנהנה מכספי ציבור באופן חלקי, אבל עם בקרה ציבורית נאותה על רמת ההוראה והחינוך וההיבטים הלא-דתיים בתוכנית הלימודים" (אוסטרליה). אבל ככל שהדיון עבר לשאלות הנוגעות לביטוי "לאומי" לקבוצת מיעוט - ביטוי ללאומיות ערבית בתוך ישראל - הוא עורר מחלוקת עזה יותר: "ברגע שמקבלים זכויות כקבוצה, הצעד הבא הוא הגדרה עצמית" (גלן קוב); "עלינו לזכור שאיננו מתמודדים כאן עם מיעוט רגיל - אנחנו מתמודדים עם מיעוט שעוין את המדינה", אמר לקבוצה אחד המשתתפים בסמינר לונדון. למה אנחנו מתכוונים כשאנו מדברים על זכויות קולקטיביות לערבים - "האם אנחנו מעוניינים שהמדינה היהודית תממן טקסי נכבה בכפרים הערביים?" שאל בלגלוג משתתף אחר באותו הסמינר. משתתף בכנס גלן קוב היה בוטה פחות, אך ביטא תחושה דומה: "בישראל המצב מורכב יותר, בגלל האופי האופוזיציוני של המיעוט הערבי המתנגד למדינה ובגלל נרטיב הנישול".

הוויכוח על הביטוי הלאומי לקבוצת המיעוט נוגע בסוגיה השלישית שניסחנו בראש פרק זה: מה הם הגבולות שמעבר להם, הופך הביטוי הקולקטיבי של קבוצת המיעוט לאיום על ישראל כ"יהודית ודמוקרטית"? ושוב, לא פשוט לקבץ את המשתתפים על פי השקפות נפוצות יותר ופחות. באופן כללי, זכויות הפרט אינן מהוות בעיה וכמעט אינן מעוררות ויכוח, אבל מתן ביטוי לזהות קבוצתית לאומית נתפס בעיני רבים כאיום על יהודיותה של המדינה (בדומה לאופן שבו נתפסות גם שאלות הנוגעות לשינויים דמוגרפיים). בכמה קבוצות נתפסה כל הצעה להתפשר על סמלי הלאום, בשל רגישות לרגשות המיעוט, כצעד אחד רחוק מדי. "היפטרות מהסמלים היהודיים היא צעד בתהליך של חיסול האופי ה'יהודי' של המדינה", אמר משתתף בקליבלנד. הקבוצה באטלנטה "עמדה על דעתה כי סמלי המדינה חייבים להישאר יהודיים". באטלנטה היה רוב למתדיינים שטענו כי "צריך להיות ברור שה'מועדון' הוא יהודי, וכי כל מי שמעוניין להיות חבר במועדון חייב לקבל את יהודיותו של המועדון". בברזיל היו שטענו כי "לישראל צריכים להיות מנגנוני הגנה שיבטיחו את שמירת הממדים היהודיים שלה ...

לישראל חייבת להיות חוקה המציבה בראש סדר הקדימות את ייחודם של העם היהודי ושל מדינת העם היהודי.⁹⁷

חלק מהקבוצות, אך לא כולן, עסקו גם בשאלה הרגישה ביותר, הנוגעת לדמוגרפיה. מה נחשב בעיני המשתתפים כאמצעים לגיטימיים לשימור היהודיות של ישראל - ברמה התרבותית והדמוגרפית גם יחד.

באופן גס אפשר לחלק את התגובות הנפוצות לשאלה זו על פי שני מאפיינים עיקריים - האמצעים החיוביים והאמצעים השליליים. האמצעים החיוביים, שרוב משתתפי הסמינרים תמכו בהם, וזה כולל גם משתתפים שהכירו בכך שהאמצעים הללו עלולים לגרום למידה מסוימת של אי-נוחות בקרב ישראלים מקבוצות המיעוט, כוללים את השימוש בכלים חינוכיים ותרבותיים לחינוך הישראלים ולחיזוק זהותם היהודית, הידוק הקשרים עם יהדות העולם ועידוד העלייה לישראל (אך ללא שלילת קהילות התפוצה). כמו כן כוללים אמצעים אלה תמיכה נרחבת ביותר בשימור חוק השבות במתכונתו הנוכחית (או בשינויים קלים), שבו נדון בהמשך. "אף אחד לא חשב שזה לא דמוקרטי שההונגרים או הפולנים, לדוגמה, יקימו מדינות לאום ויטפחו את התרבות הייחודית שלהם," קובע מאמר מאת דאגלס פיית', שעותקים ממנו חולקו בסמינר בושינגטון שבו השתתף.⁹⁷ אמצעים חיוביים נתפסים כלגיטימיים ואף רצויים. הדו"ח מצרפת מדבר על "הצורך בחינוך ציבורי יהודי בבתי הספר הציבוריים בישראל," והדו"ח מפאלו-אלטו קורא למערכת החינוך בישראל "לכלול בתוכנית הלימודים ידע על התרבות היהודית ולהטמיע תחושת שייכות אליה."

אמצעים שליליים - כלומר, אמצעי הרתעה, קיפוח, שלילה והדרה - נתקלו בהתנגדות נמרצת מצד כל הקבוצות וכמעט כל המשתתפים. כפי שכבר הזכרנו בפרקים הקודמים, אף שהצורך בהבטחת רוב יהודי בישראל היה מובן היטב למשתתפים רבים, הרצון הוא שהרוב הזה יישמר רק באמצעים בעלי אופי חיובי.

97 Feith, Douglas J., (25.10.2010), "Can Israel be Jewish and Democratic", Douglas J. Feith, The Wall Street Journal.

היהודיות של ישראל

וההקשר האזורי הרחב

יהודי העולם מצפים מישראל להיות "טובה יותר" משכנותיה בשמירה על חוק ומוסר, ותובעים ממנה ליישם בהקפדה סטנדרטים זהים לאלה של מדינות המערב; המשך הכיבוש שוחק את אמנםם של יהודים רבים בדמוקרטיה הישראלית.

הדיונים בסמינרים של המכון התמקדו במצב הפנימי בישראל, הן במישור היחסים בקרב הרוב היהודי והן במישור היחסים בין יהודים ולא יהודים (ערבים) בישראל. אבל לא ניתן להתעלם מההקשר האזורי הרחב, והוא עלה במקרים רבים בשלוש צורות עיקריות:

1. השוואה בין ישראל לארצות אחרות באזור, במטרה להוכיח שישראל טובה בהרבה מרוב הארצות האחרות מבחינת היחס שלה למיעוטים.

2. העלאת הטיעון שעל מנת שישראל תהיה דמוקרטית במלוא מובן המילה יש צורך למצוא תחילה פתרון לסוגיה הפלסטינית.

3. קישור בין הדיונים של המכון לבין המשא ומתן המתמשך בין ישראל לבין הרשות הפלסטינית ולוויכוח המתקשר על ההכרה הפלסטינית בישראל כ"מדינה יהודית".

ברוב המקרים, ההשוואה בין ישראל לארצות אחרות באזור נעשתה לטובת ישראל, אבל היו גם מקרים שבהם ההשוואה התנסחה כאזהרה לישראל, כדי שלא תדמה למדינות אחרות באזור. ללא ספק, הרקורד של ישראל בנוגע לזכויות אדם ויחס למיעוטים עולה בהרבה על זה של כל המדינות האחרות באזור. לכן, השאלה על מצב זכויות המיעוטים בישראל נוגעת יותר לציפיות: האם יהודים לא-ישראלים (ואגב, גם יהודי ישראל צריכים להתמודד עם אותה שאלה) מסתפקים בכך שישראל "טובה יותר" ממדינות אחרות באזור - דהיינו, מעריכים את ישראל על כך שהיא שומרת על רמה גבוהה של שלטון חוק ומוסר ב"נסיבות המיוחדות" של האזור. או שאולי הציפיה מישראל היא שתשתווה למדינות הדמוקרטיות הליברליות בחלקים סוערים פחות של העולם ותקפיד על סטנדרטים זהים לאלה של מדינות "מערביות".

בסמינר בקנדה, המשתתפים טענו כי "לישראל צריך להיות סטנדרט גבוה יותר בענייני 'זכויות אדם ושוויון' מאשר לארצות אחרות", ואותם משתתפים התייחסו לא רק לארצות המזרח התיכון אלא לכל המדינות. כלומר, לא רק שנסיבות מיוחדות אינן מיתרגמות ל"הנחה" מסוימת בשמירת ערכים - אלא שתפיסת ערכי היהדות ככאלה המשקפים סטנדרטים גבוהים במיוחד בנוסחת ה"יהודית ודמוקרטית" היא התפיסה השלטת. עמדה דומה ביטא אחד המשתתפים במיאמי: "אנחנו תמיד מדברים על ישראל, הדמוקרטיה היחידה במזרח התיכון... בהקשר זה, המסגרת הדמוקרטית מוכרחה להיות איתנה ביותר."

בסך הכל נראה שישראל זוכה להערכה על המאמץ לציית לאמות מידה דמוקרטיות בסביבה קשה, אבל היהודים גם מצפים ממנה להתמיד במאמציה להשתפר, מבלי להתהדר בהשוואות מחמיאות מול מדינות אחרות באזור. משתתפי הסמינרים הסכימו במקרים רבים כי נסיבות מיוחדות עלולות לאלץ את ישראל לאמץ לעתים - באופן זמני - מדיניות ש"לא נראית טוב" (סן פרנסיסקו), או כזו שמעוררת תחושה ש"משהו לא לגמרי בסדר" (לונדון). משתתפים רבים אף מוכנים לקבל סטיה כזו מן המדיניות האידיאלית, אם ישתכנעו שהיא נחוצה באמת (יש הבדלים ברמת האמון שלהם בהנהגה הישראלית, ולאחרונה מתרבים הסימנים שהאמון הזה הולך ונשחק, בעיקר בקרב צעירים יהודים אמריקנים).⁹⁸ אבל אין לבלבל בין האמצעים או המדיניות שמכתיב הצורך הדחוף לבין המדיניות והערכים הרצויים. נראה שהיהודים אינם מוכנים למדוד את מדיניות ישראל מול אמות המידה של האזור. כפי שאמר אחד המשתתפים בכנס גלן קוב: "יהודים צעירים יותר הם ... ליברלים ושואפים להזדהות עם ישראל שמשקפת את האידיאלים שלהם."

סוגיית ה"כיבוש" והקשר בין סוגיית היותה של ישראל "יהודית ודמוקרטית" לבין השליטה המתמשכת שלה על שטחים שנויים במחלוקת ועל חיי הפלסטינים - פלסטינים שזכויותיהם הפוליטיות נשללו מהם - עלו בתכיפות רבה בדיוני המכון. "איננו יכולים לדון בישראל רק במונחי קו הגבול שלפני 1967", ציין מתדיין בשיקגו. "אנחנו כאן כדי לדבר על ישראל כמדינה יהודית דמוקרטית. איש אינו רוצה שישראל תהיה כובשת נצחית", אמר מתדיין בכנס גלן קוב. יהודים ברחבי העולם, ובמיוחד בצפון אמריקה, משקיפים בחשד על מדיניותה של ישראל בגדה המערבית, ובמקרים רבים מה שהם רואים שוחק את ביטחונם בכך שישראל היא אכן "דמוקרטיה" אמיתית, או לפחות מביא אותם להזהיר את ישראל כי שינוי הנסיבות הקיימות חיוני על מנת שישראל תהיה "דמוקרטית" (הם טוענים כך, ולמרות זאת שומרים על מידה רבה של ספקנות ביחס לשאלה האם השגת שלום בין ישראל לבין הפלסטינים היא בכלל אפשרית).⁹⁹ בין הנשאלים לדעתם על המשך בניית ההתנחלויות ביו"ש, התשובה הנפוצה ביותר - 44% - היתה כי הן מזיקות לביטחון ישראל.¹⁰⁰ יש מקום

98 Cohen, Steven M., and Samuel Abrams, (29/05/2012), "Workmen's Circle / Arbeter Ring 2012 American Jews' Political Values Survey."BJPA: <http://www.bjpa.org/Publications/downloadFile.cfm?FileID=13871>

99 ספקנות גבוהה, אם כי לא גבוהה כמו זו של כלל הציבור האמריקני. על פי מכון פיו: "יהודים אמריקנים אופטימיים יותר מכלל הציבור בארה"ב לגבי האפשרות שתימצא דרך לדו-קיום בשלום בין ישראל לבין מדינה פלסטינית עצמאית; 61% מהיהודים אומרים שהדבר אפשרי, בהשוואה ל-50% בכלל הציבור." ההשקפה העולה מסקרי AJC קודרת יותר (2013): "75% מסכימים ו-24% אינם מסכימים עם הקביעה: "מטרת הערבים איננה הסכם שלום של שתי מדינות, אלא השמדת ישראל."

100 סקר מכון פיו, פרק 5: Lugo et al., (1/10/2013), "A Portrait of Jewish Americans: Findings :5 from a Pew Research Center Survey of U.S. Jews," PEW

<http://www.pewforum.org/files/2013/10/jewish-american-full-report-for-web.pdf>

להנחה כי רוב גדול אף יותר היה טוען כי "המשך הבנייה של התנחלויות יהודיות" פוגע באופיה הדמוקרטי של ישראל.

תמונת ראי לטיעון זה הועלתה על ידי מתדיינים שהשתמשו בסכסוך הערבי-ישראלי כדי להסביר מדוע ישראל, בשלב זה, אינה יכולה או לא צריכה לשאוף לעמוד באופן מלא ב"סטנדרטים לא הגיוניים" (לונדון). כלומר, יש מתדיינים אשר במקום להתנות את התואר "יהודית ודמוקרטית" בסיום הכיבוש, טוענים כי הסכסוך שנכפה על ישראל מהווה סיבה מוצדקת להשהיית ההחלטה הסופית מה יהיה אופיה של ישראל. טיעון זה הועלה גם על-ידי מתדיינים שניסו "להגן" על ישראל מפני מבקריה, אבל גם על ידי חלק מהמבקרים עצמם. מבקרים אלה של מדיניות ישראל אמרו שהנסיבות הנוכחיות של הסכסוך יכולות להשתנות - ובתוך כך לשנות את ההקשר לניהול הדיון על אופיה של ישראל. "אם וכאשר תהיה מדינה פלסטינית, ויושגו ביטחון ושלוש קבע, יש לקוות ששיתוף הפעולה והאמון יגדלו," נאמר בדו"ח המסכם את עמדות המשיבים לשאלון של הקרן החדשה לישראל באוסטרליה.¹⁰¹

הדרישה שהעלתה ישראל מול הפלסטינים ל"הכרה" בה כמדינה יהודית - שריחפה כל הזמן ברקע בתקופה שבה נערכו דיוני המכון - עלתה מדי פעם בדברי המשתתפים. ההקשר שבו הוזכרה היה בדרך כלל כהוכחה לכך שמדובר בסוגיה בעלת חשיבות גדולה בהרבה ממה שרבים מבינים (נראה שהיהודים, באופן כללי, תומכים בדרישה הישראלית להכרה כזאת),¹⁰² וגם כסיבה נוספת להתעקש על כך שישראל תעמוד בסטנדרטים שעל פיהם היא רוצה לקבל הכרה. דבריהם של כמה מהמתדיינים בסמינרים שונים הזכירו במקצת את הדברים שאמרו חברי הכנסת התומכים בניסוח נחרץ יותר של החקיקה העוסקת ביהודיותה של ישראל. בעיני מתדיינים אלה ישנו צורך אקטואלי בהדגשה חזקה יותר של אופיה היהודי של מדינת ישראל כמשקל-נגד למאמציהם של תומכי הצד הפלסטיני לגרום לדה-לגיטימציה של מדינת ישראל כמדינה "יהודית ודמוקרטית". אחד המתדיינים במיאמי הזכיר לחברי קבוצתו כי "אנחנו חיים בעולם ובתקופה שבהם מספר עצום

101 כדי שלא להציג את הדברים באופן מטעה ועל מנת למנוע אי הבנה, הנה הציטוט המלא מן הדו"ח: "אם וכאשר תקום מדינה פלסטינית, ויושגו בטחון ושלוש קבע, יש לקוות ששיתוף הפעולה והאמון יגדלו, החשיבות של מדינות-לאום אולי תקטן, והישראלים אולי יבחרו לפתח דרכים חדשות, ברמת האזור או בצורת פדרציה או בצורת מדיניות חדשות ויצירתיות, שיתוף פעולה עם שכניהם, שעמם הם ממילא קשורים באופן שלא ניתן להתירו מסיבות גיאוגרפיות, סביבתיות ואחרות. אפשרות זו לטווח הארוך נתפסה גם כאינטרס עצמי שבגללו על ישראל לפעול באופן מרוסן ורגיש בהתייחס למרכיבים המאפיינים אותה כמדינה יהודית, ולהדגיש ככל הניתן את המרכיבים הפלורליסטיים והדמוקרטיים הפועלים לחיזוק זהות משותפת לכל אזרחיה."

102 ראו סקר דעת קהל של יהודי אמריקה (Survey of American Jewish Opinion, 2010). לפי סקר לונץ (Luntz\CAMERA Poll, 2011): "רוב של 78% מכלל המשיבים רואים הכרה פלסטינית בישראל כמדינה יהודית כ"נחוצה מאוד עד נחוצה ב-100%", ו-12% נוספים תופסים הכרה כזו כ"די נחוצה".

של אנשים מוכנים לעשות כל דבר כדי להביא לדה-לגיטימציה של מדינת ישראל",
וטען כי הדבר היחיד שחשוב לו הוא "לשמור על מדינת ישראל הנהדרת כמדינה
יהודית."

העניין שיש לישראלים בדעות ובנקודות ההשקפה של יהדות העולם

רוב היהודים בישראל מאמינים שעתידיה של ישראל תלוי במידה רבה ביהדות העולם; יהודי העולם חשים יתר ביטחון בזכותם להתערב בעניינים "יהודיים" של ישראל וכחות בענייני חוץ וביטחון.

מכיוון שהסוגיה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית היא עניין הנוגע בראש ובראשונה לישראל, שאלת הערך האפשרי שיכול להיות לדעתם של יהודי העולם על נושא זה הועלתה פעמים רבות על-ידי המשתתפים והמארגנים של סמינרים בקהילות השונות. הנימוק להכללת קולותיהם של יהודי העולם בדיון הזה אינו מתבסס רק על יכולתם להשפיע על הציבור הישראלי. כפי שהבהרנו כבר בפרק הראשון של מסמך זה, ישנן סיבות נוספות רבות להכללת יהודי העולם בשיח, גם אם השפעתם בפועל על התוצאה הסופית של התהליך תהיה מוגבלת. יחד עם זאת, יש חשיבות לעצם השאלה האם השתתפות כזו אכן תורמת לבדיקתה של ישראל את אופיה היא. אחת המתדיינות בסן פרנסיסקו שאלה: "האם כל זה נועד רק כדי לגרום לנו להרגיש טוב, או שאתם חושבים שמישהו באמת מתכוון להקשיב למה שאנחנו אומרים?" שאלתה היתה אחת הגרסאות לביטוי דאגה שלא ניתן לפטור בלא מענה. שאלה זו גם חושפת במידת מה את הרצון שביטאו יהודי העולם להיכלל בשיחה ולהשפיע על אופיה של ישראל (אנו דנים בציפיותיהם של יהודי העולם בהמשך פרק זה, ובפרק הבא נבחן אותן ביתר פירוט, במסגרת הדיון על הקשר בין ציפיות אלו לבין הסוגיה של ישראל כמדינה "יהודית ודמוקרטית").

היחסים בין יהודי העולם לבין ישראל השתנו במהלך השנים הרבות שחלפו מאז הקמת מדינת ישראל. אם בעבר, עצם הרעיון שליהודים בקהילות ברחבי העולם תהיה השפעה ממשית על מדיניות ישראל נראה מוזר, שכן היהודים התמקדו יותר במתן סיוע ותמיכה לישראל כפי שהיא, הרי בשנים האחרונות הציפיות של היהודים בקהילות רבות השתנו,¹⁰³ וכיום הם מצפים

103 Wertheimer, Jack, (2008), "The Fragmentation of American Jewry and Its Leadership," JCPA:
<http://jcpa.org/article/the-fragmentation-of-american-jewry-and-its-leadership/>

שתהיה להם השפעה כזו.¹⁰⁴ אחד הביטויים של שינוי עמדות זה הוא שרבים מהם בוחרים להפסיק לתמוך ב"ישראל" כמושג כללי ורחב, ותחת זאת בוחרים לתמוך במטרה כלשהי הקשורה בישראל, העולה בקנה אחד עם אמונותיהם הפוליטיות. "ממשלת ישראל מבקשת מאיתנו תמיכה חומרית, כסף, ולכן אין זה בלתי-ראוי שנהיה מעורבים בשיח. חלק מהכסף שקהילות התפוצות תורמות מיועד למאמצים אלה בישראל," הסביר אחד ממשתתפי הסמינר בניו אורלינס, בדברו על היעדים שאליהם, לדעתו, צריכים להיות מופנים כספי התרומות.

כמובן שהנושאים שבהם יהודים שונים בקהילות שונות בעולם מצפים שתהיה להם השפעה על ישראל, וכן רמת ההשפעה שהם מקווים לה, שונים ממקרה למקרה¹⁰⁵ - החל באלה שמאמינים כי מוטלת עליהם חובה להרים את קולם בכל נושא כולל בנושאים הקשורים במובהק בביטחון ישראל, וכלה באלה שמעדיפים להתמקד בשאלות הנוגעות לחיים היהודיים בישראל בלבד. ניסיונות לשרטט קו גבול ברור ללגיטימיות של התערבותם של יהודי העולם בענייני ישראל התבררו כמורכבים למדי. כמו בדוגמה הבאה: "מוטלת על יהודי התפוצות החובה המוסרית להשתתף בשיח הציבורי הישראלי ... כמעט כל סוגיה שעולה במרחב האזרחי הופכת לעניין שמעסיק את היהודים בכל רחבי העולם ... סוגיות הנוגעות בעיקר לתפקודה של ישראל כמדינה ריבונית ולחובות האזרחיות הכרוכות באזרחות ישראלית חורגות מן התחום הלגיטימי למעורבות יהדות התפוצה ..."¹⁰⁶

ובכל זאת, הציפיה להיות מעורבים ולהשפיע רווחת מאוד ומשותפת ליהודים לא-ישראלים רבים (תופעה זו נפוצה יותר בקהילות חזקות מאשר בקהילות קטנות וחלשות יותר).¹⁰⁷ זהו סימן לשינוי באופי היחסים, שהחוקר תיאודור ששון תיאר כמעבר "מהתגייסות המונית למעורבות ישירה" - וייתכן שהוא סימן חיובי המעיד על עולם יהודי המעוניין יותר להיות מעורב בנעשה בישראל ברמה אישית ופעילה. סימן לכך - ובמחקר זה התיאור מתייחס ליהדות אמריקה - ש"ליותר יהודים אמריקנים איכפת מישראל במידה מספקת על מנת לשאוף להשפיע עליה."

לכן, אין להתפלא על כך שההזמנה שנשלחה ליהודים בקהילות שונות לקחת חלק בשיחה שתוקדש לאופיה של ישראל התקבלה, מצד אחד, בתחושה שמדובר בהזמנה למימושה של זכות, ומצד שני, בחשד שהוזכר לעיל, כי ישראל לא באמת מתכוונת להקשיב לדעתם

104 לדיון בעניין זה ראו: Mirsky, Yehudah. "Peoplehood – Thin and Strong: Rethinking Israel- Diaspora Relations for a New Century." Toward 2030: Strategies for the Jewish Future. Ed. Rami Tal & Barry Geltman. Jerusalem: Jewish People Policy Institute, 2010. 37-61

105 לדוגמה להשקפה שונה ראו, Robbie Gringras, "Should we Hug or Wrestle with Israel?", Robert Orkand, Jewish Agency for Israel (JAFI), Makom: Renewing Israel Engagement, April 6, 2009

106 Moshkovski, Ari, (2012), "Diaspora Jews should stay out of draft debate," Times of Israel

107 ראו: Sasson, Theodore, (2010), "Mass Mobilization to Direct Engagement: American Jews Changing Relationship to Israel," Israel studies, volume 15, number 2, pp. 173-195

של יהודים לא-ישראלים. השאלה האם דיאלוג מהסוג הזה בין ישראלים לבין לא-ישראלים יכולה לשאת פירות מעשיים ולהשפיע - בהתחשב ב"קושי האינהרנטי לנהל דיאלוג פורה בין קבוצות שהפערים ביניהן בענייני השקפה, מנטליות, תרבות פוליטית ויעדים הולכים ומתרחבים"¹⁰⁸ - נותרת פתוחה.

בשנים האחרונות החלו הישראלים להפנים ולקבל בהדרגה את עובדת שינוי דפוס היחסים בין יהודי העולם לבין ישראל, אך מבחינת ישראל, הקשר עם יהדות העולם הוא חלק ממשימת הליבה של קיומה. מעין אישור עקיף לכך התקבל רק לאחרונה בפסק הדין שניתן בבית המשפט העליון, שדחה עתירה שביקשה להכיר בלאום "ישראלי". כפי שהסבירו שני קוראים חדי-עין,¹⁰⁹ בית המשפט "אימץ את העמדה שאחד ממאפייני היסוד של ישראל כ'מדינה יהודית' הוא אחריותה לגורל העם היהודי כולו - כולל יהודי התפוצות... אחריותה של מדינת ישראל כלפי היהדות העולמית היא ביטוי חשוב לעובדה שישראל איננה מדינת דמוקרטיה רגילה, אלא גם 'מדינה יהודית' ... לפיכך חיוני שמדינת ישראל תבדיל בין אזרחות לבין לאום. יהודים ישראלים וערבים ישראלים חולקים אזרחות משותפת ... אך הם אינם בני אותו לאום."

ישראלים רבים מבינים את החשיבות החיונית של היחסים עם יהדות התפוצות, והם מתחילים גם להבין שבאופי היחסים האלה מתרחש כעת שינוי. לפחות בתיאוריה, על פי כמה סקרים, ישנה בישראל רמה גבוהה של קבלה והסכמה לביקורת של יהדות העולם על ישראל, וזה סימן לכך שהישראלים אינם עיוורים לציפיות של יהודי התפוצות. "62% [מהישראלים] אומרים שליהודי אמריקה יש זכות למתוח ביקורת חופשית ופומבית על ישראל ועל מדיניותה; שיעור זה גדול כפליים ויותר ממספר הישראלים שאינם חושבים כך."¹¹⁰ נראה כי גם הממסד הישראלי מבין בהדרגה את המשמעות של שינוי היחסים, כפי שעולה בבירור מצעדים ויוזמות שנקטה ממשלת ישראל לאחרונה. "היחסים של מדינת ישראל עם יהדות התפוצות עוברים תמורה היסטורית, שהיא בעת ובעונה אחת גם בלתי-נמנעת וגם מפתיעה," הבחין העיתון היהודי Forward, בהתייחסו ל"יוזמה יקרה ושאפתנית מאוד לחיזוק הזהות היהודית בתפוצות" שגיבשה ממשלת ישראל.¹¹¹ ישראל מתכננת להשקיע מיליוני דולרים בחיזוק הזהות היהודית בקהילות ברחבי העולם,¹¹²

108 רוזנר, שמואל, ודב מימון, (28/06/2012), "לחולל שינוי בעזרת השוני", המכון למדיניות העם היהודי: <http://jppi.org.il/he/news/112/58/>

109 Stern, Yedidia, and Jay Ruderman, (3.3.2014), "Op-Ed: Why 'Israeli' is not a nationality," JTA.

110 סקר מטעם ADL ומרכז בגין-סאדאט. http://archive.adl.org/presrele/islme_62/5055_62.html#.Uuok6WQW0sY

111 ראו: "A New Relationship Between Israel and the Diaspora", Forward, 28.3.2014

112 "Israel to spend billions on initiative to bolster Jewish identity in Diaspora", Jerusalem Post, 13.1.2014.

"הכוונה היא להגדיל את תקציב היוזמה מ-30 מיליון דולר ב-2014 לכ-300 מיליון דולר בשנה בתוך חמש שנים."

על פי כמה סקרים, הישראלים תומכים בצעדים שנוקטת ישראל כדי לנסות ולחזק את הזהות היהודית בקהילות אחרות¹¹³ (כמובן שיש ישראלים שיתנגדו למימון פרויקטים בחו"ל במקום להשקעת התקציב בבית, כאשר הדילמה תוצג באופן כזה).¹¹⁴ אך יש הבדל בין הכרה ביחסים המשתנים ובצורך של ישראל לקבל יותר אחריות על חיזוקן של קהילות בחו"ל (בצד ההשלכות המשתמעות והמשמעותיות של מהלך כזה על תפיסות המבוססות על "שלילת הגולה"), לבין הסכמה להתערבות של יהדות העולם בעניינים ישראליים. הנתונים שבידינו מעידים שהישראלים מתייחסים לאפשרות של התערבות לא-ישראלית בענייניה של ישראל בעיקר תוך הפעלת שיקולים ספציפיים של העלות והתועלת שתהיינה למערבות כזו על יעדים פוליטיים נקודתיים.¹¹⁵ משמעות הדבר - ראיית הדעות והעמדות של יהודי העולם דרך נקודת-הראות הפוליטית הישראלית.¹¹⁶

סקרים בישראל לא תמיד מציגים תמונה ברורה של מידת ההסכמה של ישראלים להתערבות של יהודי העולם בעניינים פנימיים של ישראל. ברוב המקרים הישראלים (היהודים) נוטים לתמוך ברוב מכריע בצעדים סמליים המעניקים קול לקהילות היהודיות בעולם. לדוגמה: 76% מן הישראלים אמרו שיסכימו כי אחת משתי-עשרה המשוואות שמדליקים בטקס יום העצמאות "תישמר לנציג של יהדות התפוצות." 71% תמכו ברעיון ש"נציגי ממשלת ישראל צריכים להיות מוכנים תמיד להיפגש ולקיים מגעים [גם] עם

113 רמת התמיכה שונה משמעותית בין ישראלים בהתאם להזדהותם המפלגתית. ראו Shmuel Rosner, "The Israelis who would not support Diaspora Jews", Jewish Journal, June 2012. (http://www.jewishjournal.com/rosnersdomain/item/the_israelis_that_would_not_support_diaspora_jews_20120628)

114 משתתף בסמינר המכון למדיניות העם היהודי באטלנטה אמר: "לתוכניות הללו לבניית זהות בתפוצות אין שום משמעות בעיני האוכלוסייה הישראלית, והם תוהים מדוע כספי המסים שלהם צריכים לממן אותן". הוא כנראה צודק בזיהוי תחושות כאלו בקרב ישראלים מסוימים.

115 נושא זה נידון במאמר "Whose Jerusalem Is It, Anyway?", Shmuel Rosner, Slate Magazine, 2008. http://www.slate.com/articles/news_and_politics/foreigners/2008/02/whose_jerusalem_is_it_anyway.html

116 דוגמה מעניינת לראיה פוליטית זו של היהודים בחו"ל מופיעה ב"מדד השלום" לשנת 2010, שבו התבקשו משיבים ישראלים להצביע על הסיבות ל"התרחקות" של צעירי "יהדות התפוצות" מישראל. אף שהנחת היסוד הגלומה בשאלה היתה שגויה (ראו: Rosner, Shmuel and Inbal Hakman, (2012), "The Challenge of Peoplehood: Strengthening the Attachment of Young American Jews to Israel in the Time of the Distancing Discourse," JPPI

ניתן ללמוד רבות מתגובות הישראלים לשאלה. ככל שהם דתיים יותר, כך הם נוטים יותר לומר שה"התרחקות" היא תוצאה של היחלשות הזהות היהודית - וככל שהם חילונים יותר, כך הם נוטים יותר להאשים בהתרחקות את מדיניותה של ישראל כלפי הזרמים הקונסרבטיבי והרפורמי ביהדות וכלפי הפלסטינים.

ארגונים יהודיים בתפוצות המבקרים את מדיניותם.¹¹⁷ הישראלים גם מביעים רצון שיהדות העולם תהיה תקיפה יותר בתמיכתה בישראל.¹¹⁸ כאשר הישראלים נשאלים על התערבות רשמית של יהדות העולם בגיבוש המדיניות הישראלית, מספר התומכים יורד. 63% מהישראלים מתנגדים לרעיון שעל פיו יוכלו יהודי התפוצות לבחור "כמה" חברי כנסת כדי לייצג את האינטרסים שלהם, 49% מתנגדים "להקמת מנגנון שיחייב את הכנסת לדון בנושאים רלוונטיים ליהודי התפוצות."¹¹⁹

יש הבדלים בין קבוצות שונות של ישראל במידת הקשר והקירבה ליהדות העולם, המשפיעים כמובן גם על מידת ההסכמה שלהם לאפשרות של מעורבות יהודי העולם בגיבוש המדיניות הישראלית. התחושות של "השתייכות" לעולם יהודי רחב יותר חזקות יותר בקרב ישראלים מסורתיים ודתיים (אורתודוקסים) מאשר בקרב ישראלים חילוניים.¹²⁰ וכמו בנוגע לתחושת הקשר כך ישנם גם הבדלים בציפיות של ישראלים מיהודי העולם (לתמיכה בישראל) ובהערכתם את המצב בעולם היהודי.¹²¹ לדוגמה, יותר מ-80% מהיהודים הדתיים והחרדים (בקרב החרדים 89%), משוכנעים לחלוטין כי ההתבוללות והיעדר זהות יהודית מהווים סכנה גדולה לעם היהודי, בעוד ששיעור החילונים החוששים מאוד מהתבוללות נמוך בהרבה (22% "בטוחים" שזו סכנה, לעומת 31% ש"חושבים" כך).¹²²

בשאלה באחד הסקרים על רצון הישראלים שיהדות העולם "תהיה מעורבת בסוגיות חברתיות בישראל" - שאלה הנוגעת לאחד ההיבטים האפשריים שבו יהודים יכולים להשפיע באופן פעיל על אופיה של ישראל - רמת התמיכה במעורבות היתה גבוהה

117 Sixth Annual B'nai B'rith World Center Survey Of Contemporary Israel Opinion ראו
Toward Diaspora Jewry Finds: Israelis have strong, personal connection to Diaspora Jewry
(<http://www.bnaibrith.org/5/post/2011/06/sixth-annual-bnai-brith-world-center-survey-of-contemporary-israel-opinion-toward-diaspora-jewry-finds-israelis-have-strong-personal-connection-to-diaspora-jewry.html>)

118 The Fourth Annual Bnai Brith Survey of Contemporary Israeli Attitudes Towards World Jewry, 2009 and the ADL-Begin Sadat Poll.

119 The Seventh Annual B'nai B'rith World Center Survey on Contemporary Israeli Attitudes Toward Diaspora Jewry.

120 A Portrait of Israeli Jews, Beliefs, Observance, and Values of Israeli Jews, 2009.
Research Team Leader: Asher Arian, Report: Ayala Keissar-Sugarmen (http://en.idi.org.il/media/1351622/GuttmanAviChaiReport2012_EngFinal.pdf).

121 Rosner, Shmuel, (June 2012), "What do Israelis want from Diaspora Jews? EVERYTHING", Jewish Journal, based on findings of a survey for the Israeli Presidential Conference 2012.

122 לטבלת ממצאי הסקר (ועידת הנשיא 2012):
http://www.jewishjournal.com/images/bloggers_auto/post20612table11.gif

מאוד.¹²³ יחד עם זאת, התמיכה במעורבות כזו מצד יהודי העולם היתה נמוכה יותר במקרה זה, לעומת התמיכה בתפקידים ה"מסורתיים" שהישראלים מייעדים ליהודי העולם, כגון שתדלנות למען ישראל, תרומת כספים לישראל, וביקורים בישראל. משתתף ישראלי בסמינר המכון בפאלו אלטו נתן ביטוי למה שנדמה שחושבים ישראלים רבים: "מי שלא חיים בישראל, לא משרתים בצה"ל ולא נפגעים מההחלטות שמתקבלות כל יום בישראל, לא אמורים להביע את דעתם ומחשבותיהם לגבי מדיניות ישראל. זה נכון גם לגבי ישראלים שמחליטים לחיות בחו"ל".

אף שהישראלים לא תמיד מעוניינים להקשיב לדעות של אנשים מבחוץ, בעיקר כאשר הן שונות מאלה שלהן, ישנם תמריצים חזקים שבגללם כדאי להם להתאמץ בכל זאת - כפי שאכן עשו בכמה מקרים בעת האחרונה. התמריץ הוא בדרך כלל האמונה המשותפת לרובם המכריע של הישראלים היהודים, כי הקשר עם קהילות חזקות בחו"ל - ובמקרה זה יש התייחסות ישירה וברורה לקהילה היהודית בארה"ב - חיוני לאינטרסים של ישראל. דעה זו מצאה ביטוי בתגובות לסקר שהציג את השאלה "באיזו מידה עתיד ישראל קשור או תלוי ביהדות התפוצות בכלל וביהדות ארה"ב בפרט?"¹²⁴ קרוב ל-80% מהמשיבים אמרו שישראל תלויה ביהדות העולם במידה "רבה מאוד" או במידה "רבה". גם מתדייני הסמינרים של המכון ביטאו השקפות דומות כאשר טענו כי "יחסים הדוקים יותר יהוו נכס הן לישראל והן לתפוצות" (הציטוט מהדו"ח מצרפת); כי "הקשר פועל הן לטובת ישראל והן לטובת התפוצות" (ECAJ אוסטרליה); "כולם הסכימו כי מימון תוכניות בתפוצות הוא אינטרס ישראלי" (שיקגו).

בשל התמריץ להקשיב לקהילות היהודיות, בשנים האחרונות הושפעו הישראלים מיהודי העולם בסוגיות של מדיניות בהרבה יותר מקרים מכפי שרובם מודעים להם. ישראל ותושביה מושפעים באופנים עקיפים ובהקשרים שונים הנוגעים לזהות דתית, כפי שהוכח במחקר של יאיר שלג על "הרנסנס היהודי" בישראל¹²⁵ - לדוגמה, אי אפשר להתכחש להשפעת הפמיניזם האורתודוקסי האמריקני על ישראל. אך מעבר להשפעה עקיפה זאת ישנה גם השפעה ישירה של יהודי העולם על מדיניות ממשלת ישראל. הדבר בולט במיוחד כשיהודים ברחבי העולם מתארגנים לפעולות של מניעה, כמו במקרה של חסימת "חוק הגיור" (חוק רותם).¹²⁶ והוא בלט גם כשממשלת ישראל, מתוך הבנת ההשפעה השלילית שיש למאבקן

123 אחת הדרכים להסביר זאת היא הציפיה שיש לישראלים שהסיוע הכספי מיהודי העולם יפתור "בעיות חברתיות".

124 לפרטים על סקר מכון רודרמן ראו Most Israelis think future dependent on American Jewry, Haviv Rettig Gur, Times of Israel, Nov, 2013.

125 "The Jewish Renaissance in Israeli Society, The Emergence of a New Jew", Yair Sheleg, IDI, 2010.

126 ראש הממשלה נתניהו הקפיא את הצעת החוק בעקבות לחץ רב שהפעילו ארגונים יהודיים בחו"ל. לפרטים נוספים על האירוע ראו: Shmuel, Conversion: Between Crisis and Dialogue, Rosner, JPPI, 2011.

הסוער של נשות הכותל להבטחת זכותן להתפלל ברחבת הכותל על העולם היהודי מחוץ לישראל, החליטה לנקוט פעולה ולחפש פתרון פשרה שיהיה מקובל על כל הנוגעים בדבר.

חשוב לציין כי שתי הדוגמאות האלו, חוק רותם ונשות הכותל, מתיישבות היטב עם הנוסחה שנראה כי רוב הישראלים מוכנים לאמץ: כלומר, שליהדות העולם יש הצדקה מוצקה יותר לנסות להשפיע על ישראל בעניינים הקשורים ב"יהדות" מאשר בעניינים הקשורים ישירות לענייני חוץ וביטחון. במחקר מטעם קרן רודמן נמצא כי יותר מ-70% מהיהודים הסכימו כי על הכנסת "להתחשב בתפוצות כשהיא דנה בחקיקה דוגמת 'מיהו יהודי'".¹²⁷ באופן טבעי, בעניינים מסוג זה נטייתם של הישראלים הדתיים (אורתודוקסים) לראות בחיוב מעורבות של יהדות העולם היא כמובן נמוכה יותר באופן יחסי, שכן ברור להם שקולות היהודים בחו"ל ייטו באופן מובהק לצדד בגישה ליברלית יותר משלהם. כך גם במקרה של נשות הכותל, שבו הציבור הישראלי תומך באופן כללי בקריאה לשוויון ברחבת הכותל, בעוד שרוב בין הישראלים הדתיים מתנגד לה.¹²⁸

גם המשתתפים בסמינרים של המכון הציגו נטייה דומה - להביע יותר ביטחון בזכותם וביכולתם להתערב בעניינים ישראליים הנוגעים ליהדות ופחות בעניינים מובהקים של מדיניות חוץ וביטחון. זאת ועוד, הם היו מאוחדים יותר בגישתם לנושאים ה"יהודיים", כפי שהראינו בפרקים הקודמים. אין בכך כדי להפתיע. מתדיין בסמינר בווישינגטון הדגיש את העובדה ש"כשיהודים אמריקנים חשים שישראל אינה מכבדת אותם כיהודים, זה משפיע על הקשר שלהם לישראל הרבה יותר מכל החלטה פוליטית אחרת." בניו יורק אמר אחד המשתתפים כי "זה מאוד אישי, זה נוגע לי אישית", בהתייחס לאופן שבו ישראל מנסחת את יהודיותה. כלומר, למדיניות ישראלית המיועדת להחליט על אופיה היהודי של ישראל יש השלכות ישירות על יהודים אחרים - ישראל יכולה להיות "מכבדת" יותר או פחות כלפי יהודים אחרים, ויהודים אחרים סבורים שזו זכותם לנסות ולדחוף את ישראל להפגין יותר כבוד כלפי סוגי היהדות שלהם. כתוצאה מכך, בשיחות שהוקדשו לנושאים יהודיים, המתדיינים היו נועזים ותקיפים יותר בקידום סדר יום ספציפי מאוד, והשתמשו הרבה פחות בניסוחים אפולוגטיים, בעוד שבשיחות על נושאים "מדיניים" חזרו ועלו התייחסויות רבות לעובדה ש"ליהדות העולם אין זכות להשפיע במובן המעשי על מדיניותה של מדינת ישראל" (פאלו אלטו).

טבעי שהישראלים יהיו מוכנים יותר לקבל מעורבות של יהדות העולם בעיצוב אופיה ה"יהודי" של ישראל, משתי סיבות. האחת היא שקל להם יותר להבחין בקשר בין יהודי העולם לבין היהדות בישראל, מאשר בקשר בין יהודים בחו"ל לבין נושאים אחרים (כמו

127 להודעה לעיתונות שליוותה את ממצאי הסקר ראו http://rudermanfoundation.org/news_and_events/pr/2012-1-23.shtml

128 Israeli Public Opinion on the Women of the Wall, Tamar Hermann, IDI, 2013 (<http://en.idi.org.il/analysis/articles/israeli-public-opinion-on-the-women-of-the-wall>).

הביטחון, תהליך השלום ועוד). השניה היא שהישראלים, באופן כללי, שותפים לדעה השלילית של יהודי העולם על הטיפול של מדינת ישראל בענייני דת ומדינה. על פי סקר שנערך לאחרונה, 76% מהישראלים אינם מרוצים מהטיפול של הממשלה בענייני דת בישראל.¹²⁹ באופן ספציפי יותר, הציבור נוטה להעדיף יתר חופש בחירה אישי לישראלים כשמציגים בפניו דילמות כגון שאלת התחבורה הציבורית בשָׁפֶת - שאלה שעלתה גם בכל הסמינרים של המכון. רוב הישראלים היהודים תומכים בדרך כלל בתחבורה ציבורית ביום המנוחה, אם בהיקף מוגבל (43%) ואם בתדירות זהה לשאר ימות השבוע (20%). רוב הישראלים לפי סקר זה גם תומכים במערך נישואין הכולל "נישואין קונסרבטיביים, רפורמיים ואזרחיים".¹³⁰ סקר אחר מצא שהתמיכה הנרחבת בשינוי כוללת אפילו הסדרי ברית זוגיות אזרחית להומוסקסואלים.¹³¹

התמזגות מובהקת כזו של דעותיהם של ישראלים-יהודים ושל יהודים לא-ישראלים נדירה הרבה יותר כאשר הדיון נוגע בענייני ביטחון וגם ביחס לחלק מהשאלות החברתיות (בעניין זה יש לנו נתונים בעיקר על קהילת צפון אמריקה, שביחס אליה כנראה הפער הוא גם הבולט ביותר). יהודים ישראלים נוטים להיות ניציים יותר בעמדותיהם הפוליטיות - לדוגמה, התמיכה במדינה פלסטינית נמוכה יותר בקרב יהודים ישראלים מאשר בקרב יהודים אמריקנים.¹³² הם נוטים לראות סוגיות כגון יישובה מחדש של קהילת הבדואים בנגב או כגון היחס לעובדים זרים בלתי-חוקיים דרך הזווית של הביטחון הלאומי והמערכה הכוללת על השליטה על הארץ, בעוד שיהודים מקהילות אחרות נוטים יותר לבחון את

129 יש לציין שסקר זה נערך על-ידי "חידוש", ארגון המונע אידיאולוגית. לניסוח השאלה, הטעונה בהתייחסויות למימון האוכלוסיה החרדית שרבים מתנגדים לו, היתה כנראה השפעה על התגובה השלילית של מרואיינים ישראלים: "המערכת הפוליטית מטפלת בשורה ארוכה של נושאים הנוגעים לדת ומדינה, כמו גיור, נישואין, פטור משירות צבאי לתלמידי ישיבות, השתתפות החרדים בכוח העבודה, מימון לישיבות, ולימודי ליבה בחינוך החרדי באיזו מידה אתם מרוצים מפעולות הממשלה בענייני דת ומדינה?" לדיון בסקר ראו <https://www.dropbox.com/s/i0qhudsge6qrkb4/2012%20Religion%20and%20State%20Index%20for%20Publication.pdf>

130 41% תומכים מאוד, 18% תומכים במידת מה, 10% מתנגדים, 31% מתנגדים בתוקף.

131 סקר הארץ מדצמבר 2013 מצא כי 70% מהישראלים תומכים בשוויון לקהילת הלהט"ב: "על פי הסקר, 59% מהמשיבים תומכים בחקיקת ברית זוגיות אזרחית שתהווה פתרון לזוגות להט"בים, לעומת 33% שמתנגדים לכך. בקרב חילונים ומסורתיים ועולים מבריה"מ התמיכה רחבה במיוחד. לעומתם, רובם המכריע של הדתיים, הערבים והחרדים מתנגדים לנישואים חד-מיניים בישראל." ליאור, אילן, (15.12.2013), "סקר" הארץ דיאלוג" || 70% מהישראלים תומכים בשוויון זכויות מלא לזוגות גאים; בכנסת מסתייגים, "הארץ":

<http://www.haaretz.co.il/news/education/.premium-1.2190476>

132 כדאי להקשיב לאזהרתם של יהודה בן מאיר וגלעד שר מהמכון למחקרי ביטחון לאומי (-INSS): "דעת הקהל בישראל בשאלה הפלסטינית ובעתיד יהודה ושומרון היא מורכבת באופן קיצוני." ככלל, הישראלים אוהבים את הרעיון של "היפרדות" מהפלסטינים יותר משהם מעוניינים ברעיון של "שלום". ראו: http://d26e8pvoto2x3r.cloudfront.net/uploadImages/systemFiles/Strategic%20Survey%202013-2014_Ben%20Meir%20and%20Sher.pdf

הסוגיה דרך הזווית של זכויות אדם וזכויות מיעוטים.¹³³ לכן, כשהישראלים בוחנים את שאלת המעורבות האפשרית של יהודי העולם בענייניה של ישראל, יש להם תמריץ קטן בהרבה להזמין אותם להתערב בנושאים כאלה (כמובן שמבחינת קבוצות מיעוט מסוימות, הזמנת מעורבות מסוימת מצד יהדות העולם דווקא מתיישבת היטב עם השקפותיהם).

גם הרצון של יהודי העולם להיות מעורבים בעניינים אלה מורכב יותר, שכן מעורבות בסוגיות של מדיניות חוץ וביטחון עלולות להציב אותם בניגוד מול המדינה שהם אזרחיה. יהודים מארצות אחרות לא תמיד רוצים להיות מעורבים בגלוי בהתנגדות למדיניות ממשלתיהם במסגרת מעורבותם בענייני ישראל, וגם אינם מעוניינים להיתפס כחשודים בעיני ישראלים כשהם מתערבים בענייני ישראל תוך שהם מצדדים במדיניות ממשלתיהם. אף שהמשתתפים ברוב דיוני המכון נזהרו מאוד בהעלאת החשש שלהם מפני מה שמכונה "נאמנות כפולה", ניתן היה לזהות רמזים לקיומו של חשש כזה, לדוגמה בדו"ח מצרפת, המזהיר "מפני הסכנה שבהצבת יהודים ברחבי העולם בעמדות בלתי-יציבות מול הקהילה הלאומית אליה הם משתייכים (עקב חשדות בנאמנות כפולה)". הסיכוי שיהודים ימצאו את עצמם בקונפליקט מול הציבור במדינות מגוריהם אם יגלו מעורבות במדיניות ה"יהודית" של ישראל קלוש למדי, אך המצב עלול להסתבך אם יהיו מעורבים באופן פעיל בעיצוב מדיניותה של ישראל בענייני שלום וביטחון.

133 להרחבה בשאלת הפער הזה ראו "לחולל שינוי בעזרת השוני", שמואל רוזנר ודב מימון, המכון למדיניות העם היהודי, 2012.

השפעת החלטות ישראל על יהדות העולם

יהודי אירופה קשורים לישראל יותר מאשר יהודי ארה"ב, וגם תלויים יותר בישראל לביטוי לזהותם היהודית; רבים מיהודי העולם חוששים כי מדיניותה של ישראל ודימויה בחו"ל עלולים להשפיע לרעה על חייהם.

המגמות הנוגעות לקשר של יהדות העולם עם ישראל עומדות בשנים האחרונות במרכז של ויכוח סוער בין חוקרים ומנהיגים. למרות שאין מחלוקת על כמה עובדות יסוד, יש ב"סוגיית הקשר" היבטים בלתי-פתורים רבים.

ידועות לנו העובדות המבוססות הבאות: רוב משמעותי של היהודים תומכים בישראל, קשורים רגשית לישראל, ומתייחסים לישראל כאל מרכיב חיוני בזהותם היהודית;¹³⁴ הקשר לישראל בכל הארצות וברוב הקבוצות הוא מנבא מהימן לרמת הזהות היהודית;¹³⁵ בחלק מהארצות¹³⁶ ישנם פערים ברורים במידת הקשר עם ישראל בין הדורות הצעירים לבין הדורות המבוגרים יותר;¹³⁷ יהודים אירופיים קשורים יותר לישראל מאשר יהודים אמריקנים,¹³⁸ והם גם תלויים יותר בישראל לביטוי זהותם היהודית; ישנם פערים בקשר לישראל שהם פועל

134 Rosner, Shmuel, and Inbal Hakman, (2012), "The Challenge of Peoplehood: Strengthening the Attachment of Young American Jews to Israel in the Time of the Distancing Discourse," JPPI

135 ראו לדוגמה Jewish Identities in Postcommunist Russia and Ukraine: An Uncertain Ethnicity, Zvi Gitelman, Cambridge University Press שבשבילם מדינת ישראל מרכזית ליהודיותם, בהחלט נוטים לרמת הזהות גבוהה בסולם היהודיות ..."

136 זהו מאפיין בולט במחקרים על אמריקה, אבל ניתן לראותו גם במחקרים על יהודים בארצות אחרות, כגון בריטניה, שם "משיבים מבוגרים יותר נוטים יותר להרגיש כי "תמיכה בישראל" היא היבט חשוב מאוד בזהותם האישית היהודית מאשר משיבים צעירים יותר" (מתוך Jews in the United Kingdom in 2013: Preliminary findings from the National Jewish Community Survey, Institute for Jewish Policy Research).

137 לפרטים על הפער הזה בארה"ב ראו דו"ח פיו, פרק 5: "כשבעה מתוך עשרה יהודים אמריקנים (69%) אומרים שהם קשורים מאוד מבחינה רגשית (30%) או קשורים במידת מה (39%) לישראל... הקשר לישראל רווח יותר משמעותית בקרב יהודים אמריקנים בני 50 ומעלה מאשר בקרב יהודים בני פחות מ-50..."

138 Agreeing to Disagree: Jewish peoplehood – Between Attachment and criticism, Shmuel Rosner with Dov Maimon, JPPI, 2012 (http://jppi.org.il/uploads/Agreeing_to_Disagree-Jewish_Peoplehood_Between_Attachment_and_Criticism.pdf).

יוצא של סוג ורמת דתיות;¹³⁹ הקשר לישראל של יהודים הנשואים ללא-יהודים חלש יותר משל יהודים שהתחתנו עם יהודים; הביקורים בישראל מחזקים את הקשר עם ישראל.¹⁴⁰ חוקרים לא מצאו בנתונים ראיות ברורות המעידות על התרחקות מישראל שהיא תוצאה של אי הסכמה פוליטית.¹⁴¹ לכן, השפעת מדיניותה של ישראל ואופיה על יכולתם ונטייתם של יהודים ברחבי העולם לחוש קירבה לישראל ולראות בהן מרכיב חיוני בזהותם היהודית אינה ברורה לגמרי. מצד אחד, לא נמצאה עדות לקשר ברור המוכיח זיקה בין ההשקפות הפוליטיות של אדם לבין עוצמת הקשר שלו לישראל. מצד שני, מנהיגים, כותבים ומעצבי דעה שבים ואומרים כי להתנהלותה של ישראל יש השלכות אדירות על האופן שבו היא נתפסת בעיני יהודי העולם. הם מצביעים על הנתונים המוכיחים את העובדה כי יהודים (בעיקר צעירים ולא-אורתודוקסים) ביקורתיים יותר כיום כלפי מדיניות ישראל בענייני שלום וביטחון,¹⁴² ועל חוסר שביעות רצון בקרב היהודים, בעיקר בצפון אמריקה אבל לא רק בה, מיחסי דת ומדינה בישראל.¹⁴³ ברור ששתי הסוגיות הללו רלוונטיות למאמץ להבין את עמדת יהודי העולם ביחס לישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.

בדיון במדיניות ישראל ובהשפעתה על הקשר של היהודים לישראל צריך לטפל בשני מרכיבים:

1. ההשפעה שיש למדיניות ישראל על ביטחונם ורווחתם של יהודים ברחבי העולם.
2. האופן שבו יהדות העולם מפרשת זהות יהודית, ומידת התאימות בין פרשנות זו לבין מדיניות ישראל.

ההשפעה שיש למדיניות ישראל על ביטחונם ורווחתם של יהודים ברחבי העולם: ישנן ראיות ברורות לכך שתקופות מתח בין ישראל לשכנותיה מגבירות את התכיפות והחומרה של הצקות/התקפות על יהודים במקומות שונים בעולם. הדבר נכון גם במקומות שבהם יש רק מעט יהודים, וגם במקומות שבהם הקהילות היהודיות גדולות וחזקות יותר.

139 ראו דו"ח פיו: "רוב מוצק של יהודים אורתודוקסים (91%), רפורמים (71%) וקונסרבטיבים (88%) אומרים שהם חשים לפחות קשר כשלהו לישראל, וכך גם 48% מהיהודים שאינם משתייכים לזרם דתי כלשהו. יהודים אורתודוקסים נוטים הרבה יותר מאשר בני זרמים אחרים לומר שהם מרגישים קשר רגשי חזק מאוד לישראל. זה נובע מן הקשר החזק לישראל שחשים יהודים אורתודוקסים מודרניים, כאשר 77% מתוכם אומרים שהם מרגישים קשורים מאוד למדינה היהודית."

140 גם חוקרים שמסתייגים מ"התרחקות" הוכיחו כי הקשר לישראל מתחזק עקב ביקורים בישראל. ראו *Workmen's Circle / Arbeter Ring 2012 American Jews' Political Values Survey*.

141 בניגוד לכלל המקובל של "פחות מ-35%", מצאנו כי נטיות פוליטיות המתקשרות עם אי-נחת אפשרית ממדיניותה של ממשלת ישראל אינן הסיבה להתרחקות של צעירים יהודים מישראל. *Thinking about Distancing, AJC, 2010*.

142 *Workmen's Circle / Arbeter Ring 2012*: "יהודים צעירים יותר - גם בני פחות מ-35 וגם בני 35-44 - מביעים הרבה פחות התלהבות מעמדת ישראל בסכסוך. בסולם "אמון במנהיגים ישראלים", מ-0 עד 100, המשיבים הצעירים יותר מדורגים כבעשרים נקודות פחות מקבוצת הגיל של הוריהם."

143 *Debating religion and state, debating distancing, Shmuel Rosner, JPPI, 2011*.

דו"ח הליגה נגד השמצה על ארה"ב משנת 2012 קבע כי "תחושות אנטי-ישראליות מעוררות אנטישמיות". הדו"ח מצא כי "עמדות שליליות כלפי ישראל והדאגה כי ליהודי אמריקה יש השפעה רבה מדי על מדיניות ארה"ב במזרח התיכון מסייעים לטפח אמונות אנטישמיות. קצת יותר ממחצית האמריקנים (51%) אמרו שארה"ב נוטה יותר מדי לצד ישראל, לעומת שלושה רבעים מן האמריקנים האנטישמיים ביותר (73%) שאמרו שזו דעתם.¹⁴⁴ סקר על אנטישמיות ערבית ומוסלמית בשבדיה מצא שתלמידים מוסלמים בבתי ספר שבדיים "רק לעתים נדירות מבדילים בין יהודים, ישראלים, או ציונים, ויש להם דעות ברורות מאוד על התנהגות או מאפיינים יהודיים למרות שאין להם שום מגע או כמעט שום מגע עם יהודים."¹⁴⁵ כמה מקרים של תקיפות נגד יהודים בשנים האחרונות התרחשו כשברקען המדיניות הישראלית. כך היה בטולוז שבצרפת כאשר רוצחם של ארבעה יהודים הזכיר את המדיניות בשטחים כעילה (אחת מכמה) למעשיו¹⁴⁶. כך היה גם בסיאטל, שם בזמן מלחמת לבנון השנייה, אדם חמוש הרג אשה ופצע אחרים במרכז הקהילה היהודית של סיאטל רבתי.

לפיכך טבעי לגמרי שיהודים מסביב לעולם, החל מארגנטינה, שבה התרחש לפני שנים פיגוע גדול במוסד יהודי, וכלה באירופה, שבה נרשמת בשנים האחרונות רמה גבוהה יחסית של תקיפות אנטישמיות,¹⁴⁷ יהיו מודאגים ממדיניות ישראל כלפי שכנותיה ומתדמיתה של ישראל בחו"ל. כשישראל נתפסת בעיני ארצות אחרות - כפי שהיא נתפסת כיום - כמדינה שמסכנת את העולם, יהודים בכל העולם, בין אם הם רוצים בקשר עם ישראל ובין אם לא, נאלצים לשאת בחלק מהתוצאות לתדמית הזאת. אם תדמיתה של ישראל כ"מדינה יהודית" תורמת לתיאור שלה כ"גזענית", "מפלה", "לא-דמוקרטית", ונותנת לגיטימציה בעיני אויבי ישראל להתקפות על קבוצות הקשורות בה, הרי שליהודי העולם יש אינטרס ברור בכך שישראל תטפל בתדמית שלה בעולם.

מובן מאליו ששאלת ישראל כ"יהודית ודמוקרטית" מהווה רק היבט אחד של ההשפעה הכוללת שיש למדיניות ישראל בתחומים שונים על רווחת הקהילות היהודיות בעולם. אולם היהודים חושבים על השפעה זו כאשר הם מתבקשים לבחון את סוגיית אופיה של ישראל, ובדרך כלל זה מובילה אותם בחינה זו ליתר רגישות לצורך שישראל תיתפס כדמוקרטית ללא עוררין. בכמה מקרים באו תחושות אלו לידי ביטוי, כשהמשתתפים בסמינרים טענו כי כל דיון בשאלות הנוגעות לישראל אינו אפשרי מבלי להתייחס

144 Anti-Semitism on the Rise in America -- ADL Survey on Anti-Semitic Attitudes. (http://archive.adl.org/presrele/asus_12/4109_12.html#.Uu4ykPmSxHQ)

145 Hoare, Liam, (April 2013), "The Scandal of Scandinavia," The Tower

146 See: <http://www.eitb.com/fr/infos/societe/detail/854031/fusillades-operation-policriere-toulouse/>

147 Sokol, Sam, (January 2014), "Bennett warns cabinet of rising anti-Semitism", JPost

ל"טיפול הבלתי-דמוקרטי בפלסטינים בגדה המערבית."¹⁴⁸ בצרפת, משתתפים בסמינרים חשו כי "אופיה הדמוקרטי של ישראל הוא תנאי" לחיזוק הקשר בין ישראל לבין יהודי התפוצות.

האופן שבו יהדות העולם מפרשת את הזהות יהודית, ומידת התאימות בין פרשנות זו לבין מדיניות ישראל: הנסיון להבין מהי זהות יהודית בעולם כיום הוא דיון מורכב מאוד החורג בהרבה מתחום העיסוק של מחקר זה. יש הסבורים שיהדות היא עדיין בראש ובראשונה דת; בשביל אחרים היא תחושת השתייכות לקהילה, לאום, עם; ויש שעבורם היהדות היא פרט ביוגרפי שולי, מקרי, וחסר חשיבות מיוחדת.¹⁴⁹ אין ספק שלישראל, בהיותה הביטוי הבולט ביותר של לאומיות יהודית, יש השפעה על האופן שבו נתפסת היהדות בעיני יהודים ולא-יהודים כאחד, ולכן אופיה והגדרתה העצמית כ"יהודית ודמוקרטית" יכולים להשפיע על הזהות היהודית בכמה צורות - החל בחיזוק האלמנט הלאומי כביטוי המרכזי של היהדות, וכלה בהפיכת היהדות למושכת יותר או פחות בעיני אנשים צעירים וחיזוק או החלשת הרצון שלהם להשתייך ל"יהדות".

משתתפי סמינרים אמרו שהם רוצים ש"לישראל יהיה חלק פעיל בחייהם של יהודים אמריקנים צעירים" (ושינגטון). ושלל מחקרים קודמים¹⁵⁰ הוכיחו כי ישראל מילאה בעבר תפקיד מרכזי בהתפתחות הזהות היהודית בקהילות יהודיות בכל רחבי העולם. ישנם גם מחקרים שגרסו כי התפקיד המרכזי שישראל מילאה דווקא נחלש במקצת, בעיקר בצפון אמריקה, שם תהליך האינדיבידואליזציה של היהדות היווה כוח דומיננטי בעשרים-שלושים השנים האחרונות.¹⁵¹ מחקרים עדכניים יותר מצביעים על הצלחתן של תוכניות ביקור בישראל (ובמיוחד תגלית ומסע) בחיזוק תחושת הזהות היהודית בקרב הנוסעים הצעירים. אחד מבין מחקרים רבים ברוח זו קובע כי "בלי קשר לרקע של היהודי, נמצא קשר בין טיול לישראל לבין חיזוק תחושת הזהות היהודית."¹⁵² "התחושה הקבועה של השתייכות לעם יהודי עולמי" בקרב המשתתפים בטיולי תגלית

148 ציטוט זה לקוח מסיכום הסמינר בשיקגו.

149 איש המכון למדיניות העם היהודי ד"ר שלמה פישר טבע את המונח השימושי "אתניות מקודשת" (sacred ethnicity) לצורך ההבחנה בין יהודים שלהזהותם כיהודים יש משמעות קהילתית, לבין יהודים שהכרתם בהיותם יהודים היא אנקדוטלית. ראו *Who are the "Jews by Religion" in the Pew Report?*, JPPI, Nov. 2013 (<http://jppi.org.il/news/146/58/Who-are-the-%C5%93Jews-by-Religion-%20in-the-Pew-Report/>)

150 לדוגמה ראו Goldstein, S. & Goldstein, A. (1996). *Jews on the move: Implications for Jewish identity*. State University of New York Press.

151 Cohen, S. M. & Eisen, A. M., (2000), *The Jew within: Self, family and community in America*. University of Indiana Press.

152 A Mega-Experiment in Jewish Education: The Impact of birthright Israel, Leonard Saxe, Charles Kadushin, Shaul Kelner, Mark I. Rosen, Erez Yereslove, Maurice and Marilyn Cohen Center for Modern Jewish Studies Brandeis University, 2002.

היתה חזקה בהרבה מזו של אנשים שלא השתתפו בטיולים.¹⁵³

כמובן שכאשר מדובר בתוכניות טיול אי אפשר אך פעם לדעת האם עצם הנסיעה או היעד והשפעותיו הם שגורמים לשינוי בעוצמת הזהות. יחד עם זאת, רוב החוקרים תמימי דעים כי מדובר בצירוף של שני המרכיבים. ויש הסכמה כללית על כך שישראל היא חלק מארגז הכלים שבאמצעותו ניתן לטפח זהות יהודית, כאשר "קשר עם ישראל הוא חלק מההון האנושי האתני של הזהות היהודית."¹⁵⁴ משתתפי הסמינרים הכירו בעובדה זו במקרים רבים והביעו רצון שתימשך ואף תתחזק. "חיובי מאוד שישראל נטלה על עצמה את האחריות לחיזוק הזהות היהודית בקרב יהדות העולם," אמר משתתף באטלנטה. "ישראל כקהילה היהודית המובילה צריכה להוביל בחיזוק העם היהודי ברחבי העולם." בניו ג'רסי היו המתדיינים שותפים ל"הכרה חיובית בעובדה שבשלב זה ישראל חשה אחריות לחזק את יהודיותן של קהילות התפוצה."

יש מי שהרחיקו לכת וטענו כי מכיוון שהדת מאבדת את תפקידה כמכנה משותף ליהודים, ישראל היא כבר עתה המרכיב החשוב ביותר של ה"יהדות" כקהילה.¹⁵⁵ תפיסה זו אינה חדשה, ואף אינה מוגבלת רק לקהילה היהודית הגדולה ביותר, זו של יהדות ארה"ב. "התמיכה בציונות היתה הדרך הפופולרית ביותר להזדהות כיהודי צרפתי שזהותו היהודית לא התבססה בעיקרה על אמונה דתית וקיום מצוות הדת," כתבה פולה היימן בספרה על היהודים בצרפת המודרנית.¹⁵⁶ אם ישראל היא אכן כלי כה חשוב בארגז הכלים של הזהות היהודית, סביר להניח שאופיה של ישראל כ"יהודית ודמוקרטית" יכול לחזק או להחליש את התועלת שבכלי זה ואת מידת יעילותו במילוי תפקידו. ככל שהאידיאלים של ישראל תואמים יותר את ציפיותיה של יהדות העולם (בהסתייגות הברורה שליהודים שונים יש ציפיות שונות), כך ישראל זמינה יותר ככלי לחיזוק הזהות היהודית. מצד שני, ככל שיש לישראל יותר ערכים ואופי שעומדים בסתירה לערכיהם של יהודים אחרים, ובמיוחד במקרים שערכים אלה נתפסים

153 ראו: Generation Birthright Israel: The Impact of an Israel Experience on Jewish Identity and Choices, Leonard Saxe, Benjamin Phillips, Theodore Sasson, Shahar Hecht, Michelle Shain, Graham Wright, Charles Kadushin, Maurice and Marilyn Cohen Center for Modern Jewish Studies Brandeis University, 2009: "בהתייחס לקביעה "יש לי תחושת השתייכות חזקה לעם היהודי", הסבירות שמשתתפי תגלית יבחרו באפשרות "מסכים בהחלט" עם קביעה זו היתה גבוהה ב-24 אחוזים לעומת אנשים שלא השתתפו."

154 Attachment to Israel and Jewish Identity: An Assessment of an Assessment, Ephraim Tabory, Contemporary Jewry, Vol. 30, No. 2-3, October 2010, Special Issue on the Distancing Hypothesis.

155 Prof. Yossi Shain, The Israelization of Jewish Identity: The Israeli Election and Beyond (<http://berkeleycenter.georgetown.edu/events/the-israelization-of-jewish-identity-the-israeli-election-and-beyond>).

156 Paula Hyman, The Jews of Modern France, University of California Press, 1998.

כפרשנות שגויה של "ערכים יהודיים", כך ישראל נעשית מושכת פחות ככלי לטיפוח זהות יהודית.

הדיון ב"ערכים" יהודיים חשוב במיוחד, שכן מדובר בסוגיה שבה נראה כי העמדות של יהודים ישראלים ושל יהודי צפון אמריקה הולכות בכיוונים מנוגדים (המחקר על קהילות אחרות שטחי יותר, ומצביע על רמת בעייתיות נמוכה יותר).¹⁵⁷ בישראל רווח בשנים האחרונות הדגש על תרבות וזהות פרטיקולריסטית, בעוד שבארה"ב, ובמידה פחותה גם בקהילות יהודיות אחרות ברחבי העולם (של יהודים לא-אורתודוקסים), הנטיה היא לזיהוי ערכים יהודיים עם תרבות ואידיאלים אוניברסליסטיים. "בחוגים [יהודיים] מסוימים, עצם הרעיון של נאמנות מיוחדת לארץ או לעם נתפס כנסיגה מצערת בחזרה לעידן של שוביניזם עיוור," כתב פרופ' ג'ק ורטהיימר בנימה עוקצנית.¹⁵⁸ אם השקפה זו תתפשט וישראל תנוע בכיוון של תרבות שבטית, תהיה ליהודים ברירה בין שלוש אפשרויות: לראות את ישראל כמייצגת גרועה של ערכי היהדות ולהרחיק את עצמם ממנה; לראות את ישראל כמייצגת את היהדות ולהרחיק את עצמם מהיהדות; לקבל את העובדה שדרכים רבות מוליכות אל היהדות ולחיות עם ההבדלים. ברור שלא כל היהודים יבחרו באפשרות השלישית, הרצויה. לכן, ככל שישראל תשנה את הפרשנות שלה למונח "יהודית ודמוקרטית" באופן שיהיה שונה מן הפרשנות של יהודים ברחבי העולם, כך גדל הסיכוי שיהודים אחרים יפרשו זאת כסימן לכך שישראל או היהדות אינן מתיישבות עם הערכים שלהם.

לפיכך יש לישראל ולקהילות היהודיות בעולם תמריץ שלא להרחיב את הפער בין הפרשנות הישראלית לערכים ועניינים יהודיים לבין הפרשנות של יהודי העולם. ברור שחלק מהפערים האלה הם בלתי-נמנעים, עקב השוני באופי היהדות כפי שהיא באה לידי ביטוי מעשי בסביבה לאומית כמו ישראל וכפי שהיא מתבטאת בקרב מיעוט אתני-דתי בקהילות היהודיות בעולם. אבל כאשר יהודי העולם מתבקשים לנסח את הפרשנות שלהם ל"יהודית ודמוקרטית", הנטיה הברורה היא לחתור לפרשנות שתתיישב ככל האפשר עם ערכיהם.

157 רוזנר, שמואל, ודב מימון, (2012), "לחולל שינוי בעזרת השוני", המכון למדיניות העם היהודי, נייר עבור ועידת הנשיא 2012.

158 "The Ten Commandments of America's Jews", Jack Wertheimer, Commentary Magazine, 2012.

המרחב ישראל-תפוצות: למה מצפה יהדות העולם

להוציא מיעוטים שוליים, כמעט כל יהודי העולם מאמינים כי הקשר בין יהודים לא-ישראלים לבין יהודים ישראלים הוא "מיוחד וחייב להישמר"; בין יהודי העולם שורת הסכמה כמעט מלאה כי חוק השבות חייב להישמר, גם כביטוי לסולידריות בין ישראל לבין התפוצות, וגם כדי להבטיח מקלט ליהודים במקרה של התגברות האנטישמיות בעולם.

חלק נכבד מדיוני הסמינרים של המכון למדיניות העם היהודי הוקדש לשאלת הקשר בין "מדינה יהודית ודמוקרטית" לבין יהודים שאינם אזרחי המדינה. חשיבה כוללת על הנושאים שהועלו בדיונים אלה מחייבת עיסוק בארבעה נושאים עיקריים:

1. האם צריך להיות קשר בין ישראל לבין הקהילות היהודיות?
2. האם הקשר צריך להיות רשמי מצד ישראל, והאם יש צורך בביטוי חוקי שלו?
3. האם צריך להיות מנגנון, ואם כן מאיזה סוג, שבאמצעותו ישפיעו יהודי העולם על ישראל?
4. האם קשר ליהודים שאינם אזרחי ישראל הופך את ישראל לדמוקרטית פחות, בכך שהוא מחבר את המדינה אל קבוצת אנשים שלא על בסיס אזרחותם אלא על בסיס גורמים אחרים? התשובה לשאלה הראשונה היתה פשוטה ואחידה למדי בכל הדיונים, והיא גם עולה בקנה אחד עם תוצאותיהם של מחקרים אחרים. "הקשר בין יהודים לא-ישראלים לבין יהודים ישראלים הוא מיוחד וחייב להישמר", קובע דו"ח מקבוצת סמינר בקליבלנד. אפילו יהודים שאינם מרגישים קשר חזק במיוחד לישראל אינם מתנגדים בדרך כלל לקשר של יהודים אחרים עם ישראל.

ברור שיש ביהדות העולמית זרמים המתנגדים לקשר עם ישראל מטעמים אידיאולוגיים (אנטי- או פוסט-ציונים) או דתיים. אבל כיום הזרמים הללו שוליים, והנטיה לתמוך בקשר עם ישראל, ביקורת פחות או יותר באופיו, רווחת מאוד בקרב רוב מכריע של הקהילות והארגונים. "קשר עם ישראל הוא הבסיס, ואין כיום שום זרם מרכזי ביהדות שמתנגד לכך", אמר משתתף בסמינר בניו יורק. "המשתתפים הסכימו כי יש קשר מיוחד וחזק בין ישראל לבין היהודים בשאר העולם והביעו את תקוותם כי כך יהיה תמיד", קבע דו"ח הקרן החדשה לישראל, אוסטרליה. רוב של 87% מיהודי אמריקה מגדירים "אכפתיות כלפי ישראל" כ"חיונית" (43%) או "חשובה אך לא חיונית" (44%)

להיותם יהודים. רק 12% טוענים ש"אכפתיות כלפי ישראל" היא "לא חלק חשוב בלהיות יהודי".¹⁵⁹

השאלות שעלו בדיוני המכון ביחס לביטוי רשמי אפשרי של הקשר היו מורכבות יותר. כאשר מדובר בצעדים ספציפיים שישראל יכולה לנקוט על מנת לשמור על הקשר, קבוצות רבות בסמינרים שיבחו את ישראל על כוונתה לחזק את הסיוע הכספי למימון תוכניות של זהות יהודית ותוכניות נוספות.¹⁶⁰ "המשתתפים חושבים שמימון ישראלי לתוכניות בניית זהות ... הוא חיובי מאוד" (קנדה, סמינר רשת שני); "הקבוצה חשבה שהשתתפות ישראל במימון תוכניות זהות יהודית היא חיובית ביותר ... המשתתפים חשו שזה מעביר היטב את הרעיון ש"כל היהודים ביחד בעניין זה" (אטלנטה). באשר לשאלה אם להפוך את הקשר לחוקי, וכיצד לעשות זאת, נחלקו הדעות. "הקשר בין ישראל לבין קהילות התפוצה צריך לקבל ביטוי סמלי בחוק הישראלי וגם ביטוי רשמי יותר באמצעות הקמת מנגנון התייעצות בין ישראל ליהדות התפוצות", נטען בדו"ח ECAJ אוסטרליה. אבל בסמינר בניו ג'רסי, העמדה היתה ש"המשתתפים היססו מעט לבקש שיהיה קשר רשמי בין ישראל לתפוצות שיקבל ביטוי בספר החוקים הישראלי. אחת הסיבות לכך היתה שכמי שאינם אזרחי ישראל, תחושתם היא שלא יהיה זה נכון לכלול אותם במשפט החל בישראל".

כיום, הביטוי החוקתי העיקרי לקשר בין ישראל לבין יהדות התפוצות הוא חוק השבות, שעל פיו כל יהודי בעולם יכול להפוך לאזרח ישראלי באופן מיידי. חוק זה עלה לדיון בסמינרים של המכון בהקשר של ישראל כ"מדינה יהודית ודמוקרטית". המתדיינים התבקשו לבחון אם החוק הזה עדיין חיוני, האם הוא עומד במבחן הקבילות ה"דמוקרטית", וגם לעיין בו כדוגמה לסוג החקיקה הרשמית שיכולה לחבר את יהודי העולם לישראל. תגובות המשתתפים לשאלות אלו חושפות כי הם נוטים לראות את הקשרים בין ישראל לבין יהודי העולם לא רק כחיוניים, אלא גם כעולים בקנה אחד עם רעיונות דמוקרטיים.

159 מתוך דו"ח פיו. הערה בעניין פער הגילים בתשובות לשאלה זו: "יהודים מבוגרים יותר נוטים יותר מיהודים צעירים לראות את האכפתיות כלפי ישראל כחלק חיוני מן המשמעות של היות יהודי בעיניהם. יותר ממחצית היהודים בני 65 ויותר אומרים שאכפתיות כלפי ישראל היא חיונית לזהותם היהודית (53%), וכמוהם גם 47% מהיהודים בני 50-64. לעומתם, 38% מהיהודים בשנות ה-40-30 לחייהם ו-32% מהבוגרים היהודים בני פחות מ-30 אומרים שאכפתיות כלפי ישראל היא מרכזית למשמעות של היות יהודי בעיניהם. קשה לדעת אם הבדלי הגיל הללו מצביעים על כך שהקשר של יהודי ארה"ב לישראל עתיד להיחלש עם הזמן. אם הצעירים היהודים ישמרו על רמות נמוכות של קשר לישראל, הרי שהרמה הכללית של הקשר לישראל תיחלש עם הזמן. לחילופין, אם יהודים הופכים קשורים יותר לישראל ככל שהם מזדקנים, הרי שהרמה הכללית של הקשר לישראל תוכל לשמור על יציבותה ואף לגדול בעוצמתה."

160 יש לציין שחלק מהתגובות ליוזמותיה האחרונות של ישראל לא היו כה חיוביות. ראו לדוגמה את דבריו של יהודה קורצר: "מבנה היוזמה ... בעייתי ... היא מאיימת להביא חורבן נוראי על הקהילה שאותה היא שואפת "לתקן". בעצם הפעלת היוזמה, באופן אירוני הסוכנות היהודית שואלת את הדגם היהודי האמריקני - של פדרציה! - מתוך אמונה שגישה ארגונית ריכוזית יכולה לעבוד ביתר יעילות מאשר זריעת כספה בשוק החופשי". Yehudah Kurtzer, Times of Israel, 2.3.2014 (<http://blogs.timesofisrael.com/let-us-help-you-help-us/>).

בסך הכל, בין המתדיינים שררה הסכמה כמעט מוחלטת כי חוק השבות צריך להישמר כביטוי לסולידריות יהודית. משתתפים רבים סברו כי יש בחוק צורך מעשי גם כיום, כשהיהודים נוטים לחיות בארצות המסבירות פנים ליהדות. דו"ח הפדרציה הציונית של אוסטרליה כולל את האמירה הבאה: "אחד המשתתפים ביטא את הדעה כי בעידן של גלובליזציה, הטענה לרדיפת יהודים תופסת פחות. אבל דעה זו נדחתה על ידי כמעט כל המשתתפים האחרים, שהביאו כדוגמה את רדיפת יהודי צרפת לאחרונה."

משתתפי הסמינרים של המכון ציינו שתי סיבות עיקריות להשאר חוק השבות על כנו:

1. האמונה כי לעם היהודי חייב שתהיה לו מולדת ומקום מפלט, ותמיכה בחוק כערובה למקלט בטוח:

"ישראל היא ההתגלמות הפוליטית של העמיות היהודית והיא מספקת מקלט בטוח ליהודים נרדפים ובתנאי מצוקה בכל העולם, חושפת בפומבי עוולות כלפי יהודים בכל מקום בעולם ובכך מחזקת את תחושת הביטחון והבטיחות של יהודים בכל מקום" (ECAJ אוסטרליה); "אינני יכול לתאר לעצמי שתהיה תמיכה משמעותית כלשהי בביטול חוק השבות, הוא כה יסודי עבורנו; זהו עקרון יסודי שישראל מקבלת אליה כל יהודי"; "החוק הזה מאפשר ליהודים בכל העולם להרגיש בטוחים" (ניו אורלינס); "המשתתפים ראו את חוק השבות כמספק תרופה לרדיפת היהודים" (אטלנטה); "נו, ברור - אנחנו זקוקים לו" (קליבלנד).

2. ההבנה שחוק זה מבטא את הקשר המיוחד של ישראל עם יהדות העולם:

"משתתפים אחרים חשבו שחוק השבות אינו מיועד רק ליהודים בסיכון, אלא מבטא גם את הקשר המיוחד בין ישראל ליהדות העולם, וכי ישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי" (טורונטו); "רווחה מאוד התחושה שחוק השבות מבטא את היחסים המיוחדים בין ישראל לבין יהודי העולם וכי הוא מבטא את מהותה של ישראל כמדינה יהודית" (שיקגו); "תמימות דעים מוחלטת בשאלת שמירתו של חוק השבות. חוק השבות נתפס כתנאי מרכזי/מספיק לאופיה היהודי של המדינה הישראלית. היו אפילו מי שהגדירו אותו כ'עמוד השדרה' שלה" (צרפת); "קבוצה זו היתה תקיפה ביותר בעמדתה כי חוק השבות הוא תמצית מהותה של ישראל" (אטלנטה).

היו מקרים בודדים שבהם הביעו משתתפים אי-נחת מן החוק - אך גם אז נעשה הדבר בהסתייגות. "מתנגד אחד קבע שחוק השבות אכן עומד בסתירה לנורמות דמוקרטיות, אך הוא מוצדק בגלל רדיפת היהודים ההיסטורית והנמשכת" (טורונטו); "כמה צעירים רואים את חוק השבות כבלתי-דמוקרטי בהיותו מבוסס על עקרונות אתניים" (ברזיל); "אם יש הצדקה כלשהי לאפשר חריגה לחוק שאיננו דמוקרטי לחלוטין, הרי שזהו המקרה המצדיק חריגה" (סן פרנסיסקו). למדינות בכל העולם יש חוקים המבטאים העדפה להשבתם למדינה של אנשים הנמנים על הרוב האתני או התרבותי שלה. כללית, היהודים ברוב הקהילות נטו להסכים כי אין שום דבר בלתי-דמוקרטי בחוק השבות, כפי שהוכיחו

מחקרים רבים על הנושא בעבר.¹⁶¹ "הם חושבים שחוק השבות הוא תמצית כל מהותה של המדינה היהודית - כמדינת הלאום של היהודים וכמקום מקלט נחוץ למקרה של רדיפה. הם לא חושבים שחוק השבות אינו דמוקרטי. לארצות אחרות יש חוקים דומים" (קנדה, סמינר רשת).

אבל על השאלה האם צריך להיות ביטוי משפטי רשמי יותר לקשר מעבר לחוק השבות הדעות היו אחידות הרבה פחות. המשתתפים נטו להתמקד פחות בשאלת הביטוי המשפטי ויותר בתוצאות שהיו רוצים לראות - רצון ליתר התייעצות ואפילו דרך רשמית להשפעה עלו כאפשרות בדיונים רבים (באופן טבעי, רוב הרעיונות לא היו מגובשים דיים, אך הם מעניקים מושג על רצונות המשתתפים). "תהליך כזה כבר קיים למעשה, באופנים רבים רשמיים ובלתי-רשמיים", אומר דו"ח הפדרציה הציונית של אוסטרליה. כמו כן נאמר בו כי "ייתכן שיש צורך בהכרה רשמית ובמבנה רשמי יותר".

איזה מבנה?

"יש צורך ליצור מנגנון שיפוח על-ידי ישראל בהתייעצות עם העולם היהודי ואשר יאפשר ... ליהודים להשמיע את קולם. הקולות הללו אמורים להגיע לאוזני קובעי המדיניות. קובעי המדיניות יהיו מחויבים להקשיב, אך לא לקבל או לבצע" (פאלו אלטו); "בחקיקה הישראלית, תהיה לקהילות היהודיות המאורגנות זכות להשתתף בהחלטות מדינת ישראל ... במגבלות ובחובות שבהן תותנה זכות זו ... רובם גם מאמינים כי אף שרק הישראלים לבדם צריכים לקבל החלטות בענייני ישראל, על ישראל לקדם בברכה ואף לעודד ביטוי דעות ועצות, ובכלל זה גם ביקורת, מיהודים במקומות אחרים בעולם" (ברזיל); "מעטים חושבים שעל ישראל לבחון צורה כלשהי למתן ייצוג ליהדות העולם בכנסת, כפי שקורה בכמה מדינות אחרות שמקיימות קשרים עם תפוצותיהן, אך באמצעות נציגים בעלי זכות הצבעה בישראל" (הקרן החדשה לישראל, אוסטרליה). בסמינר המכון למדיניות העם היהודי בלונדון עלה הרעיון שיהודי העולם לא ישתתפו בבחירות לכנסת, אבל יקחו חלק בבחירה של נשיא המדינה. הרעיון היה שכהונה טקסית כמו זו של הנשיא יכולה להעניק תחושת שייכות ליהדות העולם, מבלי לטעון שהצבעתה מזכה אותה בהשפעה ישירה על מדיניות הממשלה בישראל.

161 לדיון מפורט בנושא זה ראו לדוגמה: Menashi, Steven, (2010), "Ethnonationalism and Liberal Democracy," *Journal of International Law*, vol. 32, Issue 1, pp. 57-122
"למעשה, ארצות אחרות ממשיכות לנקוט מדיניות של "החזרת קרובים למולדת" שאינה שונה בהרבה מחוק השבות של ישראל. התופעה נעשתה כה משמעותית בעקבות נפילת ברית המועצות, עד שבשנת 1995 הקימה מועצת אירופה ועדה מיוחדת שתבחן את מדיניות השיבה של מהגרים אתניים (כגון אלה של גרמניה, פולין וישראל) בתקופה שמאז תום המלחמה. למעשה, מדינות רבות "גיבשו מדיניות ספציפיות לקליטה ושילוב, הנבדלות ממדיניות ההגירה הכללית ואשר מעניקות העדפה ברורה לאלה שרוצים "לשוב" לארץ "מוצאם". "רוב המדינות סבורות, מסיבות שונות ובדרגות שונות, כי מוטלת עליהן חובה מוסרית לקבל אליהן את בני העדה המעוניינים "לשוב" למולדתם ההיסטורית."

מצד שני, היו גם מתדיינים רבים שהעדיפו שליהודי העולם תהיה רק השפעה עקיפה ובלתי-רשמית על ישראל. "רובם התנגדו ליצירת מסגרת רשמית או יחסים רשמיים כלשהם באמצעות חקיקה. הנימוקים שהועלו להתנגדות זו כללו: (א) טשטוש ההבחנה בין ישראלים ליהודים; (ב) [הסכנה ש]יהדות העולם תיתפס בטעות כאחראית להחלטות מדיניות של ממשלת ישראל; (ג) יחסים מיוחדים עם אנשים שאינם אזרחי המדינה המעוגנים בחוק אינם מתיישבים עם ישראל כ"מדינה דמוקרטית ועצמאית באמת" (אוסטרליה). דאגה נוספת עלתה בצרפת: "הגדרת היחסים המיוחדים בספר החוקים תגרום לפילוגים ביהדות העולם עצמה, בהינתן המגוון העצום של האוכלוסיה היהודית והדינמיקה של הזהות היהודית."

לסיכום, אלה הם היסודות השכיחים והמוסכמים ביותר שעלו בדיוני המכון בעניין הקשר בין ישראל ליהדות העולמית:

1. על ישראל להמשיך ולקיים קשר עם יהדות העולם כאחת ממשימות הליבה שלה, מבלי להרגיש צורך להתנצל על קשר זה. ביטוי רשמי לקשר הזה הוא דבר רצוי, אם יתוכנן מתוך רגישות ראויה לאופי ודרכי הפעילות של קהילות יהודיות בעולם.
2. על ישראל להתייעץ יותר עם יהדות העולם ולהעניק לה קול משמעותי יותר במרחב ההשפעה בישראל. לא היתה הסכמה בשאלה האם התייעצות כזו צריכה להיות רשמית, רשמית-למחצה או מנותקת לגמרי מן המנגנון הפוליטי הישראלי.

נספח א': רקע על הסמינרים, יתרונותיהם ומגבלותיהם

דו"ח זה נכתב בהסתמך על בסיס מידע נרחב, והוא נשען על שלל מחקרים, ניירות עמדה, ספרים ומאמרים שפורסמו בעבר. עם זאת, הואיל שככל שרצינו להעמיק לחקור בשאלה הספציפית של "יהודית ודמוקרטית" כך התמעט החומר הקיים המתאים בדיוק לצורך זה, אנו נשענים בעבודה זאת במידה רבה גם על מאמציו המרוכזים של "המכון למדיניות העם היהודי" לארגן, בתוך תקופה קצרה, מספר נכבד של סמינרים ברחבי העולם היהודי. סמינרים אלה היו למעשה דיונים מעמיקים של קבוצות יהודים על הנושא, והזדמנות להתרשם מכלי ראשון על האופן שבו הוא נתפס בעיני מנהיגים, אנשי מקצוע, רבנים, נדבנים ופעילים. תהליך זה התקיים ברובו בחודשים ינואר ופברואר 2014, והגיע לשיאו בכנס בניו יורק על עתיד העם היהודי בתחילת מארס 2014. המשתתפים בכנס זה ביססו את דיוניהם, בין השאר, על דו"ח ביניים שהוכן מראש וכלל מסקנות ראשונות מן הסמינרים שערך המכון.¹⁶² רבות ממשקנות אלה שולבו גם בדו"ח זה.

באופן טבעי, הלקחים שהפקנו מן הסמינרים והכנס כפופים להשגות ולביקורת מטעמים שונים, ולא נוכל להציג אותם מבלי לנופף קודם לכן בכמה "דגלי אזהרה", להסביר את ההקשר שעמד ברקע הסמינרים, ולהבהיר מה אפשר להסיק מהם בוודאות ומה ניתן רק להציע כתובנות או פרשנויות, הדורשות בירור נוסף ושיטתי יותר.

בראש ובראשונה, חיוני להבין כי הקהילות המקומיות (וארגונים מקומיים) היו האחראיות לגיוס הקבוצות המשתתפות בסמינרים. לכן, יש הבדלים גדולים באופי הקבוצות, בהרכבן ובגודלן. אך דבר אחר משותף לכולן: הקהילה הממוסדת - בדרך כלל פדרציה, אך לעתים ארגונים אחרים - היתה הגוף המארגן שכינס את המשתתפים. מכיוון שאנו נשענים על הדו"חות מן הסמינרים שנערכו בקהילות, חשוב מאוד להכיר בעובדה שאלה הם דו"חות המבטאים, ברוב המקרים, את עמדותיהם של יהודים הקשורים ב"ליבת" הקהילה היהודית המאורגנת, ומייצגים פחות את היהודים שהקשר שלהם לחיים יהודיים ממוסדים רופף או שאינו קיים כלל. ידוע לנו ממחקרים קודמים שחברי קהילת הליבה קשורים יותר לישראל, מייחסים חשיבות רבה יותר לזהותם היהודית, עוסקים יותר בפעילות יהודית, ובעניינים מסוימים נוטים להיות ליברליים

162 דו"ח הביניים מופיע בכתובת <http://jppi.org.il/news/151/58/Jewish-and-Democratic-State/>

פחות מקבוצות יהודים אחרות.¹⁶³ באופן טבעי, מאפיינים כאלה יכולים כמובן להשפיע על השקפותיהם של משתתפי הסמינרים של המכון.

בנוסף יש להניח שכל הקבוצות סבלו מהטיית הבחירה העצמית (self-selection) - כלומר, עלינו להניח כי אותם יהודים שיש להם עניין מועט בישראל ובשאלת אופיה נטו כנראה שלא להשתתף בסמינרים, גם במקרים שבהם קיבלו הזמנה להשתתף בהם מטעם הקהילות המקומיות שלהם. כך שהתמונה הכוללת העולה מן הסמינרים נוטה, ללא ספק, לכיוון אותם מרכיבים בקהילה היהודית העולמית שישראל חשובה להם, ושיש להם עניין להשפיע על אופיה.

הקבוצות שהתכנסו, בהיותן קבוצות של אנשים בעלי מעמד בקהילה, נטו גם לכלול פחות צעירים, שעליהם ידוע לנו כי הם מחזיקים בהשקפת עולם יותר ליברלית, יותר ביקורתית כלפי מדיניות ישראל בתחומים שונים, ושהקשר שלהם עם ישראל נוטה להיות רופף יותר.¹⁶⁴

בכנס המכון בגלן קוב ביטאו כמה מהמשתתפים אמונה חזקה - אם כי יש לומר שאין שום נתונים התומכים בה, פרט לחוויות אישיות אנקדוטליות - כי הצעירים היהודיים באמריקה חשים אי-נוחות גדולה בהרבה ביחס לחוק השבות לעומת יהודים מבוגרים. טענה זאת אינה מתיישבת עם מה שהתרחש בדיוני הסמינרים, שבהם נרשם קונסנסוס חריג בשאלת חוק השבות, כשהרוב המכריע של המתדיינים מאמין שהחוק מוצדק ושיש לשמור עליו. הרוב גם סבר שחוק זה איננו שוחק את אופיה הדמוקרטי של ישראל. ממילא, בכנס פרץ ויכוח בין משתתפים שסברו כי הממצאים שהתקבלו מן הסמינרים פשוט אינם משקפים את התחושות השליליות יותר שיש לצעירים יהודים ביחס לחוק השבות, לבין משתתפים אחרים שטענו שבסוגיה ספציפית זו אין הבדל גדול בין יהודים צעירים ויהודים מבוגרים יותר (הוויכוח עסק בצעירים יהודים אמריקנים). כדי לקבוע מי מן הצדדים מיטיב לזהות את השקפותיהם של צעירים יהודים באמריקה בעניין חוק השבות יש צורך במחקר נוסף, שהמכון למדיניות העם היהודי לא הספיק להשלימו עד כה. אבל בכל זאת בחרנו להציג כאן את הוויכוח הספציפי הזה כדי להדגים באמצעותו את הקשיים וההטיות האינהרנטיות, שחובה להכיר בקיומם כשמציגים דו"ח זה לציבור.

163 הדוגמה הבולטת ביותר למאפיינים אלה הופיעה בבירור במחקר Pew של יהדות אמריקה מ-2013, שבו נעשתה הבחנה מועילה בין יהודים על פי דתם לבין יהודים שלא על פי דתם. להרחבה בנושא זה ראו המאמר: Fischer, Shlomo, (18/11/2013), "Who are the 'Jews by Religion' in the Pew Report?," The Times of Israel
Rosner, Shmuel, (13/12/2013), "'Jews Not by Religion': How to Respond to American Jewry's New Challenge," JPPI
(http://jppi.org.il/uploads/Jews_Not_by_Religion.pdf)

164 מחקר פיו קובע: "יש סיכוי גדול יותר שיהודים מבוגרים יותר יראו את יחס הקרבה לישראל כחלק אינטגרלי מן המשמעות של להיות יהודי בעיניהם מאשר יהודים צעירים יותר. יותר ממחצית היהודים בגיל 65 ומעלה אומרים שהיחס לישראל הוא מהותי לזהותם היהודית (53%), וכמוהם גם 47% מן היהודים בגילים 50-64. לעומתם, 38% מן היהודים בשנות ה-30 וה-40 לחייהם ו-32% מכלל הבוגרים היהודים מתחת לגיל 30 אומרים שהיחס לישראל תופס מקום מרכזי במשמעות של להיות יהודי בעיניהם."

נציין גם כי רק חרדים מעטים לקחו חלק בתהליך ובסמינרים שיזם המכון. כבר חווינו בעבר קשיים כאלה בהפקת דו"חות קודמים - לדוגמה הדו"ח בעניין הגיור¹⁶⁵ - כאשר ניסינו להביא נציגים חרדים להשתתף בדיונים כלל-קהילתיים. יש מקום להנחה שהעדר זה של נציגים חרדים גם הוא גורם להטייה של הדו"ח בכיוון של השקפות ליברליות יותר לגבי היהודיות של ישראל. עם זאת, ראוי לציין כי הקשר של הקהילה החרדית לישראל חזק יותר ממה שמקובל לחשוב, וכי חבריה נוסעים לישראל בתכיפות רבה ומקיימים עימה קשר הדוק ביותר.¹⁶⁶ עוד יש להזכיר כי שיעור היהודים החרדים בעולם נמוך יחסית, כך שאף שידוע שיש להם השקפות שונות מאוד מאלה של רוב היהודים בסוגיות רבות, היעדרם של נציגים חרדים מן הדיון, אף שיש להצטער עליו, לא גרם כנראה להבנה שגויה של ההשקפה הכללית הרווחת בעולם היהודי.

עוד הסתייגויות ואזהרות בנוגע לתהליך עצמו: במקרים מסוימים הסתמכנו על שירותי הקהילות ברישום פרוטוקול הסמינרים וסיכומם למעננו, ובמקרים אחרים היה צוות המכון אחראי לסיכומים; בחלק מהקהילות הנחו חוקרי המכון את הסמינרים, ואילו בקהילות אחרות הסמינרים נהלו על-ידי הקהילות עצמן; חלק מהקהילות שלחו שאלונים במקום לקיים סמינרים - וכתוצאה מכך, המסקנות שלהן לא התבססו על דיונים אלא על תשובות בכתב (הרשימה המפורטת מופיעה בנספח ב'). לפיכך ברור שבין הסמינרים יש הבדלים גדולים. אורך הדיון, רמת הדיון, ורמת הסיכום - אינם זהים בכל הקהילות. ראוי לציין עם זאת כי כל הקהילות המשתתפות הפגינו רמה מרשימה של רצינות ומסירות לתהליך. בדו"ח הקהילה היהודית של נפת אושן (Ocean County), ניו-ג'רזי, נכתב כי "באופן כללי, הנציגים ניהלו דיון ער שלדעת מרביתם היה מעורר מחשבה, בסוגיות שהם לא היו מודעים אליהן או שראו אותן כמובנות מאליהן". תיאור זה הולם את חוויית הדיונים גם ברוב הקהילות האחרות.

לאחר שפירטנו את נקודות התורפה של תהליך הדיון שהתבסס על סמינרים, ננסה להציג גם טיעון משכנע בדבר יתרונותיו. לטעמנו, דיון בהשתתפות אנשים שיש להם אינטרס ברור ומובהק בקשר עם ישראל ומעורבות בענייניה עדיף על דיון הכולל גם את מי שיש לו רק קשר רופף עם ישראל ורמת עניין נמוכה יותר ביחס אליה. מכיוון שמטרת התהליך היא לדון (ואולי גם, אם כי לא בהכרח, להביא לשינוי) באופיה של ישראל, יש הגיון בטענה שדיון כזה מחייב להתחשב רק בדעותיהם של אותם יהודים בעולם שישראל חשובה להם, וכי אין הגיון בהתחשבות בדעותיהם של יהודים שאין להם עניין בישראל. אין ספק שהתחשבות

165 ראו: רוזנר, שמואל, (2011), "גיור, אחרי הדיאלוג והמשבר", המכון למדיניות העם היהודי: גיור-אחרי-הדיאלוג-והמשבר <http://jppi.org.il/he/news/84/58/>

166 לדוגמה, ראו דיון בקשר של הקהילה החרדית בניו יורק לישראל: Ukeles, Jacob B., (December 12, 2012, "Multiple Streams: Diversity Within the Orthodox Jewish Community in the New York Area," Association for Jewish Studies 44th Annual Conference

כזו במי שישראל איננה חשובה לו לא תהיה הגיונית בעיני רוב הישראלים, אשר, כפי שנפרט בהמשך, לא תמיד רוצים להתחשב אפילו בדעותיהם של יהודים שיש להם מעורבות ומחויבות רבה כלפי ישראל. בוודאי שהיא לא תהיה הגיונית גם בעיני יהודים רבים ברחבי העולם שיש להם מחויבות כלפי ישראל, ושלא יקבלו מצב שבו עמדותיהם יזכו ליחס שווה לזה שלו זוכים גם קולותיהם של יהודים שאינם משקיעים בישראל, מבקרים בה, תורמים לה ומפגינים התעניינות ביחס אליה בתדירות גבוהה.

למרות כל הנאמר לעיל, ועל מנת להציג תמונה מלאה ומקיפה של "דעת יהדות העולם", השלמנו את מחקרנו בשילוב שפע של נתונים ומידע השופכים אור גם על השקפותיהן של קבוצות המרוחקות יותר מן הקהילה המאורגנת. כללנו בדו"ח נתונים וציטוטים, ועשינו מאמץ מכוון להציג תמונה מלאה ומקיפה ככל הניתן, הכוללת גם את קולותיהם של יהודים ביקורתיים ושל קבוצות הקשורות פחות לישראל.

הערה אחרונה על התהליך שהוביל לכתיבת הדו"ח נוגעת לטווח הגיאוגרפי של הסמינרים, ולמידה שבה דו"ח זה אכן משקף את "דעת העולם היהודי". באופן טבעי, כל הסמינרים שלנו נערכו בקהילות שהפגינו עניין לקיים סמינרים במסגרת הזמן הדחוקה שהוכתבה להן (לוח הזמנים הקצר נבע מרצונו המכון להשלים את הדו"ח ולהגישו לעיונה של הפרופ' גביזון, עוד בטרם תגיש היא את מסקנות הדו"ח שלה לשרת המשפטים). לכן, יש מידה מסוימת של אקראיות בפיזור הגיאוגרפי של הסמינרים. ככל שהקהילה היתה מאורגנת יותר ומוכנה ליטול על עצמה משימה כזו, כך גדלה הסבירות להשתתפותה בתהליך. ייצוגן של חלק מהקהילות שקולן היה צריך להישמע, כמו זה של הקהילה בארגנטינה ושל היהודים שעודם חיים ברוסיה, לוקה בחסר (ועל כך ניסינו לפצות באמצעות ניתוח חומרים קיימים). עם זאת, נרשמה השתתפות נרחבת של קהילות יהודיות מיבשות שונות, והדו"ח מציע ייצוג מרשים של הקהילה היהודית בצפון אמריקה (ארה"ב וקנדה), שהיא ביתם של רובם המכריע של יהודי העולם.¹⁶⁷

167 ראו: DellaPergola, Sergio, (2011), Jewish demographic policies, population Trends and options in Israel and in the diaspora, JPPI

נספח ב': נתונים טכניים על הפרויקט, כולל רשימת קהילות משתתפות ומשתתפים יחידים

פרויקט המכון למדיניות העם היהודי על "ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: עמדות יהודי העולם" כלל מספר מרכיבי מחקר עיקריים: קריאה מקיפה וניתוח מעמיק של חומר רקע על הדילמות המוסריות, החברתיות והמשפטיות הניצבות בפני ישראל; קריאה מקיפה וניתוח מעמיק של חומר על השקפות יהדות העולם והישראלים על נושא זה; כמה עשרות סמינרים בקהילות ברחבי העולם, חלקם בהנחיית עמיתי המכון למדיניות העם היהודי וחלקן בהנחיה מקומית; שאלונים במספר קהילות; קריאה וניתוח מאמרי דעה בעניין זה מכל רחבי העולם; וניתוח מסמך הסיכום של כל הסמינרים הללו; כנס מנהיגים והוגים יהודיים בגלן קוב, ניו יורק, שהתמקד בשאלת ישראל כ"יהודית ודמוקרטית".

החומר שהופק לצורך פרויקט זה כולל:

- נייר רקע של המכון למדיניות העם היהודי שהוכן לקראת הסמינרים (החומר מופיע באתר המכון).
- מצגת PowerPoint של המכון למדיניות העם היהודי להצגה בסמינרים.
- מסמך מסקנות ביניים לקראת כנס המכון בנושא זה (מופיע באתר המכון).
- מסמך הסיכום שהוגש לפרופ' גביזון.
- פרק במסמך ההערכה השנתית של המכון למדיניות העם היהודי לשנת 2013-2014 (העתיד להתפרסם ביוני 2014).

להלן רשימת הקהילות שהשתתפו בפרויקט:

קהילות שקיימו סמינרים בהנחיית עמיתי המכון למדיניות העם היהודי

מספר הקבוצות	מספר המשתתפים	תאריכי הסמינר	הגוף המארגן	מדינה
	27	18/01/2014	פדרציית טורונטו (UJA)	קנדה
	22	30/01/2014	פדרציית שיקגו	ארה"ב
2	24	3/02/2014	פדרציית אטלנטה	ארה"ב
3	30	27/01/2014 5/02/2014	הפדרציה היהודית בקנדה (UIA)	קנדה
3	72	09/02/2014	מועצת ההנהגה היהודית בבריטניה	בריטניה
	19	13/02/2014	פדרציית מיאמי	ארה"ב
5	35	18/02/2014	פדרציית ניו-יורק	ארה"ב
6	80	19/02/2014	פדרציית קליבלנד	ארה"ב
	26	20/02/2014	פדרציית וושינגטון	ארה"ב
3	42	24-25 02/2014	הפדרצייה היהודית בסן-פרנסיסקו	ארה"ב

שמות ותפקידי המשתתפים, לפי קהילה:

UJA – הפדרציה היהודית בטורונטו

Ronald Appleby- Past Federation Chair and past Campaign Chair

Eran Barlev- Israeli- Canadian

Abraham Bogler- Israeli-Canadian, very involved in UJA Campaign

Donald Carr- Past Federation Chair

Jack Chisvin

Andrea Cohen

Mark Finkelstein

Hedy Ginzberg

Irving Granovsky

Bernard Gropper

Robert Harlang- Past Campaign Chair

Murray Kane- Staff

Debra Landsberg- Reform Rabbi. Chair of Reform Rabbis of Ontario

Keith Landy –JAFI Committee member, past chair of Canadian Jewish Congress

Adam Minsky- Staff

Benjamin Mogil

Berl Nadler- Chair, Centre for Israel & Jewish Affairs Local Partnership – Toronto

Mitchell Oelbaum

Felicia Posluns- Past board member, incoming Campaign Chair

Madeleine Sarick

DJ Schneeweiss- Consul General of Israel

Abraham Schonbach- Israeli-Canadian

Heather Shapiro

Ralph Shedletsy

Randy Shiff- Past board member

Steven Shulman- Staff

Myer Siemiatycki- President, Darchei Noam Congregation, member of UJA Federation
Community Advisory Council

Eileen Silver- Past board member

Shoel Silver- Incoming Campaign Chair, Past Treasurer, JAFI, Past chair, Jewish
Federations of Canada-UJA

Ted Sokolsky- UJA president & CEO

Yael Splansky

Jeff Springer- UJA Senior Vice-President, Corporate Affairs

Susan Steinberg- Member, Israel & Overseas Committee

Joseph Steiner- Past Federation Chair, JAFI committee member, Member of Israel &
Overseas Committee

Carole Sterling- Past Women's Chair, Past Chair of Canadian Council for Reform
Judaism

Lorne Zon- Member, Community Advisory Committee

Honey Sherman –Board member, past Campaign Chair

Caryn Rosen Adelman – JUF and JAFI Board Member

Rabbi Michael Balinsky – modern Orthodox Rabbi and Executive Director of the Chicago Board of Rabbis (works primarily with non-Orthodox Rabbis)

Debbie Berman – JUF Board Member and Israel and Overseas Commission Chair. She serves on the Board of Governors of JAFI

Rabbi Ellen Dreyfus – Reform Rabbi

Art Friedson – Member of Israel and Overseas Commission

Richard Goodman – JUF Board Member and JDC Board Member

Rabbi Gerald Isenberg – Orthodox Rabbi and Head of the Chicago Rabbinic Council (Orthodox Only Rabbis)

Ann-Louis Kleper – JUF Board Member and JFNA Board Member

Jeff Kopin – Past JUF Board Member and lay person representing the Conservative Movement

Rabbi Vernon Kurtz – JPPI, JAFI, and JUF Board Member

Lenore Mass – Reform Movement lay representative

Rabbi Lenny Matanky – Orthodox Rabbi, JUF Rabbinic Action Chair, Ida Crown Jewish Academy Principal

Steve Nasatir – JUF/JF President

Sophie Fellman Rafalovitz – Shlicha

Kim Schwachman – JUF Board Member

Midge Perlman Shafton – JUF Board Member and past Chairman of the Board

Bill Silverstein – JUF Board Member

Alan Solow – JPPI and JUF Board Member

Caren Yanis – Crown Family Foundation Staff Person

Deb Zaluda – JUF's Partnership Committee Chair

Elissa Polan – JUF Assistant Vice-President, Israel and Overseas

Rose Jagust – Assistant Vice-President, Legacies and Endowments

Jonathan Minnen

Elizabeth Appley

Myrna Garron

David Garron

Shelley Buxbaum

Miriam Strickman Levitas

Dr. Ted Levitas

Jane Schlachter

Amanda Abrams

Elliot Levitas

Beth Gluck

Roey Shoshanm

Renette Throne

Susan Moray

Noah Appley

Sandra Cuttler

Sheila Katz Cohen

Itai Tsur

Rachel Wasserman

Cheri Levitan

Randy Farrow

Meredith Lefkoff

Stevin Chervin

Michael Horowitz

Monday, January 27

Rabbi Ron Aigen- The Reconstructionist Synagogue of Montreal

Howard Driman- (Toronto – JFC-UIA) Chief Financial Officer, Jewish Federations of Canada UIA

Heather Fenyesh- Immediate Past-President of Congregation Agudas Israel Synagogue in Saskatoon. Board Member at the Centre for Israel & Jewish Affairs

Rabbi Reuben Poupko- Rabbi of Beth Israel Beth Aaron Congregation[3] in Montreal, Quebec, Canada

Michael Soberman- Director of National Initiatives for the Next Generation at the UIA Federations of Canada

Daniel Stern- (Toronto – JFC-UIA) Director of Regional Development, the UIA Federations of Canada

Jonathan Bicher- (Montreal)JFC-UIA Board Member

Wednesday, February 5

Joseph, Russ- (Edmonton). Federation Professional

Amiel, David-(Montreal). Community Leader

Kislowicz, Linda-(Toronto – JFC-UIA). JFC-UIA Professional

Ben-Choreen, Jonathan- (Ottawa). Community Leader

Gold, Marc-(Montreal). JFC-UIA Board Member

Rosenberg Cohen, Faye-(Winnipeg). Federation Professional

Goluboff, Steven-(Saskatoon). JFC-UIA Board Member

Jodorkovsky, Rabbi Claudio-(Saskatoon). Community Leader

Mr. Eugene Esterkin

Ms. Tali Krikler

Mr. Sydney Assor- Board of Deputies

Mrs. Simi Ben Hur- New Leadership Network

Mr. Jerrold Bennet

Mr. Ephraim Borowski- Board of Deputies, Regional Council, Scotland

Mr. Jon Boyd- JPR, Professional

Mr. Laurence Brass- Board of Deputies

Rabbi Dr. Naftali Brawer

Mrs. Dina Brawer

Mr. Colin Bulka

Mr. Paul Charney- ZF

Mr. David Chinn- Political Oversight Group

Mr. Adrian Cohen- JLC, LJF

Mr. David Dangoor- JLC, S&P

Ms. Debbie Fox- Women in Jewish Leadership

Mr. Mark Gardner- CST Professional

Ms. Jennifer Gerber- LFI

Mr. Andrew Gilbert- UJIA

Dr. Roy Graham- UJIA

Mr. Colin Green

Mr. Maurice Helfgott- NLN

Mr. Lucian Hudson- JLC, Liberal J

Mr. Simon Jackson- JLC, Leeds

Mr. Elliot Jebreel- BoD International Division

Mr. Simon Johnson- JLC, Professional

Ms. Debbie Klein- JLC, JW3
Dr. Kopolwicz
Mr. Doug Krikler
Mr. Adam Langleben- Jewish Labour Movement
Rabbi Dr. Abraham Levy- S&P
Mr. John Levy- FOIET
Mr. Jerry Lewis
Janice Lopatkin
Ms. Shelley Marsh- Limmud
Ms. Carly Maisel
Ms. Carly McKenzie- Office of Chief Rabbi
Mr. Alan Mendoza- S&P
Mrs. Claudia Mendoza
Ms. Gillian Merron- JLC (VP)
Dr. Helena Miller- UJIA Professional
Ms. Abigail Morris- Jewish Museum, Professional
Mr. Eitan Na'aeh- Embassy
Mr. Leo Noe- JLC (VP)
Mr. Tal Ofer- UK rep European Jewish Parliament
Mr. Adam Ognall
Mr. Stephan Pack- JLC, United Syn
Mr. Martin Paisner- JPR
Ms. Jo Rosenfelder- Tzedek
Mr. Howard Ross
Ms. Jill Shaw- JLC, WIZO UK
Mr. Peter Sheldon - Chief Rabbinate Trust, BoD International Division
Mr. Edwin Shuker- BoD International Division
Ms. Maggie Sussia- UJS

Mr. Daniel Taub- Israeli Ambassador
Lord George Weidenfeld GBE
Mr. Michael Weiger- UJIA, Professional
Ms. Hannah Weisfeld- Yachad, Professional
Mr. Vivian Wineman- JLC
Mr. Rony Yedidya
Mr. Rael Goodman
Mr. Ian Myers
Rabbi Avrohom Pinter (Charedi)
Rabbi Benzi Sudak- Chabad (Charedi)
Mr. Lee Petar
Mr. David Krikler
Mr. Neil Martin- JLGB, Professional
Mrs. Hilary Brass
Ms. Amanada Lee
Ms. Laura Marks- Board of Deputies
Mr. Ari Jesner- Office of Chief Rabbi
Ms. Lousie Gould

Hedy Whitebook- Chair, Greater Miami Jewish Federation Israel and Overseas Committee

Sara Adler- Florida director of the New Israel Fund. Past member of the Greater Miami Jewish Federation's board of directors.

Helene Berger- Board of Directors

Brian Bilzin- Chair of the Board

Elisabeth Frank- Board of Directors

Mikki Futernick- Board of Directors

Patty Goldsmith- Board of Directors

Larry Joseph- Board of Directors

Nathan Lewinger- Board of Directors

Norman Lipoff- Board of Directors

Sheree Savar- Board of Directors

Raquel Scheck- Board of Directors

Mark Schnapp- Board of Directors

Maxine Schwartz- Board of Directors

Marsha Soffer- Board of Directors

Dahlia Bendavid- Federation Director of Israel and Overseas

Michelle Labgold- chief planning officer of the Greater Miami Jewish Federation

Steve Schwartz- Chief Financial Officer, Greater Miami Jewish Federation

Jacob Solomon- President and CEO

Rabbis

Rabbi Gordon Tucker

Rabbi Heshie Billet

Rabbi Jeremy Kalmanovsky

Rabbi Matalon

Rabbi Michael Strassfeld

Rabbi Rick Jacobs

Rabbi Sara Hurwitz

Rabbi Sharon Kleinbaum

Lay leaders

Alisa Doctoroff

Alisa F. Levin

David Sable

Eric Goldstein

Jeff Schoenfeld

Lou Bravmann

Marc Suvall

Marcia Riklis

Marshall Heubner

Roni Rubenstein

Sara Nathan

Mikhail Ratner

Vlad Rashkovich

Community Leadership

Marion Stolz-Loike - JCRC, Touro

Nigel Savage - Hazon

Gideon Aronoff – Ameinu

Organization Staff

Bob Sherman - JEP

Dan Smokler - NYU Bronfman Cntr

David Bryfman - JEP

Joy Levitt - JCC of Manhattan

Michael Miller - JCRC

Michael Salberg (ADL)

Nancy Kaufman (NCJW)

UJA-Federation Staff

Alex Roth-Kahn

David Mallach

John Ruskay

Lyn Light Geller

Sheila Allenick
Julie Jaslow Auerbach
Eric E. Bell
Rabbi Naphtali Burnstein
Deborah A. Coleman
Shelley Fishbach
Adrienne Goldberg
Francine M. Gordon
Edith Sznajder Greenberg
Gary L. Gross
Rubin Guttman
Rachel E. Heiser
J. David Heller
Stephen H. Hoffman
Ilanit Gerblich Kalir
Andrea Kanter Grodin
Amy R. Kaplan
Susan Kariv
David Kosak, Rabbi
Andy Lefkowitz
Abigail Levin
Keith J. Libman
Rabbi Sharon Y. Marcus
Hedy P. Milgrom
Shelley Milin Marcus
Todd S. Polikoff
Judge Dan Polster
Shmuel Shkop
Michael Siegal
Renny Wolfson
Donna Karon Yanowitz
Dan Zelman

Avital Ingber- Chief Development Officer, Jewish Federation of Greater Washington (JFGW)

Ben Milakovsky- Federation Young Leadership volunteer

Billy Kreisberg- Executive Committee, JFGW

Diana Epstein- Major Donor

Doug Feith- Director of the Center for National Security Strategies; Senior Fellow at the Hudson Institute

Hilary Kapner Smith- AIPAC activist

Jamie Poslosky-Federation Young Leadership volunteer

Jonathan Schnitzer- Senior Rabbi, B'nai Israel Congregation

Josh Stevens- Board Member, JFGW, YL Board Member

Larry Nussdorf- Major Donor

Liza Levy- President, JFGW

Louis Mayberg- Major Donor, Chair of the Board, Yeshiva of Greater Washington and George Washington University Hillel

Melanie Nussdorf- Major Donor

Michael David Epstein- Major Donor

Neil Kritz- Senior Scholar in Residence, United States Institute of Peace

Paul Berger- Past President, JFGW

Ron Glancz- Executive Committee, JFGW

Stuart Eizenstat- Co-chair, JPPI

Stuart Tauber-Executive Committee, JFGW

Joel Breslau- former President, JFGW

Ron Halber- Executive Director, JCRC

Steve Rakitt- CEO, JFGW

Jessica Eizenstat- Daughter in law of Stuart Eizenstat

Marion Lewin-Major Donor

Bruce Lane- AIPAC activist

Bruce Lustig- Senior Rabbi, Washington Hebrew Congregation

February 24th (8:00 am)

Lynn Sedway

Sheldon Wolfe

Riva Berelson

Joelle Steefel

Ellen Saliman

Cissie Swig

Linda Kurz

Joe Goldman

Rosalind Franklin-Jekowsky

Melissa Lee

Siggy Rubinson

Bernard Riff

Roy Bukstein

Frank Brodsky

Rosie Kaplan

Doug Kahn

Adin Miller

Marsha Hurwitz

February 25th (8:00 am)

Marv Goodman

Stacy Friedman

Larry Milder

Fred Hertz

Roberta Zucker

Judy Bloom
Fredrick Hertz
Emily Blanck
Steve Lipman
Judy Gussmann
Gayle Donsky

February 25th (5:30 pm)

Julie Bernstein
Sarah Persitz
Norma Tarrow
Danit Trau
Haim Pomerantz
Lenny Kristal
Ephraim Margolin
Naomi Jatovsky
Robert Schiff
Eva Seligman- Kennard
Rabbi Jill Cozen Harel
Shawn Matloob
Terry Fletcher

קהילות שקיימו סמינרים בהנחיה מקומית

מספר הקבוצות	מספר המשתתפים	תאריכי הסמינר	הגוף המארגן	מדינה
			CIDI – Centrum infomatie en documentatie Israel	הולנד
2	20	10/02/2014 12/02/2014	הקהילה הישראלית בפאלו אלטו	ארה"ב
3	59	3, 4, 12/ 02/2014	הקהילה היהודית בסאן פאולו (Fisesp) הפדרציה בריו דה ז'נרו (Fierj) איחוד הקהילות הברזילאיות (Conib)	ברזיל
	35	16/02/2014	המועצה הציונית, ויקטוריה	אוסטרליה
	17	20/02/2014	פדרציית ניו ג'רזי (מחוז אושיין)	ארה"ב
	49		הקרן החדשה לישראל, אוסטרליה	אוסטרליה
		20/03/2014	פדרציית ניו-אורלינס	ארה"ב
	24	03/2014	הפדרציה הציונית בדרום אפריקה	דרום אפריקה

שמות ותפקידי המשתתפים, לפי קהילה:

הקהילה הישראלית בפאלו-אלטו

February 10

Donny Inbar- Associate Director for Arts & Culture, the Israel Center, Jewish Community Federation, San Francisco

Mordecai Kurz- Economy Prof. at Stanford University

Jeff Rosenberg

Serena Eisenberg- Executive Director, Stanford Hillel

Andi Frenkel- Community member

Talya Ronen -Community member

Estee Solomon Grey- Community member, tech entrepreneur

Josh Lauder- Student, prospective Pen Hillel member

Susan Mirbach- Community member

Laura Lauder- Venture Philanthropist

Karen Wisialowski- Director Pen JCRC

February 12

Ronit Jacobs- Director, ICC@JCC Oshman Family JCC PA

Orli Rinat- Executive Committee, OFJCC and Chair of ICC@JCC in Palo Alto

Mordecai Kurz- Economy Prof. at Stanford University

Shoham Nicolet- Co- Founder of the Israeli American Council, CEO of Sookooroo

Adi Gamon- High-Tech Consultant

Ruth Gamon- Operations, Admin, Finance & HR Professional

Yair Hadas- High-Tech engineer

Noga Niv- Psychotherapist

Israel Niv- High-tech company CEO

הקהילה היהודית בסאן פאולו (Fisp), הפדרציה בריו דה ז'נרו (Fierj),
איחוד הקהילות הברזילאיות (Conib)

Abraham Goldstein- B'nai Brith São Paulo President, São Paulo
Adrian Gottfried- Shalom Community Rabbi, São Paulo
Alberto Milkewitz- Executive Director – FISESP, São Paulo / Rio de Janeiro
André Grunebaum- General Treasurer- FISESP, São Paulo
Anna Bentes Bloch- FIERJ Board, Rio de Janeiro
Barbara Katz- Chazit Hanoar Youth Movement, Rio de Janeiro
Bernard Stern- Chazit Hanoar Youth Movement, Rio de Janeiro
Bruno Fridman Schwetz - Habonim Dror Youth Movement, Rio de Janeiro
Carolina Freihof- Chazit Hanoar Youth Movement, Rio de Janeiro
Cecilia Cohen - Chazit / Ari Synagogue, Rio de Janeiro
Celso Lafer- Former Brazilian Chancellor and FAPESP President, São Paulo
Celso Zilbovicius- March of the Living for University Students Program Coordinator,
São Paulo

Cláudia Hochman- FIERJ, Rio de Janeiro
Claudio J. Rehfeld- Culture House Dror, Rio de Janeiro
Dan Dayan- Hillel / FIERJ, Rio de Janeiro
Daniel Douek- Fórum 18 University Students Program Coordinator, São Paulo
Daniel Nussim Z. Platték- Habonim Dror, Rio de Janeiro
David Schipper- FIERJ, Rio de Janeiro
Eduardo Wurzmán- Keren Hayesod / CONIB, São Paulo
Eitan Gottfried- Noam Youth Movement Maskir, São Paulo
Fernando Lottenberg - CONIB General Secretary, São Paulo
Flávia Cohen- FIERJ, Rio de Janeiro
Gerson Hochman- FIERJ, Rio de Janeiro
Helôisa Paint- Political Scientist, São Paulo
Henrique Fridman- Eliezer / Max Jewish School, Rio de Janeiro
Henry Gherson- FISESP Youth Adviser, São Paulo
Herry Rosenberg- FIERJ Strategic Planning Director, Rio de Janeiro

Ilana Sancovschi - Hillel, Rio de Janeiro
Jaime Salomon - FIERJ President, Rio de Janeiro
Jaime Spitzkowski- CONIB Institutional Relations Director, Rio de Janeiro
Jayme Blay- Brazil-Israel Trade Chamber in Sao Paulo CAMBICI President, São Paulo
Joel Rechtman- The Jewish Tribune Newspaper Editor, São Paulo
Jonas V. Mehl - Hashomer Hatzair Youth Movement, Rio de Janeiro
Joseph Hauser Rosenberg- Chazit Youth Movement, Rio de Janeiro
Kike Rosenburt- Jewish Agency Brazil/Dror, Rio de Janeiro
Luia Liberman- Zionist Organization, Rio de Janeiro
Luiz Mairovitch- Hebraica / RJ- President, Rio de Janeiro
Mario Fleck- FISESP President, São Paulo & Rio de Janeiro
Michel German- Hillel Former Director, Rio de Janeiro
Osias Wurzman- Israel Honorary Cónsul, Rio de Janeiro
Patricia Tolmasquim- Human Rights Institute, Rio de Janeiro
Paulo Gaiger- Writer, Translator and Editor, Rio de Janeiro
Paulo Maltz- Lawyer and Judge of the Court of Appeals – CONIB, Rio de Janeiro
Raul Meyer- Jewish Culture House / FISESP, São Paulo
Renato Liberman- FIERJ, Rio de Janeiro
Revital Poleg- Jewish Agency Brazil – Chief Schlicha, São Paulo
Ricardo Berkiensztat- FISESP Executive Vice President, São Paulo
Richard Sihel- Habonim Dror Youth Movement, São Paulo
Rodrigo Baumworcel- Eliezer / Max Jewish School / Hillel, Rio de Janeiro
Ruben Sternschein- Congregação Israelita Paulista CIP Rabbi, São Paulo
Sam Osmo- B'nai Brith, São Paulo
Samuel Feldberg- Political Scientist, São Paulo
Samy Pinto- Ohel Yaacov Synagogue Rabbi / Iavne Jewish School Principal, São Paulo
Sergio Napchan- Liesin Jewish School/ Rio de Janeiro Former Director, São Paulo
Sergio Niskier- Brazil-Israel Trade Chamber in Rio President, Rio de Janeiro
Sofia Débora Levy- CNPIR Brasilia DC/ CONIB, Rio de Janeiro
Sônia V. Mehl- Habonim Dror Youth Movement, Rio de Janeiro
Victor Kurc- Chazit Hanoar Youth Movement, Rio de Janeiro
Yoel Barnea- General Israel Consu, São Paulo

המועצה הציונית, ויקטוריה (אוסטרליה)

- Mr. Sam Tatarka- President, Zionist Council of Victoria
- Mr. John Searle- Community Relations Chairman, Zionist Council of Victoria
- Ms. Jane Rapke- Executive Director, Zionist Council of Victoria
- Ms. Brenda Segal- Communications and Events Coordinator, Zionist Council of Victoria
- Mr. Eitan Drori- Executive Director, Australian Friends of the Hebrew University (Vic)
- Ms. Talia Meltzer- AZYC
- Mrs. Helen Shardey- Progressive Judaism Victoria
- Rabbi Adam Stein- Rabbi Kehillat Nitzan Synagogue
- Mrs. Sharene Hambur- Vice President, Zionist Council of Victoria
- Ms. Gabsy Debinski- Zionist Federation of Australia
- Mr. Alex Goodman- Chairman, Trade and Investment for the ZCV
- Mr. Joel Lazar
- Mr. Victor Rosenberger- Vice President, Kew Hebrew Congregation
- Mr. Sam Salcman- Executive Member, Zionist Council of Victoria
- Mr. Ryan Saffer- Rosh Hineni, Hineni representative to the Zionist Council of Victoria
- Mrs. Sylvia Green- President, WIZO Victoria
- Mr. Adiel Cohney - Habonim Dror
- Mr. Yaron Gottlieb
- Ms. Alex Fein
- Mrs. Nina Bassat- AM President, Jewish Community Council of Victoria
- Mr. Daniel Goodman- Honorary Treasurer Zionist Council of Victoria
- Mr. Josh Back- Caulfield Hebrew Congregation
- Mrs. Leonie Fleiszig- Director, Lamm Jewish Library of Australia
- Ms. Rebecca Silk- Representative ARZA
- Ms. Jade Karp- Representative Netzer

Ms. Rachel Tofler- Representative Betar

Mr. Yoni Unger- Representative Meretz Australia

Mrs. Sharon Woolf- Australian Friends of the Technion

Mr. Ian Samuel- Information Chairman, Zionist Council of Victoria

Mrs. Ruth Gilmour

Mr. Yiftach Nenner- Shaliach Betar

Rabbi Jonatha Keren-Black Progressive Judaism Victoria

Ms. Dana Slonim- Representative Hineni

Mr. Nadav Shachman- Shaliach, Progressive Judaism Victoria and Netzer

Mr. Brian Samuel- Representative, Progressive Judaism Victoria

Ms. Ginette Searle- Executive Director, Zionist Federation of Australia

הפדרציה היהודית ניו- ג'רזי (מחוז אושיין)

Michael Berman- Fed JFCS chair

Cyndy Freidland- Board Member

Ross Gertner -Fed. Treasurer

Annabel Lindenbaum - JFNA Board & Fed. Past President

Manfred Lindenbaum- Past JFCS Chair, Kinder transport survivor

Ellyn Lyons - Fed Board, National Hadassah Treasurer

Larry Mandel- Fed JCRC Chair

David Rosen- Past Fed President

Lauren Rosen-Fed Co- President

Randy Rozovsky- Fed Co- President

Peter Kitay- Past Board

Howard Butensky- Past Board

Jane Butensky- Fed. Women's div.

Anise Singer- Past chair W/D

Debbie Troy- Past Board, Regional chair NAAMAT

Jason Krane- Fed staff

Rita Sason - JFCS Staff

Danny Goldberg- Fed Staff

Michele Alberth- Registered practitioner Chinese Medicine; former member Zionist Youth movement in Switzerland

Dr. Ted Arnold- Medical practitioner; former student Zionist activist, including Mefaked Betar Sydney and Chairman of NSW Zionist Youth Council

John Balint- Retired professional engineer; Sculptor; Foundation chairperson of Jews for Social Action, the social justice group of North Shore Temple Emanuel

Elizabeth Ban- Journalist, writer and editor (radio, film, print); former Deputy of the NSW Jewish Board of Deputies and one of its current representatives to the Sydney Alliance

Associate Professor Mark Baker- Director of the Australian Centre for Jewish Civilisation at Monash University

Associate Professor Lee Ann Basser- Director of NIF Australia, Associate Professor of Law, La Trobe University, Adjunct, Graduate Programme in Critical Disability Studies, York University Canada

Ric Benjamin- Vice-president of NIF Australia; former CEO of Foodbank Victoria; immediate past president of Jewish Aid Australia

Susan Braham- Former High School teacher and Head of History at Masada College; former board member and president of SDN Children's Services (providing early intervention in a range of areas, for vulnerable children and families)

Dr. Ilan Buchman- Manager, Children Family and Community Team of JewishCare (NSW)

Stephan Center - Former company director; philanthropist; supporter of inter alia JewishCare, NIF Australia, Jews for Social Justice

Associate Professor Yola Center- Retired Associate Professor of Education at Macquarie University; philanthropist; supporter of inter alia JewishCare, NIF Australia, Jews for Social Justice

Miriam Feldheim- Research student at Australian Centre for Jewish Civilization, Monash University

Professor Raimond Gaita- Professorial Fellow in Melbourne Law School and Faculty of Arts at the University of Melbourne; Emeritus Professor of Moral Philosophy at King's College London; Fellow of the Australian Academy of the Humanities; author of many articles, essays and books, including Romulus My Father and A Common Humanity: Thinking about Love and Truth and Justice

Liam Getreu- Executive Director of NIF Australia; former national chair of Australian Zionist Youth Council and Australasian Union of Jewish Students

Ori Golan- Teacher, journalist

David Gordon- Solicitor

Simon Green- University student, part-time mechanical engineer, madrich at Hashomer Hatzair, member Hashomer Hatzair Parents and Friends Committee

Amir Harel- Company director

Kati Haworth- Constituent Deputy and Executive member of NSW Jewish Board of Deputies and chair of its Membership Committee

Helen Imber- Manager Relationships and Promotions, Asia Pacific Centre for Social Investment and Philanthropy, Faculty of Business, Swinburne University of Technology, formally Executive Officer of Australian Jewish Funders, Melbourne Community Foundation and other senior roles in the philanthropic sector

Joanna Kalowski- Workshop leader, judicial educator, senior mediator; member of the WIPO (Geneva) Panel of Neutrals, the Centre de Mediation et d'Arbitrage de Paris and Singapore Mediation Centre's international panel; member standards commission of the International Mediation Institute and co-chair of its intercultural accreditation committee; formerly Director of Community Relations at the NSW Anti-Discrimination Board, member of Federal Administrative Appeals Tribunal, member National Native Title Tribunal; past chair of Foodbank and LEADR Australia

Rabbi Zalman Kastel- CEO of Together for Humanity, inter-faith based diversity education

Mandi Katz- Director of NIF Australia; legal and governance risk specialist in financial services sector; former chairperson of Australasian Union of Jewish Students Victoria; committee member and now co-chair of Limmud Oz Melbourne; secretary of Shira Chadasha synagogue

Harry Kestin- Technology professional

Herschel Landes- Former company director; involved in Jewish communal organization

Ilona Lee AM- Director of NIF Australia; Deputy of NSW Jewish Board of Deputies and member of its Social Justice Committee; former president of the Shalom Institute

Karen Loblay- Company Executive, Founder Matana Foundation for Young People, Director of NIF Australia; Director Rotary Club of Sydney

Robin Margo S.C.- President of NIF Australia; barrister and mediator; immediate past president of NSW Jewish Board of Deputies, member Committee of Management of the Executive Council of Australian Jewry

Paul Norton- Lecturer, Business School, Griffith University

Dr. Sam Perla- Medical practitioner

Dr. Doodie Ringelblum- Supporter of inter alia Yiddish Australia, Kadimah, Bund, Sholem Aleichem College

William David Rooseboom- Retired

Les Rosenblatt- Former lecturer and tutor in social sciences and community development at TAFE and Victoria University

Professor Suzanne Dorothy Rutland OAM- Professor in Department of Hebrew, Biblical and Jewish Studies, University of Sydney; Trustee and Academic Chair Mandelbaum House; member Education Sub-Committee of NSW Jewish Board of Deputies; Hon Secretary, Fund for Jewish Higher Education; member Conference Committees and Editorial Board, Australian Association for Jewish Studies; editor of the Australian Jewish Historical Society Journal

The Hon Ronald Sackville AO QC- Acting Judge of Appeal, Supreme Court of New South Wales; Visiting Professorial Fellow, University of New South Wales. Formerly Judge of the Federal Court of Australia; Dean, Faculty of Law, University of New South Wales; Chair, Coordinating Committee of Jewish Day Schools

Pamela Sackville- Artist; formerly Chair of Women's Division, Jewish Communal Appeal

Gary Samowitz- CEO of Jewish Aid Australia; formerly Hillel Director in New South Wales

Robyne Schwarz AM- Advisory Board NIF, Chair Australian Centre for Jewish

Civilization Monash University, Australian Press Council Member, Formerly President Jewish Care Victoria

John Serry- Psychiatrist; Life Governor JewishCare (Victoria); Chairman Jewish Mutual Loan Fund; member Mental Health Review Board (Victoria)

Oscar Shub- Partner in leading global law firm

David Singer- Australian Lawyer, Foundation Member of the International Analyst Network; Convenor of Jordan is Palestine International; has written extensively on the Jewish-Arab conflict and been published online and distributed through news services in many countries

Debbie Sleigh- Teacher, animated film writer, producer, director; Constituent Deputy for the Great Synagogue and Honorary Returning Officer of the NSW Jewish Board of Deputies; former president of Womanpower, an Australian Jewish Women's organization

Dr. Raymond Snyder- Medical oncologist

Professor Ilana Snyder- Professor, Faculty of Education, Monash University

Peter B. White- Director, PhD. Director, Rosh White & Associates, Social Science Consultants. Retired academic with the special interest in the media and social policy

Uri Windt- Deputy and Executive member of the NSW Jewish Board of Deputies, member Sydney Inner West Chavura, director filling the Gap (provides dental services for indigenous Australians)

Lawrie Zion- Associate Professor of Journalism at La Trobe University. Editor in chief of at Upstartmagazine. Documentary maker

Harold Zwier- Computer software engineer; member of a modern orthodox synagogue and former member of its board; member and former executive member of the Australian Jewish Democratic Society

Each requested name privacy-

Professor, social researcher, author

Senior Manager, marketing modelling

Ben Levitas – SAZF Cape Council

Julie Berman –SAZF Cape Council

Michael Simmons – SAZF Port Elizabeth

Shaun Katz – Habonim Dror Southern Africa

Kendyl Jacobson – Netxer Olami

Grant Maserow - Kwa-Zulu Natal Zionist Council

Suzanne Edmunds – KZN Zionist Council

Anthony Arkin – SAZF

Wayne Sussman – Limmud South Africa

Wendy Khan – South African Jewish Board of Deputies

Reeva Forman - South African Jewish Board of Deputies, SA Zionist Federation

Isla Feldman – South African Zionist Federation, Jewish National Fund

Jonathan Silk - South African Zionist Federation

David Saks - South African Jewish Board of Deputies

Greg Kinross - South African Zionist Federation

Steven Lurie – South African Union of Progressive Judaism

Ori Leizer – Betar Shaliach

Leon Reich - Likud South Africa

Basil Platzky – Likud South Africa

Eleanor Laszlo – Private

Beulah Hyman – Magen Dovid Adom

Mark Hyman – Magen Dovid Adom

Benji Shulman – South African Zionist Federation/ Jewish National Fund of South Africa

Harold Jacobs – South African Zionist Federation

קהילות ששלחו שאלוני סקר לחברי הקהילה

מספר המשתתפים	תאריך הסקר	גוף מארגן	מדינה
18	פברואר 2014	המועצה המייצגת של מוסדות יהודים צרפתיים (CRIF)	צרפת
43	24/02/2014	מועצת יהודי אוסטרליה (ECAJ)	אוסטרליה

שמות ותפקידי המשתתפים, לפי קהילה:

מועצת יהודי אוסטרליה

Robert Goot- President AM S.C

Dr. Danny Lamm- Imm. Past President

Peter Wertheim AM - Executive Director

Jill Segal- Deputy President

Sharene Hambur- Hon. Secretary

Peter Wise- Hon. Treasurer

Yair Miller- Vice President; President of New South Wales Jewish Board of Deputies President

Nina Bassat- Vice President; President of Jewish Community Council of Victoria President

David Denver- Vice President; President of Jewish Community Council of Western Australia President

Norman Schueler- Vice President; President of Jewish Community Council of South Australia President

Jason Steinberg- Vice President; President of Queensland Jewish Board of Deputies President

Daniel Albert- Vice President; President of Hobart Hebrew Congregation President

Robert Cussel- Vice President; President of Australian Capital Territory Jewish Community President

David Knoll AM (NSW)

Julian Leaser (NSW)

Robin Margo (NSW)
Jeremy Spinak (NSW)
Jennifer Huppert (Vic)
Tom May (Vic)
John Searle (Vic)
Sam Tatarka (Vic)
Jane Feller (NSW)
Melissa McCurdie (NSW)
Dr. Dvir Abramovich (Vic)
Rysia Rozen OAM (Vic)
Ian Samuel OAM (Vic)

AFFILIATE ORGANISATIONS

Nicola Kobilski (NSW)- Australian Union of Jewish Students
Chairperson
Morris Tobias- B'nai B'rith of Aust/NZ. President
Romy Leibler-Council of Orthodox Synagogues of Australia (COSA)
Peter Smaller (NSW) - Jewish National Fund President [Nominated Alternate: Dan Springer, Chief Executive]
Lisa Borowick (VIC)- Maccabi President
Di Hirsh OAM (VIC)- President, National Council of Jewish Women of Australia
Stephen Freeman- Union for Progressive Judaism (UPJ)
Gilla Liberman- WIZO President
Rabbi Shoshana Kaminsky (SA)- Council of Progressive Rabbis Chairperson
Pres. Wesley Browne OAM- Federation of Australian Jewish Ex-Service Associations
President
Stephen Goodman & Geoff Levy- New Zealand Jewish Council President
Philip Chester (VIC)-Zionist Federation of Australia President

ADVISERS

Nechama Bendet (VIC)- Australian Council of Jewish Schools
Rabbi Jeffrey Kamins (NSW)- Interfaith
Rabbi Jeremy Lawrence (NSW)- Interfaith
Ian Lacey AM (NSW)- Legal
Steven Lieblich- Public Affairs

רשימת המשתתפים בכנס המכון למדיניות העם היהודי
ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: עמדות יהודי העולם, מארס 2013, ניו יורק

Elliot Abrams - Council of Foreign Affairs

Rabbi Daniel Allen- Executive vice chairman of United Israel Appeal (UIA)JFNA

Danny Ayalon- Former Deputy Foreign Minister and a member of the Knesset

Marshall Breger- Professor of Law, Catholic University of America

Rabbi Yuval Cherlow- Head Yeshivat Hesder Petach Tikva

Abby Joseph Cohen- Economist and financial analyst on Wall Street

Steven Cohen- Berman Jewish Policy Archive Director

Leonard Cole- Adjunct Professor

Irwin Cotler- National Chair at The Anti-Defamation League

Barry Curtiss Lusher- National Chair at The Anti-Defamation League

Robert Danin- CFR Eni Enrico Mattei Senior Fellow for Middle East and Africa Studies

Stuart Eizenstat- Former US Ambassador to the European Union and Deputy Secretary of Treasury. co-chairman of JPPI's board and professional guiding council and currently heads the international practice of the Covington and Burlington law firm.

Shai Feldman- Professor, Brandeis University

Marvin Feuer- Director, Policy & Government Affairs, AIPAC

Wayne Firestone- Genesis Foundation

Rachel Fish- Brandeis University, Schusterman Center

Ben Fishman- Washington Institute

Abe Foxman- National Director, Anti-Defamation League (ADL)

Misha Galperin- CEO and President of Jewish Agency International Development

Eric Goldstein- CEO of UJA Federation of NY

Stanley Greenberg- Chairman & CEO Greenberg Quinlan Rosner Research

Malcolm Hoenlein- Executive vice chairman, the Conference of Presidents of Major American Jewish Organizations

Alan Hoffmann- Director-General and CEO – Jewish Agency for Israel

Rabbi Rick Jacobs- President, the Union for Reform Judaism

Paul Kane- The Jewish Federations of North America

Alisa Rubin-Kurshan- New York Federation

Rabbi Vernon Kurtz- North Suburban Synagogue Beth El, Chicago

Glen Lewy- Senior Managing Director of Hudson Ventures, a technology-focused venture capital fund based in New York.

Edward Luttwak- Senior Associate, Center for Strategic and International Studies
David Makovsky- Indyk's Middle East Peace Team
Mark Medin- senior vice president for Financial Resource Development, UJA-Federation of New York
Aaron Panken- President of Hebrew Union College-Jewish Institute
David Pollock- Senior Fellow, Washington Institute for Near East Policy
Shalom Lipner- Special Coordinator for Public Diplomacy in the Prime Minister's Office
Dennis Ross- Former special assistant to President Obama and NSC Senior Director for the Central Region. Co-chairman of JPPI's board and professional guiding council.
Ted Sasson- Senior researcher, Center for Modern Jewish Studies at Brandeis University
Leonard Saxe- Klutznick Professor of Contemporary Jewish Studies and directs the Cohen Center for Modern Jewish Studies and the Steinhardt Social Research Institute at Brandeis University.
Rabbi Julie Schonfeld- Executive Vice President, The Rabbinical Assembly
Chemi Shalev- US foreign correspondent for the English-language edition of Haaretz
Natan Sharansky- Chairman of the Executive, JAFI
Sammy Smooha- Professor of Sociology at The University of Haifa
Susie Stern- The Jewish Federation of North America
Suzanne Stone - University Professor of Jewish Law and Contemporary Civilization, Benjamin N. Cardozo School of Law, Yeshiva University.
Ronnie Vinnikov- Special Advisor to the World President on Russia and Baltic States - Keren Hayesod – UIA
Sandra and Erwin Pearl- Erwin And Sandra Pearl Foundation
Ita Alcalay- JPPI
Avinoam Bar-Yosef- JPPI
Shlomo Fischer- JPPI
Barry Geltman- JPPI
Avi Gil- JPPI
Mike Herzog- JPPI
Antony Korenstein- JPPI
Dov Maimon- JPPI
Steven Popper- JPPI
Shmuel Rosner- JPPI
Rami Tal- JPPI
Shalom Wald- JPPI
Einat Wilf- JPPI

נספח ג': "יהודית ודמוקרטיה" בחוק הישראלי כיום; הצעות חוק לשינויים במסגרת "יהודית ודמוקרטיה"

הכרזת העצמאות:

ישראל הממשלה הזמנית
עיתון רשמי: מס' 1 תל-אביב
ה' באייר תש"ח 14.5.1948 עמ' 1

הכרזה על הקמת מדינת ישראל

בארץ-ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית, בה חיי קוממיות ממלכתית, בה יצר נכסי תרבות לאומיים וכלל-אנושיים והוריש לעולם כולו את ספר הספרים הנצחי. לאחר שהוגלה העם מארצו בכוח הזרוע שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו, ולא חדל מתפילה ומתקוה לשוב לארצו ולחדש בתוכה את חירותו המדינית.

מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהאחז במולדתם העתיקה; ובדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, וחלוצים, מעפילים ומגינים הפריחו נשמות, החיו שפתם העברית, בנו כפרים וערים, והקימו ישוב גדל והולך השליט על משקו ותרבותו, שוחר שלום ומגן על עצמו, מביא ברכת הקידמה לכל תושבי הארץ ונושא נפשו לעצמאות ממלכתית.

בשנת תרנ"ז (1897) נתכנס הקונגרס הציוני לקול קריאתו של הוגה חזון המדינה היהודית תיאודור הרצל והכריז על זכות העם היהודי לתקומה לאומית בארצו.

זכות זו הוכרה בהצהרת בלפור מיום ב' בנובמבר 1917 ואושרה במנדט מטעם חבר הלאומים, אשר נתן במיוחד תוקף בין-לאומי לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ-ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי.

השואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על-ידי חידוש המדינה היהודית בארץ-ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות-זכויות בתוך משפחת העמים.

שארית הפליטה שניצלה מהטבח הנאצי האיום באירופה ויהודי ארצות אחרות לא חדלו להעפיל לארץ-ישראל, על אף כל קושי, מניעה וסכנה, ולא פסקו לתבוע את זכותם לחיי כבוד, חירות ועמל-ישרים במולדת עמם.

במלחמת העולם השנייה תרם הישוב העברי בארץ את מלוא-חלקו למאבק האומות השוחרות חירות ושלום נגד כוחות הרשע הנאצי, ובדם חייליו ובמאמצו המלחמתי קנה לו את הזכות להמנות עם העמים מייסדי ברית האומות המאוחדות.

ב-29 בנובמבר 1947 קיבלה עצרת האומות המאוחדות החלטה המחייבת הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל; העצרת תבעה מאת תושבי ארץ-ישראל לאחוז בעצמם בכל הצעדים הנדרשים מצדם לביצוע ההחלטה. הכרה זו של האומות המאוחדות בזכות העם היהודי להקים את מדינתו אינה ניתנת להפקעה. זוהי זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית. לפיכך נתכנסנו, אנו חברי מועצת העם, נציגי הישוב העברי והתנועה הציונית, ביום סיום המנדט הבריטי על ארץ-ישראל, ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל.

אנו קובעים שהחל מרגע סיום המנדט, הלילה, אור ליום שבת ו' אייר תש"ח, 15 במאי 1948, ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה בהתאם לחוקה שתיקבע על-ידי האספה המכוננת הנבחרת לא יאוחר מ-1 באוקטובר 1948 - תפעל מועצת העם כמועצת מדינה זמנית, ומוסד הביצוע שלה, מנהלת-העם, יהווה את הממשלה הזמנית של המדינה היהודית, אשר תיקרא בשם ישראל. מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקליבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתה על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל; תקיים שיוון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות. מדינת ישראל תהא מוכנה לשתף פעולה עם המוסדות והנציגים של האומות המאוחדות בהגשמת החלטת העצרת מיום 29 בנובמבר 1947 ותפעל להקמת האחדות הכלכלית של ארץ-ישראל בשלמותה.

אנו קוראים לאומות המאוחדות לתת יד לעם היהודי בבנין מדינתו ולקבל את מדינת ישראל לתוך משפחת העמים.

אנו קוראים - גם בתוך התקפת-הדמים הנערכת עלינו זה חדשים - לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על שלום וליטול חלקם בבנין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.

אנו מושיטים יד שלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן, וקוראים להם לשיתוף פעולה ועזרה הדדית עם העם העברי העצמאי בארצו. מדינת ישראל מוכנה לתרום חלקה במאמץ משותף לקידמת המזרח התיכון כולו.

אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב הישוב בעליה ובבנין ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל.

מתוך בטחון בצור ישראל הננו חותמים בחתימת ידינו לעדות על הכרזה זו, במושב מועצת המדינה הזמנית, על אדמת המולדת, בעיר תל-אביב, היום הזה, ערב שבת, ה' אייר תש"ח, 14 במאי 1948.

דוד בן-גוריון, דניאל אוסטר, מרדכי בנטוב, יצחק בן-צבי, אליהו ברלין, פריץ ברנשטיין, הרב וולף גולד, מאיר גרובובסקי, יצחק גרינבוים, ד"ר אברהם גרנובסקי, אליהו דובקין, מאיר וילנר-קובנר, זרח ורהפטיג, הרצל ורדי, רחל כהן, הרב קלמן כהנא, סעדיה כובאשי, הרב יצחק מאיר לוי, מאיר דוד לוינשטיין, צבי לוריא, גולדה מאירסון, נחום ניר, צבי סגל, הרב יהודה ליב הכהן פישמן, דוד צבי פנקס, אהרן ציזלינג משה קולודני, אליעזר קפלן, אברהם קצנלסון, פליכס רוזנבליט, דוד רמז, ברל רפטור, מרדכי שטנר, בן-ציון שטרנברג, בכור שיטרית, משה שפירא, משה שרתוק.

חוקי היסוד:

חוק יסוד: הכנסת (תיקון מס' 9)

הוספת סעיף 7א

1. אחרי סעיף 7 לחוק יסוד: הכנסת 1 יבוא:

7א. רשימת מועמדים לא תשתתף בבחירות לכנסת אם יש במטרותיה או במעשיה, במפורש או במשתמע, אחד מאלה:	"מניעת השתתפות רשימת מועמדים
1. שלילת קיומה של מדינת ישראל כמדינתו של העם היהודי;	
2. שלילת האופי הדמוקרטי של המדינה;	
3. הסתה לגזענות."	
בחוק הבחירות לכנסת [נוסח משולב], התשכ"ט-1969	תיקון חוק הבחירות לכנסת
1. בסעיף 63, במקום "רשימת מועמדים שהוגשה כהלכה" יבוא "רשימת מועמדים שאינה מנועה מלהשתתף בבחירות לכנסת לפי סעיף 7א לחוק יסוד: הכנסת ושהוגשה כהלכה";	
2. בסעיף 64	
א. במקום כותרת השוליים יבוא "ערעור"	
ב. אחרי סעיף קטן (א) יבוא:	
"(א1) אישרה הוועדה המרכזית רשימת מועמדים, רשאים היועץ המשפטי לממשלה או יושב ראש הוועדה המרכזית או לפחות רבע מחברי הוועדה המרכזית לערער על כך לפני בית המשפט העליון, לא יאוחר מהיום ה-18 שלפני יום הבחירות, בטענה שהרשימה מנועה מלהשתתף בבחירות לכנסת לפי סעיף 7א לחוק יסוד: הכנסת."	
3. בסעיף 65 במקום "או אישר בית המשפט העליון" יבוא "או כפי שהחליט בית המשפט העליון".	

שמעון פרס
ראש הממשלה

חיים הרצוג
נשיא המדינה

* נתקבל בכנסת ביום י"ג באב התשמ"ה (31 ביולי 1985); הצעת החוק ודברי ההסבר פורסמו בה"ח 1728, התשמ"ה, עמ' 193

חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו^{168*}

1. זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין, והן יכולו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל.	עקרונות יסוד (תיקון מס' 1) תשנ"ד-1994
א.1 חוק-יסוד זה, מטרתו להגן על כבוד האדם וחירותו, כדי לעגן בחוק-יסוד את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.	מטרה (תיקון מס' 1) תשנ"ד-1994
2. אין פוגעים בחייו, בגופו, או בכבודו של אדם באשר הוא אדם.	שמירה על החיים הגוף, והכבוד שמירה על הקנין
3. אין פוגעים בקנינו של אדם.	
4. כל אדם זכאי להגנה על חייו, על גופו ועל כבודו.	הגנה על החיים, הגוף והכבוד
5. אין נוטלים ואין מגבילים את חירותו של אדם במאסר, במעצר, בהסגרה או בכל דרך אחרת.	חירות אישית
6. (א) כל אדם חופשי לצאת מישראל.	יציאה מישראל וקניסה אליה
(ב) כל אזרח ישראלי הנמצא בחוץ לארץ זכאי להיכנס לישראל.	
7. (א) כל אדם זכאי לפרטיות ולצנעת חייו.	פרטיות וצנעת הפרט
(ב) אין נכנסים לרשות היחיד של אדם שלא בהסכמתו.	
(ג) אין עורכים חיפוש ברשות היחיד של אדם, על גופו, בגופו או בכליו.	
(ד) אין פוגעים בסוד שיחו של אדם, בכתביו או ברשומותיו.	
8. אין פוגעים בזכויות שלפי חוק-יסוד זה אלא בחוק ההולם את ערכיה של מדינת ישראל, שנועד לתכלית ראויה, ובמידה שאינה עולה על הנדרש, או לפי חוק כאמור מכוח הסמכה מפורשת בו.	פגיעה בזכויות (תיקון מס' 1) תשנ"ד-1994
9. אין מגבילים זכויות שלפי חוק-יסוד זה של המשרתים בצבא-הגנה לישראל, במשטרת ישראל, בשירות בתי הסוהר ובארגוני הבטחון האחרים של המדינה, ואין מתנים על זכויות אלה, אלא לפי חוק ובמידה שאינה עולה על הנדרש ממהותו ומאופיו של השירות.	סייג לגבי כוחות הבטחון

10. אין בחוק-יסוד זה כדי לפגוע בתוקפו של דין שהיה קיים ערב תחילתו של חוק-היסוד.	שמירת דינים
11. כל רשות מרשויות השלטון חייבת לכבד את הזכויות שלפי חוק-יסוד זה.	תחולה
12. אין בכוחן של תקנות שעת-חירום לשנות חוק-יסוד זה, להפקיע זמנית את תקפו או לקבוע בו תנאים; ואולם בשעה שקיים במדינה מצב של חירום בתוקף הכרזה לפי סעיף 9 לפקודת סדרי השלטון והמשפט, תש"ח-1948, מותר להתקין תקנות שעת-חירום מכוח הסעיף האמור שיהא בהן כדי לשלול או להגביל זכויות לפי חוק-יסוד זה, ובלבד שהשלילה או ההגבלה יהיו לתכלית ראויה ולתקופה ובמידה שלא יעלו על הנדרש.	יציבות החוק

חיים הרצוג
נשיא המדינה

דב שילנסקי
יושב ראש הכנסת

יצחק שמיר
ראש הממשלה

168 * פורסם **ס"ח תשנ"ב מס' 1391** מיום 25.3.1992 עמ' 150 (**ה"ח תשנ"ב מס' 2086** עמ' 60).
 תוקן **ס"ח תשנ"ד מס' 1454** מיום 10.3.1994 עמ' 90 (**ה"ח תשנ"ד מס' 2250** עמ' 289)
 - תיקון מס' 1 בסעיף 11 לחוק יסוד: חופש העיסוק, תשנ"ד-1994.

חוק-יסוד: חופש העיסוק*¹⁶⁹

1. זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין, והן יכולדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל.
2. חוק-יסוד זה מטרתו להגן על חופש העיסוק כדי לעגן בחוק-יסוד את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.
3. כל אזרח או תושב של המדינה זכאי לעסוק בכל עיסוק, מקצוע או משלח יד.
4. אין פוגעים בחופש העיסוק אלא בחוק ההולם את ערכיה של מדינת ישראל, שנועד לתכלית ראויה, ובמידה שאינה עולה על הנדרש, או לפי חוק כאמור מכוח הסמכה מפורשת בו.
5. כל רשות מרשויות השלטון חייבת לכבד את חופש העיסוק של כל אזרח או תושב.
6. אין בכוחן של תקנות-שעת-חירום לשנות חוק-יסוד זה, להפקיע זמנית את תוקפו או לקבוע בו תנאים.
7. אין לשנות חוק-יסוד זה אלא בחוק-יסוד שנתקבל ברוב של חברי הכנסת.
8. (א) הוראת חוק הפוגעת בחופש העיסוק תהיה תקפה אף כשאינה בהתאם לסעיף 4, אם נכללה בחוק שנתקבל ברוב של חברי הכנסת ונאמר בו במפורש, שהוא תקף על אף האמור בחוק-יסוד זה; תוקפו של חוק כאמור יפקע בתום ארבע שנים מיום תחילתו, זולת אם נקבע בו מועד מוקדם יותר.
- (ב) ההוראה בדבר פקיעת תוקף, כאמור בסעיף קטן (א), לא תחול על חוק שהתקבל לפני תום שנה ממועד תחילתו של חוק-יסוד זה.
9. חוק-יסוד: חופש העיסוק - בטל.
10. הוראות חיקוק שאלמלא חוק-יסוד זה או חוק-היסוד שבוטל כאמור בסעיף 9, היו תקפות ערב תחילתו של חוק-יסוד זה יעמדו בתוקפן עד יום א' בניסן תשס"ב (14 במרס 2002), אם לא בוטלו קודם לכן, ואולם פירושן של ההוראות האמורות ייעשה ברוח הוראות חוק-יסוד זה.

עקרונות יסוד

מטרה

חופש העיסוק

פגיעה בחופש העיסוק

תחולה

יציבות

נוקשות

תוקפו של חוק חורג

(תיקון מס' 2)
תשנ"ח-1998

ביטול

הוראת שעה
(תיקון מס' 1)
תשנ"ז-1996

(תיקון מס' 2)
תשנ"ח-1998

תיקון חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו

11. בחוקי-יסוד: כבוד האדם וחירותו:

(1) סעיף 1 יסומן א ולפניו יבוא:

"עקרונות יסוד"

1. זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין, והן יכובדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל."

(2) בסעיף 8, בסופו יבוא: "או לפי חוק כאמור מכוח הסמכה מפורשת בו."

עזר וויצמן

נשיא המדינה

שבח וייס

יושב ראש הכנסת

יצחק רבין

ראש הממשלה

169 * פורסם **ס"ח תשנ"ד מס' 1454** מיום 10.3.1994 עמ' 90 (ה"ח תשנ"ד מס' 2250 עמ' 289).

תוקן **ס"ח תשנ"ז מס' 1602** מיום 7.11.1996 עמ' 4 (ה"ח תשנ"ז מס' 2549 עמ' 841) - תיקון מס' 1.

ס"ח תשנ"ח מס' 1662 מיום 19.3.1998 עמ' 178 (ה"ח תשנ"ח מס' 2692 עמ' 263) - תיקון מס' 2.

הצעת חוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי

פ/19/1550

יוזמים – חברי הכנסת: איילת שקד, יריב לוין, רוברט אילטוב

- מדינה יהודית
1. (א) מדינת ישראל היא הבית הלאומי של העם היהודי בו הוא מממש את שאיפתו להגדרה עצמית על-פי מורשתו התרבותית וההיסטורית.
- (ב) הזכות למימוש ההגדרה העצמית הלאומית במדינת ישראל ייחודית לעם היהודי.
- (ג) ארץ ישראל היא מולדתו ההיסטורית של העם היהודי ומקום כינונה של מדינת ישראל.
- מטרה
2. חוק-יסוד זה, מטרתו להגדיר את זהותה של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי, כדי לעגן בחוק-יסוד ערכים אלו ברוח העקרונות שבהכרזה על מדינת ישראל.
- מדינה דמוקרטית
3. (א) מדינת ישראל תהא בעלת משטר דמוקרטי.
- (ב) ישראל תהא מושתתת על יסודות החרות הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל ומחויבת לזכויותיהם האישיות של כלל אזרחיה כמפורט בכל חוק יסוד.
- סמלי המדינה
4. (א) המנון המדינה הוא "התקווה".
- (ב) דגל המדינה הוא לבן, שני פסי תכלת סמוך לשוליו ומגן דוד תכול במרכזו.
- (ג) סמל המדינה הוא מנורת שבעת הקנים, עלי זית בשני צדדיה, והמילה "ישראל" למרגלותיה.
- שבות
5. כל יהודי זכאי לעלות ארצה ולקנות את אזרחות מדינת ישראל על פי חוק.
- קיבוץ גלויות וחיזוק הקשר עם העם היהודי בתפוצות
6. המדינה תפעל לקיבוץ גלויות ישראל ולחיזוק הזיקה בין ישראל ובין הקהילות היהודיות בתפוצות.
- עזרה לבני העם היהודי הנתונים בצרה
7. המדינה תפעל למתן עזרה לבני העם היהודי הנתונים בצרה ובשבי בשל יהדותם.
- מורשת יהודית
8. המדינה תפעל לשימור ולהנחלת המורשת והמסורת התרבותית, וההיסטורית של העם היהודי ולטיפוחה בארץ ובתפוצות.

9. המדינה תפעל לאפשר לכל תושב ישראל, ללא הבדל דת או לאום, לפעול לשימור תרבותו, מורשתו, שפתו וזהותו.
10. הלוח העברי הוא לוח רשמי של המדינה.
11. (א) יום העצמאות הוא יום החג הלאומי של המדינה.
- (ב) יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ויום השואה והגבורה הם ימי זיכרון רשמיים של המדינה.
12. ימי השבתון הקבועים במדינת ישראל הם שבת ומועדי ישראל, בהם לא יועסק עובד אלא בתנאים שייקבעו בחוק; בני עדה המוכרת בחוק רשאים לשבות בחגיהם.
13. (א) המשפט העברי ישמש מקור השראה למחוקקים ולשופטים בישראל.
- (ב) ראה בית המשפט שאלה משפטית הטעונה הכרעה, ולא מצא לה תשובה בדבר חקיקה, בהלכה פסוקה או בדרך של היקש מובהק, יכריע בה לאור עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל.
14. המקומות הקדושים יהיו שמורים מפני חילול וכל פגיעה אחרת ומפני כל דבר העלול לפגוע בחופש הגישה של בני הדתות אל המקומות המקודשים להם או ברגשותיהם כלפי אותם המקומות.
15. אין פוגעים בזכויות שלפי חוק-יסוד זה אלא בחוק ההולם את ערכיה של מדינת ישראל, שנועד לתכלית ראויה ובמידה שאינה עולה על הנדרש, או לפי חוק כאמור מכוח הסמכה מפורשת בו.
16. אין לשנות חוק-יסוד זה אלא בחוק-יסוד שנתקבל ברוב של חברי הכנסת.

דברי הסבר

בקונגרס הציוני הראשון אושרה 'תכנית באזל' שלפיה מטרת הציונות היא "להקים בית לאומי עבור העם היהודי בארץ-ישראל..."; במגילת העצמאות הוכרזה המדינה החדשה כמדינה יהודית וכביתו הלאומי של העם היהודי; בשנת 2001 פורסמה אמנת כנרת, עליה חתמו אנשי ציבור מכל קצות הקשת הפוליטית, בה נקבע בסעיף הראשון כי: "מדינת ישראל היא ביתו הלאומי של העם היהודי". על אף ההסכמה הרחבה בציבור הישראלי על הגדרתה של מדינת ישראל כמדינה יהודית, מאפייניה של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי מעולם לא עוגנו בחוקי היסוד של המדינה.

הצעת החוק מדגישה את הקשר המסורתי וההיסטורי בין העם היהודי לארץ ישראל ואת הזכויות הלאומיות המוקנות לו כפי שבאות לידי ביטוי במגילת העצמאות: "בארץ ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית...לאחר שהוגלה העם

מאמצו בכוח הזרוע שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו... מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהיאחז במולדתם העתיקה... זכות זו הוכרה בהצהרת בלפור מיום ב' נובמבר 1917 ואושרה במנדט מטעם חבר הלאומים, אשר נתן במיוחד תוקף בין-לאומי לקשר היסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ-ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי". צדקת דרכו של העם היהודי בארץ ישראל מבוססת על נדבך מדיני, לאומי והיסטורי וחלים עליו כל הכללים הנובעים מזכות ההגדרה העצמית של העם היהודי.

נחיצותו של חוק-יסוד: ישראל - זהות המדינה, כמדינת הלאום של העם היהודי - מקבלת משנה תוקף, במיוחד בזמנים בהם יש המבקשים לבטל את זכותו של העם היהודי לבית לאומי בארצו, ואת ההכרה במדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי. עיגון אופייה היהודי של מדינת ישראל בחוק-יסוד, יאפשר להגיע בעתיד להסכמה רחבה בכינונה של חוקה שלמה ומקיפה.

לאורך החוק כלולים היבטים מעשיים המבטאים את היותה של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי שלחלקם יש ביטוי בחקיקה קיימת: סמלי המדינה (בחוק הדגל, הסמל והמנון המדינה, התש"ט-1949), שפתה, חוק השבות, קיבוץ גלויות, התיישבות יהודית, הקשר עם יהודי התפוצות, מורשת יהודית, לוח שנה עברי ומקומות קדושים.

על פי חוק זה, המשפט העברי ועקרונות מורשת ישראל ישמשו כמקור השראה למחוקק בקביעת דברי חיקוק ולבית המשפט בפירושם. המשנה לנשיא בית המשפט העליון לשעבר השופט מנחם אלון הגדיר זאת (בפס"ד ד"נ 13/80 אליעזר הנדלס נ' בנק קופת עם בע"מ ואח' פ"ד לה(2), 795): "הפנייה למערכת המשפט העברי כמקור השראה ראשי וראשון במעלה לפרשנותו של המשפט הישראלי, כאשר פנייה זו נעשית בעיון הראוי והזהירות הדרושה, לפי צרכי שעה ועניינו של החוק, תעניק למשפט הישראלי שורשים היסטוריים משלו, ותפתח סינתזה זו שבין מערכת המשפט העברית לבין מערכת משפטה של המדינה היהודית".

הקביעה לפיה מדינת ישראל היא מדינה דמוקרטית מלבד היותה יהודית, מעוגנת בסעיף 3 בהצעת החוק ושזורה כחוט השני בסעיפיו השונים, בהם אלה העוסקים בשפה, בשימור המורשת, בהתיישבות הקהילתית, בימי השבתון ובשמירה על המקומות הקדושים.

הצעות חוק דומות בעיקרן הונחו על שולחן הכנסת השמונה-עשרה על ידי חבר הכנסת אברהם דיכטר וקבוצת חברי כנסת (פ/18/3541) ועל ידי חבר הכנסת אריה אלדד (פ/18/4096).

הוגשה ליו"ר הכנסת והסגנים והונחה על שולחן הכנסת ביום ט"ו באב התשע"ג - 22.7.13

הצעת חוק-יסוד: מגילת העצמאות והמדינה היהודית והדמוקרטיה

פ/19/1539

יוזמים – חברי הכנסת:

עמרם מצנע	רות קלדרון
שמעון סולומון	רינה פרנקל
רון הופמן	אלעזר שטרן
בועז טופורובסקי	דוד צור

בנימין בן-אליעזר

- מטרה
- חוק-יסוד זה, מטרתו להבטיח ולהגן על ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, באמצעות מתן תוקף של חוק לעקרונות היסוד שנקבעו במגילת העצמאות,¹⁷³ אשר מובאת כלשונה בתוספת לחוק יסוד זה.
- יציבות
2. אין בכוחן של תקנות שעת-חירום לשנות חוק-יסוד זה, להפקיע זמנית את תקפו או לקבוע בו תנאים.
- נוקשות
3. אין לשנות חוק-יסוד זה אלא בחוק-יסוד שקיבלה הכנסת ברוב חבריה.

תוספת

(סעיף 1)

הכרזה על הקמת מדינת ישראל

בארץ-ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית, בה חי חיי קוממיות ממלכתית, בה יצר נכסי תרבות לאומיים וכלל-אנושיים והוריש לעולם כולו את ספר הספרים הנצחי.

לאחר שהוגלה העם מארצו בכוח הזרוע שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו, ולא חדל מתפילה ומתקווה לשוב לארצו ולחדש בתוכה את חירותו המדינית.

מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהיאחז במולדתם העתיקה; ובדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, וחלוצים, מעפילים ומגינים הפריחו נשמות, החיו שפתם העברית, בנו כפרים וערים, והקימו ישוב גדל והולך השליט על משקו ותרבותו, שוחר שלום ומגן על עצמו, מביא ברכת הקידמה לכל תושבי הארץ ונושא נפשו לעצמאות ממלכתית.

בשנת תרנ"ז (1897) נתכנס הקונגרס הציוני לקול קריאתו של הוגה חזון המדינה היהודית תיאודור הרצל והכריז על זכות העם היהודי לתקומה לאומית בארצו.

זכות זו הוכרה בהצהרת בלפור מיום ב' בנובמבר 1917 ואושרה במנדט מטעם חבר הלאומים, אשר נתן במיוחד תוקף בין-לאומי לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ-ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי.

השואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעיית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על-ידי חידוש המדינה היהודית בארץ-ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות-זכויות בתוך משפחת העמים.

שארית הפליטה שניצלה מהטבח הנאצי האיום באירופה ויהודי ארצות אחרות לא חדלו להעפיל לארץ-ישראל, על אף כל קושי, מניעה וסכנה, ולא פסקו לתבוע את זכותם לחיי כבוד, חירות ועמל-ישרים במולדת עמם.

במלחמת העולם השניה תרם הישוב העברי בארץ את מלוא-חלקו למאבק האומות השוחרות חירות ושלום נגד כוחות הרשע הנאצי, ובדם חייליו ובמאמצו המלחמתי קנה לו את הזכות להמנות עם העמים מייסדי ברית האומות המאוחדות.

ב-29 בנובמבר 1947 קיבלה עצרת האומות המאוחדות החלטה המחייבת הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל; העצרת תבעה מאת תושבי ארץ-ישראל לאחוז בעצמם בכל הצעדים הנדרשים מצדם לביצוע ההחלטה. הכרה זו של האומות המאוחדות בזכות העם היהודי להקים את מדינתו אינה ניתנת להפקעה.

זוהי זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית.

לפיכך נתכנסנו, אנו חברי מועצת העם, נציגי הישוב העברי והתנועה הציונית, ביום סיום המנדט הבריטי על ארץ-ישראל, ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל.

אנו קובעים שהחל מרגע סיום המנדט, הלילה, אור ליום שבת ו' אייר תש"ח, 15 במאי 1948, ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה בהתאם לחוקה שתיקבע על-ידי האספה המכוננת הנבחרת לא יאוחר מ-1 באוקטובר 1948 - תפעל מועצת העם כמועצת מדינה זמנית, ומוסד הביצוע שלה, מנהלת-העם, יהווה את הממשלה הזמנית של המדינה היהודית, אשר תיקרא בשם ישראל.

מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקיבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות. מדינת ישראל תהא מוכנה לשתף פעולה עם המוסדות והנציגים של האומות המאוחדות בהגשמת החלטת העצרת מיום 29 בנובמבר 1947 ותפעל להקמת האחדות הכלכלית של ארץ-ישראל בשלמותה.

אנו קוראים לאומות המאוחדות לתת יד לעם היהודי בבנין מדינתו ולקבל את מדינת ישראל לתוך משפחת העמים.

אנו קוראים- גם בתוך התקפת-הדמים הנערכת עלינו זה חדשים - לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על השלום וליטול חלקם בבנין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה לכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.

מתוך בטחון בצור ישראל הננו חותמים בחתימת ידינו לעדות על הכרזה זו, במושב מועצת המדינה הזמנית, על אדמת המולדת, בעיר תל-אביב, היום הזה, ערב שבת, ה' אייר תש"ח, 14 במאי 1948.

אנו מושיטים יד שלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן, וקוראים להם לשיתוף פעולה ועזרה הדדית עם העם העברי העצמאי בארצו. מדינת ישראל מוכנה לתרום חלקה במאמץ משותף לקידמת המזרח התיכון כולו. אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב הישוב בעליה ובבנין ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל.

מתוך בטחון בצור ישראל הננו חותמים בחתימת ידינו לעדות על הכרזה זו, במושב מועצת המדינה הזמנית, על אדמת המולדת, בעיר תל-אביב, היום הזה, ערב שבת, ה' אייר תש"ח, 14 במאי 1948.

דברי הסבר

הכרזת העצמאות היא מסמך יסודי ומשפטי מוכר המעגן עקרונות יסוד בסיסיים וחשובים ביותר הנוגעים לזהותה של המדינה. זו גם הסיבה שבית המשפט פונה למסמך זה כבר במשך עשרות שנים, בבואו להכריע בסוגיות שונות. במסגרת חוק זה מוצע לעגן את מגילת העצמאות, המבטאת את ה"אני מאמין" של המדינה, ואת עקרונות היסוד העומדים בבסיסה, ולתת לה תוקף של חוק יסוד. עיגון זה של מגילת העצמאות נדרש על מנת להבטיח ולהגן על ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.

משעה שלמדינת ישראל אין חוקה, חוקי היסוד הם אלו שקובעים את אופיה וזהותה של המדינה, ומצויים במדרג הנורמטיבי הגבוה ביותר. כיום, קיימים מספר חוקי יסוד חשובים ביותר, לאורם מפורשים דברי חקיקה אחרים. יחד עם זאת, דווקא חוק יסוד כה בסיסי, הנוגע לזהותה של המדינה מעולם לא נחקק. לפיכך, קיים צורך אמיתי בחקיקת חוק יסוד, אשר יאשרר את מגילת העצמאות ויתן למסמך בסיסי זה תוקף של חוק יסוד.

חוק יסוד זה קובע, בדומה לחוקי יסוד קודמים, כי מדינת ישראל היא מדינתו של העם היהודי. חשוב להדגיש, כי המושג מדינה יהודית אינו מתייחס ליהדות כדת, אלא למדינת הלאום והתרבות היהודית, המשמשת כביתם של היהודים בעולם כולו. לצד זאת, מדינת ישראל מחויבת לשמור ולהגן על זכויות האדם של כל אזרחיה ותושביה, ללא הבדל מוצא, דת ומין. במסגרת מגילת העצמאות קיים ביטוי מפורש, כבר בעת הקמת המדינה, לרצון ולכוונה להקים מדינה בעלת אופי יהודי מחד ובעלת מחויבות לשוויון זכויות מאידך. כאמור, מטרת החוק הינה להבטיח, בנוסף לשוויון הזכויות את אופיה הדמוקרטי של מדינת ישראל.

הוגשה ליו"ר הכנסת והסגנים והונחה על שולחן הכנסת ביום ט"ו באב התשע"ג - 22.7.13

הצעת חוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי

פ/18/3541

הצעת חוק של חברי הכנסת

רוברט אילטוב	אברהם דיכטר
אלי אפללו	זאב אלקין
ציון פיניאן	דוד רותם
יוליה שמאלוב-ברקוביץ	עינת וילף
אורלי לוי אבקסיס	חיים כץ
אריה אלדד	רוני בר-און
אופיר אקוניס	שאול מופז
רונית תירוש	רוחמה אברהם-בלילא
כרמל שאמה	זאב בילסקי
מירי רגב	יואל חסון
אנסטסיה מיכאלי	גדעון עזרא
ציפי חוטובלי	אריה ביבי
ישראל חסון	נחמן שי
שי חרמש	משה (מוץ) מטלון
יעקב אדרי	עתניאל שנלר
מאיר שטרית	מרינה סלודקין
אורי אריאל	אורי אורבך
יריב לוין	זבולון אורלב
	חמד עמאר

- 1.1 מדינה יהודית (א) מדינת ישראל היא הבית הלאומי של העם היהודי בו הוא מממש את שאיפתו להגדרה עצמית על-פי מורשתו התרבותית וההיסטורית.
- (ב) הזכות למימוש ההגדרה העצמית הלאומית במדינת ישראל ייחודית לעם היהודי.
- (ג) האמור בחוק יסוד זה או בכל דבר חקיקה אחר יפורש לאור הקבוע בסעיף זה.
- 1.2 מדינה דמוקרטית (א) מדינת ישראל היא בעלת משטר דמוקרטי.
- 1.3 סמלי המדינה (א) המנון המדינה הוא "התקווה".
- (ב) דגל המדינה הוא לבן, שני פסי תכלת סמוך לשוליו ומגן דוד תכול במרכזו.
- (ג) סמל המדינה הוא מנורת שבעת הקנים, עלי זית בשני צדדיה, והמילה "ישראל" למרגלותיה.
- 1.4 שפה (א) עברית היא שפתה הרשמית של המדינה.
- (ב) לשפה הערבית מעמד מיוחד, לדובריה זכות נגישות לשונית לשירותי המדינה, הכל כפי שייקבע בחוק.
- 1.5 שבות כל יהודי זכאי לעלות ארצה ולקנות את אזרחות מדינת ישראל על פי חוק.
- 1.6 קיבוץ גלויות והתיישבות יהודית המדינה תפעל לקיבוץ גלויות ישראל ולהתיישבות יהודית בתחומיה והיא תקצה ממשאביה למטרות אלו.
- 1.7 הקשר עם העם היהודי בתפוצות (א) המדינה תפעל לחיזוק הזיקה בין ישראל ובין הקהילות היהודיות בתפוצות.
- (ב) המדינה תושיט יד לבני העם היהודי הנתונים בצרה ובשבי בשל יהדותם.
- 1.8 מורשת יהודית (א) המדינה תפעל לשימור המורשת התרבותית וההיסטורית של העם היהודי ולטיפוחה בארץ ובתפוצות.
- (ב) בכל מוסדות החינוך המשרתים ציבור יהודי בארץ יילמדו תולדות העם היהודי, מורשתו ומסורתו.
- 1.9 הזכות לשימור מורשת (א) כל תושב ישראל, ללא הבדל דת או לאום, רשאי לפעול לשימור תרבותו, מורשתו, שפתו וזהותו.
- (ב) המדינה רשאית לאפשר לקהילה, לרבות בני דת אחת או בני לאום אחד, לקיים התיישבות קהילתית נפרדת.
- 1.10 לוח רשמי הלוח העברי הוא לוח רשמי של המדינה.

- חג העצמאות וימי 11. (א) יום העצמאות הוא יום החג הלאומי של המדינה. זיכרון
- (ב) יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ויום השואה והגבורה הם ימי זיכרון רשמיים של המדינה.
- ימי השבתון הקבועים במדינת ישראל הם שבת ומועדי ישראל, בהם לא יועסק עובד אלא בתנאים שייקבעו בחוק; בני עדה המוכרת בחוק רשאים לשבות בחגיהם.
12. (א) המשפט העברי המשפט המקור השראה למחוקק. (ב) ראה בית המשפט שאלה משפטית הטעונה הכרעה, ולא מצא לה תשובה בדבר חקיקה, בהלכה פסוקה או בדרך של היקש מובהק, יכריע בה לאור עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל.
13. (א) המשפט העברי המשפט המקור השראה למחוקק. (ב) ראה בית המשפט שאלה משפטית הטעונה הכרעה, ולא מצא לה תשובה בדבר חקיקה, בהלכה פסוקה או בדרך של היקש מובהק, יכריע בה לאור עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל.
14. שמירת מקומות קדושים המקומות הקדושים יהיו שמורים מפני חילול וכל פגיעה אחרת ומפני כל דבר העלול לפגוע בחופש הגישה של בני הדתות אל המקומות המקודשים להם או ברגשותיהם כלפי אותם המקומות.
15. נוקשות אין לשנות חוק-יסוד זה אלא בחוק-יסוד שקיבלה הכנסת ברוב חבריה.

דברי הסבר

בקונגרס הציוני הראשון אושרה 'תוכנית באזל' שלפיה מטרת הציונות היא "להקים בית לאומי עבור העם היהודי בארץ-ישראל..."; במגילת העצמאות הוכרזה המדינה החדשה כמדינה יהודית וכביתו הלאומי של העם היהודי; בשנת 2001 פורסמה אמנת כנרת, עליה חתמו אנשי ציבור מכל קצות הקשת הפוליטית, בה נקבע בסעיף הראשון כי: "מדינת ישראל היא ביתו הלאומי של העם היהודי". על אף ההסכמה הרחבה בציבור הישראלי על הגדרתה של מדינת ישראל כמדינה יהודית, מאפייניה של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי מעולם לא עוגנו בחוקי היסוד של המדינה.

נחיצותו של חוק-יסוד: ישראל מדינת הלאום של העם היהודי, מקבלת משנה תוקף במיוחד בזמנים בהם יש המבקשים לבטל את זכותו של העם היהודי לבית לאומי בארצו, ואת ההכרה במדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי. עיגון אופייה היהודי של מדינת ישראל בחוק-יסוד, יאפשר להגיע בעתיד להסכמה רחבה בכינונה של חוקה שלמה ומקיפה.

הסעיף הראשון קובע כי האמור בחוקי המדינה יפורש לאור סעיף זה. בהקשר זה, ראוי לצטט את דבריו של נשיא בית המשפט העליון לשעבר, השופט אהרון ברק: "ערכיה של ישראל כמדינה יהודית הם בעלי מעמד חוקתי-על-חוקי. הם משפיעים על פירושם של כל חוקי היסוד ומשפיעים בכך על חוקתיותם של כל החוקים. הם משפיעים על פירושם

של כל הטקסטים המשפטיים, שכן יש לראות בהם חלק מערכי היסוד של מדינת ישראל ובכך גם חלק מהתכלית הכללית המונחת ביסוד כל טקסט משפטי בישראל. כך למשל, חזקה היא כי כל חוק של הכנסת וכל צו של הממשלה נועדו להגשים את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית" (שופט בחברה דמוקרטית, 2004, בעמ' 89).

לאורך החוק כלולים היבטים מעשיים המבטאים את היותה של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי, שלחלקם יש ביטוי בחקיקה קיימת: סמלי המדינה (המנון, דגל, סמל), שפתה, חוק השבות, קיבוץ גלויות, התיישבות יהודית, הקשר עם יהודי התפוצות, מורשת יהודית, לוח שנה עברי ומקומות קדושים.

הקביעה לפיה מדינת ישראל הינה מדינה דמוקרטית מלבד היותה יהודית, מעוגנת בסעיף 2 בהצעת החוק ושזורה כחוט השני בסעיפיו השונים, בהם אלה העוסקים בשפה, בשימור המורשת, בהתיישבות הקהילתית, בימי השבתון ובשמירה על המקומות הקדושים.

הוגשה ליו"ר הכנסת והסגנים והונחה על שולחן הכנסת ביום ג' באב התשע"א - 3.8.11

הצעת חוק-יסוד: מדינה יהודית בעלת משטר דמוקרטי

פ/18/1946

הצעת חוק של חברי הכנסת: יריב לוין, דוד רותם

1.	בחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו, ¹⁷⁰ בסעיף 1א במקום "יהודית ודמוקרטית" יבוא "יהודית בעלת משטר דמוקרטי".	תיקון חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו
2.	בחוק-יסוד: חופש העיסוק, ¹⁷¹ בסעיף 2, במקום "יהודית ודמוקרטית" יבוא "יהודית בעלת משטר דמוקרטי".	תיקון חוק-יסוד: חופש העיסוק
3.	בחוק-יסוד: הכנסת, ¹⁷² בסעיף לא(א)(1), במקום "יהודית ודמוקרטית" יבוא "יהודית בעלת משטר דמוקרטי".	תיקון חוק-יסוד: הכנסת

דברי הסבר

שאלת היחס בין מרכיבי המונח "מדינה יהודית ודמוקרטית" הביאה למחלוקות קשות בפסיקה ובספרות המשפטית. אף על פי שבית המשפט העליון קבע, כי מדובר במושג אחד בעל שני מרכיבים, ואף פסק בעבר, שהיות המדינה יהודית היא הטעם לקיומה, מתעוררת תחושה, כי לא אחת מרוקן המונח "מדינה יהודית" מתוכנו, משל היה סרח עודף למונח "מדינה דמוקרטית".

לפיכך, מוצע לשנות את המונח מ"מדינה יהודית ודמוקרטית" ל"מדינה יהודית בעלת משטר דמוקרטי" על מנת להבהיר ולהדגיש, מחד גיסא, את מרכזיותה של הגדרת מדינת ישראל כמדינה יהודית, ומאידך גיסא, את משטרה הדמוקרטי של המדינה.

הוגשה ליו"ר הכנסת והסגנים והונחה על שולחן הכנסת ביום י"ח בטבת התש"ע - 4.1.10

170 ס"ח התשנ"ב, עמ' 150.

171 ס"ח התשנ"ד, עמ' 90.

172 ס"ח התשי"ח, עמ' 69.

פרסומים מרכזיים של המכון למדיניות העם היהודי

Rise and Decline of Civilizations: Lessons for the Jewish People, Dr. Shalom Solomon Wald, "Academic Studies Press", 2013

עלייתן ושקיעתן של ציביליזציות : לקחים לעם היהודי , ד"ר שלום סלומון ואלד , הוצאת "ידיעות ספרים", 2013

The Challenged Triangle: Washington, Jerusalem, and the American Jewish Community, Background Policy Documents, Glen Cove, New York 2014

Russian-Speaking Jews in North America, Jonathan Sarna, and **On Israelis Abroad**, Yogev Karasenty, 2014

הודו, העם היהודי וישראל, ד"ר שלום סלומון ואלד ואריאל קנדל, 2013

צעירים יהודים-אמריקאים זיקתם לישראל: מדיניות בעידן "שיח ההתרחקות",
שמואל רוזנר וענבל הקמן, 2012

21st Century Global Forces, Their Impacts on the Jewish People, Israel and the United States, Stuart E. Eizenstat, 2012

Uncharted Waters, Stuart E. Eizenstat, (a special edition for the 2011 Israeli President Conference), 2011

Jewish Demographic Policies, Population Trends and Options in Israel and in the Diaspora, Sergio DellaPergola, 2011

המכון למדיניות העם היהודי – הערכה שנתית 2004–2005: העם היהודי בין שגשוג לשקיעה,
מאת סגל המכון וכותביו, 2005.

הערכות שנתיות משנת 2004

דו"ח מנהלים , הערכה שנתית מס' 9, 2012–2013 , לוח המחווונים של השנה החולפת: איומים
והזדמנויות להבטחת הציביליזציה היהודית

2030: עתידים חלופיים לעם היהודי, אבי גיל ועינת וילך, 2010

העם היהודי 2005–2006: בין שגשוג לשקיעה, מהדורה מיוחדת בצרפתית של דו"חות המכון
לתכנון מדיניות העם היהודי, סגל המכון וכותביו, 2006.

תכנית אסטרטגית לחיזוק ירושלים, סגל המכון, 2007

אנטישמיות מוסלמית, אתגר ודרכי תגובה אפשריות, עמנואל סיון, דב מימון, 2009

לקראת 2030: אסטרטגיות לעתיד העם היהודי, מסמכי רקע מדיניים, כנס המכון, 2010 (בשפה האנגלית)

מגמות על והשפעתם על העם היהודי, כנס המכון, 2010 (בשפה האנגלית)

עמיות בעידן של "שיח ההתרחקות", כנס המכון, 2012 (בשפה האנגלית)

סין והעם היהודי: תרבויות עתיקות בעידן חדש, מאת ד"ר שלום סלומון ואלד, 2004. זהו המסמך האסטרטגי הראשון בסדרה: "שיפור מעמד העם היהודי במעצמות עולות ללא מסורת תנ"כית".

אודות המכון למדיניות העם היהודי

המכון למדיניות העם היהודי (מיסודה של הסוכנות היהודית לא"י) בע"מ פועל במתכונת של צוות חשיבה (Think-Tank) ומאגד כחברה ללא מטרת רווח. באמצעות חשיבה אסטרטגית ותכנון ארוך טווח, ממקד המכון את מאמציו לתרום לשגשוגם של העם היהודי ושל הציביליזציה היהודית. המכון יושב בירושלים, אך מתייחס לכל הקהילות היהודיות ברחבי העולם בראייה גלובאלית.

הפעילות של המכון למדיניות העם היהודי מכוונת מעשה, מדגישה במיוחד את זיהוי החלופות הזמינות, ניתוח של השפעתן על העתיד, והצגת המלצות מדיניות וסדר קדימויות אופרטיבי. לשם כך, מפתח המכון היבטי מדיניות מקצועיים ואסטרטגיים, תוך בחינת הגורמים המרכזיים שמהווים אתגר לעתידו של העם היהודי. במסגרת זו מציג המכון למדיניות העם היהודי בפני מקבלי החלטות ומנהיגים:

- סקירות וניתוחים של מצבים מרכזיים ושל תהליכים דינאמיים;
- "התרעות" בדבר אימים והזדמנויות;
- הערכות על התרחשויות עכשוויות והתפתחויות צפויות;
- חלופות פעולה אסטרטגיות חדשניות;
- ניתוח חלופות לקביעת מדיניות;
- המלצות מדיניות, קביעת סדר יום, ועיצוב תכניות עבודה.

המכון למדיניות העם היהודי נהנה מעצמאות מקצועית מוחלטת. הוא פועל בהנחיית מועצה מקצועית המאגדת כמועצת מנהלים והמורכבת רק מחברים בעלי ניסיון בתכנון מדיניות, בראשות השגרירים סטוארט אייזנשטאט ודניס רוס, לשעבר בעלי תפקידים בכירים ביותר בממשל האמריקאי וליאוניד נבזלין מישראל.

המכון למדיניות העם היהודי
(מיסודה של הסוכנות היהודית לא"י) בע"מ (חל"צ)

www.jppe.org.il

קמפוס גבעת רם, ת.ד. 39156 ירושלים 9139101

info@jppe.org.il

טל: 972-2-5633356 • פקס: 972-2-5635040